

Sooline ja seksuaalne ahistamine kõrghariduses

2020

Uuringu tellis Eesti Üliõpilaskondade Liit ning seda kaasrahastas Haridus- ja Teadusministeerium, Tallinna Ülikool, Tallinna Tehnikaülikooli üliõpilasesindus ja Eesti Maaülikooli üliõpilasesindus.

Raporti koostasid: Ehti Järv, Kata Maria Metsar, Liisa Martma, Madli Raudkivi, Aro Velmet

Raporti toimetamises osalesid: Kadri Aavik, Eva Liina Kliiman

Raporti keeleteoimetaja: Toimetaja tõlkebüroo

Raporti kujundaja ja küljendaja: Kristin Kliiman

Veebiküsitluse viis läbi Sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus (RAKE)

Individuaal- ja rühmaintervjuusid tegid: Ehti Järv, Rain Järv, Kata Maria Metsar, Eva Liina Kliiman

Eesti Üliõpilaskondade Liit on 1991. aastal asutatud üliõpilaste katusorganisatsioon, mille eesmärk on mõjutada Eesti kõrghariduse keskkonna arengut, esindada üliõpilaste hariduslikke ja sotsiaalmajanduslikke huve ning kaitsta tudengite õigusi.

Hea lugeja!

Meedias ja üliõpilasesinduste töös on viimastel aastatel esile kerkinud erinevaid ahistamisjuhtumeid, mis tõstatasid Eesti Üliõpilaskondade Liidu jaoks küsimuse, kas ja kuidas ülikoolid kõrgkoolisest juhtumite lahendamise tegelevad. Eesti Üliõpilaskondade Liidu visioon toetab kõigi motiveeritute ja võimekate ligipääsu kõrgharidusele sõltumata nende taustast või majanduslikust seisust. Seesama visioon hõlmab ka seisukohta, et kõiki tudengeid, kes juba kõrgharidust omandama on asunud, peab kohtlema võrdselt ja heatahtlikult. Seega otsustasime, et Eesti Üliõpilaskondade Liidul lasub tudengite eestkosteorganisatsioonina vastutus ka ebamugavaid teemasid konstruktiivselt ja teaduspõhiselt avada.

Antud uuring aitab peamiselt mõista, millised on üliõpilaste tajud, hoiakud ning kogemused soolise ja seksuaalse ahistamisega. Lisaks loob uuring kõrgkoolide juhtkondadele raamistiku, millele tugineda võrdse kohtlemise edendamisel, ahistamise ennetamisel ja juhtumite menetlemisel, seda kõike koostöös kogu akadeemilise perega. Eesti Üliõpilaskondade Liidu juhatus loodab, et uuringu tulemused aitavad kõrgkoolidel võtta soolise ja seksuaalse ahistamise teemadel praegusest konkreetsema seisukoha ning juurutada institutsionaalseid poliitikaid nii juhtumite lahendamiseks kui ka ennetamiseks.

Eesti Üliõpilaskondade Liit tänab uuringut kaasrahasanud Haridus- ja Teadusministeeriumit, Tallinna Ülikooli, Tallinna Tehnikaülikooli üliõpilasesindust ja Eesti Maaülikooli üliõpilasesindust. Suured tänud abi eest ka Tallinna Ülikooli üliõpilaskonnale, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia üliõpilasesindusele, Tartu Ülikooli üliõpilasesindusele ja Eesti Kunstiakadeemia üliõpilasesindusele. Lisaks täname kõiki uuringusse panustanud veebiküsitlusele vastanud ning individuaal- ja rühmaintervjuudel osalenuid. Elkõige oleme tänulikud uuringu meeskonnale: Kata Maria Metsar, Liisa Martma, Madli Raudkivi, Aro Velmet, Kadri Aavik, Eva Kliiman, Rain Järv ja kogu uuringut juhtinud Ehti Järv.

Eesti Üliõpilaskondade Liidu juhatus

Eleri Pilliroog
Kristel Jakobson

Sisukord

Sissejuhatus	7
Mis on sooline ja seksuaalne ahistamine?	8
Rahvusvaheline kontekst ja varasemad uuringud	8
Uuringu läbiviimise ja uuringuraporti koostamise põhimõtted	10
II ptk. Metodoloogia	12
Küsitlusandmestik ja valim	12
Kvalitatiivse analüüsimateerjali kirjeldus ja valim	14
Värbamine	15
Valim	15
Andmekogumis- ja analüüsimeetodid	16
Uurimiseetika	17
Refleksioon	18
III ptk. Hoiakud ja tajud seoses soolise ja seksuaalse ahistamisega	20
Mis on sooline ja seksuaalne ahistamine uuringus osalenute jaoks?	21
Soolise ja seksuaalse ahistamise tajumine probleemina	23
Professionaalsete suhete piiride tajumine ja hoiakud	27
Professionaalsete suhete piiride tajumine õppejõudude perspektiivist	29
Teadlikkus ahistamisest ja muutused suhtumises	30
Kes vastutab ahistamise eest kõrgkoolis?	31
IV ptk. Kokkupuude ja isiklikud kogemused soolise ja seksuaalse ahistamisega	34
Soolist ahistamist kirjeldavate situatsioonide analüüs	35
Seksuaalset ahistamist (verbaalsed, žestid või mittevajalikud puudutused) kirjeldavate situatsioonide analüüs	37
Füüsilist kontakti hõlmavad seksuaalse ahistamise situatsioonid	39

Kes on ohver?	41
Kes on ahistaja?	47
Ahistamissituatsioonidele reageerimine ning tagajärjed ohvrile	48
Teadlikkuse muutus abi saamisest ja juhtumite lahendamise osas	50
V ptk. Uuringus osalejate kogemused ja soovitused ülikoolidele	52
Kuhu saab pöörduda abi saamiseks?	53
Kuhu intervjuueeritud on abi saamiseks pöördunud?	54
Uuringus osalenute rahulolu ülikooli toega soolise ja seksuaalse ahistamisjuhtumi korral	55
Uuringus osalenute soovitused ülikoolidele	56
VI ptk. Soolise ja seksuaalse ahistamise ennetamine ja sanktsioneerimine rahvusvahelises võrdluses ning soovitused	59
Ajalooline kontekst	60
Näidiskaasused: Cambridge'i ülikool ja Cornelli ülikool	63
Cambridge'i ülikool	63
Ülevaade	63
Raporteerimine	63
Menetlus	63
Ennetus	64
Intiimsuhete reguleerimine	64
Cornelli Ülikool	64
Ülevaade	64
Raporteerimine	64
Menetlus	64
Ennetus	65
Koolitused	65
Intiimsuhete reguleerimine	65
Kesksed pingekohad	65
Sõnad ja teod	66
Protsesside väljatöötamine ja kaasamine	66
Vastutuse ulatus ja sõnavabadus	66
Menetlusprotsess	66
Karistamine ja ennetamine	67
Ohvrikaitse	67
Ülikoolisisesed intiimsuhted	67
Ülikoolide poliitikad ja protsessid Eestis	67
Olemasolevad poliitikad Eestis	68
Poliitikasoovitused	69
Rahvusvahelisel võrdlusel põhinevad soovitused	69

Uuringutulemustel ja kehtival praktilal põhinevad soovitused	70
Raporti kokkuvõte	72
LISA 1. Sooline ja seksuaalne ahistamine Eesti kõrghariduses - küsimustik	77
LISA 2. Küsitluse valimi kirjeldus	91
LISA 3. Individaalintervjuude valim	92
LISA 4. Grupiintervjuude valim	93
LISA 5. Küsimuskava individaalintervjuuks	94
LISA 6. Küsimuskava rühmaintervjuuks	98
LISA 7. Ahistamislood	101
Tuuli* lugu	101
Ave* lugu	101
Margiti* lugu	102
Julia* lugu	103
Liisa* lugu	104
Siiri* lugu	105
Heli* lugu	105
Estri* lugu	106
Kerli* lugu	107
Pireti* lugu	108
LISA 8. Loendusindeks - mitu situatsiooni on osalejad ankeedis kirjeldatutest kogenud?	109

Sissejuhatus

Eesti Üliõpilaskondade Liit (EÜL) korraldas aprillist kuni detsembrini 2019 uuringu soolise ja seksuaalse ahistamise kohta Eesti kõrghariduses. Uuring on vajalik mitmel põhjusel. Tegemist on haridus- ja teadusasutuste jaoks prioriteetse küsimusega, kuna neil on soolise võrdõiguslikkuse seaduse (SoVS)¹ järgi kohustus soolist võrdõiguslikkust edendada, mitte vaid ebavõrdset kohtlemist ära hoida. Hariduse näol on tegemist sotsiaalse mobiilsuse ühe põhilise vahendiga ning isikliku arengu ja ühiskondliku kriitilise mõtlemise peamise kasvatusmehhanismiga. Lisaks otsesele negatiivsele mõjule ahistamise ohvritele, mõjutab sooline ja seksuaalne ahistamine kõrgkoolides võrdset ligipääsu haridusele ja sellest tulenevalt ka tööturule. Eesti on üks Euroopa suurima soolise palgalõhega riik² ja tööturu sooline eristatus (sh sooline segregatsioon) paistab eriti silma kõrgkoolides, kus naisteadlaste osakaal akadeemilisel redelil tõustes väheneb ning domineerivad stereotüüpsed arusaamad teadlasest kui mehest³. Tulenevalt ühiskonnas laialt levinud kultuurimustritest ei teadvusta ülikoolide juhtivtöötajad üldiselt soolist ebavõrdsust kui sisulist probleemi ning kuigi küsimuse olulisust deklareeritakse mõningates alusdokumentides, ei peeta seda igapäevases juhtimises aktiivselt silmas⁴.

Paari aasta tagune Eesti meedias laialt kajastatud juhtum näitas, kui keeruline oli ahistatut ka ohtrate dokumentide olemasolul selgeks teha ahistamise toimumist ja kuidas ülikooli töötajatel puudusid teadmised näiteks avalikkusega suhtlemisel ohvri isikuandmete konfidentsiaalsuse säilitamise vajalikkusest⁵. Juhtum osutas ka sellele, et ei mõisteta institutsionaalse sekkumise vajalikkust organisatsioonis aset leidvate ahistamisjuhtumite korral ega pöörata tähelepanu ebavõrdsetele võimusuhtele ahistaja ja ohvri vahel.

Samas puudus Eestis seni ülevaade sellest, mil määral ja millises vormis soolist ja seksuaalset ahistamist ülikoolides tajutakse. Tarvis oli ka uurida, kuidas ebavõrdsus on läbipõimunud teiste sotsiaalsete kategooriatega (nagu rahvus, keeleoskus, seksuaalne identiteet jmt) ning kuidas see vastastikmõju omakorda suhestub kõrgkoolides kogetud ahistamisega. Uuringut korraldama tõukas ka vajadus asetada need meedias käsitletud ahistamiskogemused Eesti kõrgharidusest laiemasse konteksti ja otsida parimaid praktikaid välisriikide ülikoolidest probleemiga tegelemiseks, aga ka võimalike kaebuste kohta teatamise ja kaebuste lahendamise korraldamiseks.

1 SoVS § 10

2 Sotsiaalministeerium. 2016. Soolise võrdõiguslikkuse monitooring. https://enut.ee/files/soolise_vordoiguslikkuse_monitooringu_raport_2016.pdf

3 Lõhkivi, E. 2016. Soostereotüübid ja episteemiline ebaõiglus. Ariadne Lõng: nais- ja meesuuringute ajakiri, 15 (1/2), 7–20

4 Aavik, K. 2016. Teadlase karjäärimudeli arendamine naiste karjääriteede toetamiseks. Tallinna Ülikool.

5 Ibrus, K. 2017. Tartu ülikool keeldus uurimast doktorandi seksuaalse ahistamise kaebust. Eesti Päevaleht. 15.02

Mis on sooline ja seksuaalne ahistamine?

Mõistete defineerimisel lähtub uuring Eesti soolise võrdõiguslikkuse seadusest (SoVS), milles eristatakse soolist ja seksuaalset ahistamist⁶. **Soolise ahistamise** all mõistame „sooga seotud soovimatut käitumist või tegevust, mille eesmärk või tegelik toime on isiku väärkuse alandamine ja häiriva, ähvardava, vaenuliku, halvustava, alandava või solvava õhkkonna loomine“. **Seksuaalne ahistamine** on siinkohal defineeritud soolise võrdõiguslikkuse seaduse alusel kui ülikooli töötajate, tudengite, õppejõudude jt asutuse liikmete vaheline „soovimatu sõnaline, mittesõnaline või füüsiline seksuaalse olemusega käitumine või tegevus, mille eesmärk või tegelik toime on isiku väärkuse alandamine, eelkõige luues häiriva, ähvardava, vaenuliku, halvustava, alandava või solvava õhkkonna“. See võib ulatuda soovimatutest seksuaalse alatooniga naljadest flirdi ja otseste ettepanekuteni vahetada seksuaalseid teeneid paremate hinnete või akadeemilisel redelil edasiliikumise vastu. Siinkohal tuleb silmas pidada, et soovimatus ei pruugi olla sõnaliselt väljendatud. Soolist ja seksuaalset ahistamist võivad kogeda nii mehed kui ka naised, ent uuringud näitavad, et nii Eestis kui ka mujal maailmas on tegemist selgelt soostatud nähtusega, kus enamik kannatajaid on naised⁷.

Praxise 2014. aastal koostatud uuringuraport „Sooline ja seksuaalne ahistamine töökohal“ avab ja mõtestab mõistete laialivalgust, kuid toob välja ka kaks aspekti, millele eraldi tähelepanu juhime:

1. ahistamine on **tajutud subjektiivselt** – konkreetne tegevus on subjektile ebameeldiv ja soovimatu;
2. ahistamise määratlemisel on oluline **vaenulik keskkond**, mis ahistamise tulemusena on tekkinud või sellega kaasneb. (Karu, Soo jt, 2014, lk 9)

Seda definitsiooni oleme uuringus kasutanud läbivalt nii küsitluses, intervjuueeritavatega suhtluses kui ka raporti koostamisel. See väärrib mainimist eriti suhtluses intervjuueeritavatega, sest etnograafilisi meetodeid kasutades ongi uurija huvi ja roll uuringus osalenu tõlgendusest ja nägemusest arusaamine. Uurija ei sea kahtluse alla intervjuueeritava subjektiivselt ahistavana tajutud olukordi, vaid püüab mõista juhtunu asjaolusid ja selle kaugemale ulatuvaid mõjusid.

„Sooline ja seksuaalne ahistamine töökohal“ on üks esimesi uuringuid, mis Eesti kontekstis ahistamist sedavõrd põhjalikult käsitles (enne oli tegeldud teemaga näiteks mõne sektori põhiselt). Uuringu koostajad toovad välja, et ahistamisteemaliste uuringute suurimaks probleemiks on nende erinevad lähtekohad ja tulemuste mittevõrreldavus. Nad leiavad, et uuringutes varieerub tihtilugu mõistete sisu, kuid üldiselt on uuringutel sarnased lähtekohad: ahistamine on soovimatu ja vastuvõetamatu käitumine. Piir ahistamise ja mitteahistamise vahel jookseb sealt, kus vastastikune meeldivus ja oodatud kogemus asendub ühe poole jaoks ebameeldiva ja soovimatuga. (ibid. lk 24)

Rahvusvaheline kontekst ja varasemad uuringud

Nagu öeldud, siis Eestis ei ole varem ülikoolides ahistamist uuritud. Varasemas uurimisloos toetume rahvusvahelistele kogemustele. Soolise ja seksuaalse ahistamise küsimuse tõstatamine akadeemias, eriti USA ja Suurbritannia ülikoolides, on selgelt seotud ajaloolise kontekstiga, USA puhul ulatub see 1970. aastatesse. Sageli on teema aktuaalseks muutunud seoses konkreetsete sündmustega (näiteks vägistamisjuhtumid või avalikkuses tuntud isikutega seotud ahistamiskandaalid). Teisalt on ahistamise ja turvalise hariduskeskkonna küsimus tihedalt seotud nais- ja kodanikuõigusliikumistega, mis on aidanud vastu võtta ka uusi eeskirju ülikoolides.

Tänu neile arengutele saab öelda, et tänapäeval on kõik USA föderaalvalitsuselt rahastust saavad kõrgemad õppeasutused kohustatud tagama tudengite võrdse kohtlemise, mis tähendab muuhulgas soolise ja seksuaalse ahistamise ennetamist, uurimist ja sanktsioneerimist.⁸ Suurbritannias on ülikoolid astunud märkimisväärsed samme

6 SoVS §1 lg 1 p-d 5 ja 6

7 Kabat-Farr, D ja Cortina, L. M. 2014. Sex-based harassment in employment: New insights into gender and context. *Law and Human Behavior*, 38(1), lk 58; Karu, M, Soo, K, Biin, H, Lamesoo, K, Meiorg, M, Masso, M ja Turk, P. 2014. Sooline ja seksuaalne ahistamine töökohal. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis

8 American Association of University Professors. The History, Uses, and Abuses of Title IX. June 2016. <http://www.aaup.org/report/history-uses-and-abuses-title-ix>.

olukorra parandamiseks just viimastel aastatel, pärast mitme probleemi ulatust illustreeriva raporti avaldamist. Kahe aasta jooksul (2016–2018) on üle 90% ülikoolidest teinud kättesaadavaks dokumendid, mis annavad ülevaate ülikooli sise-eeskirjadest ja protseduuridest võrdse kohtlemise valdkonnas, 75% on viinud läbi teadlikkuse tõstmise kampaaniaid, kaks kolmandikku ülikoolidest on teinud kohustuslikuks koolitused immatrikuleeritavatele tudengitele ning veerand nõuab tudengitelt eraldi õiguseid ja kohustusi loetlevale dokumendile alla kirjutamist.⁹ Rahvusvahelistele praktikatele ja neist joonistuvatele õppetundidele Eesti ülikoolide jaoks oleme põhjalikumalt pühendanud uuringuraporti viimase peatüki.

Uurimisloos oleme tuginenud USA ja Suurbritannia kõrgkoolidele. Nende kõrgkoolide uuringud aitasid meil kavandada Eesti uuringut ning võimaldavad ka uurimisteemat asetada ja piiritleda laiemasse konteksti. Ameerika ülikoolide ühingu (AAU) uuringu „Report on the AAU Campus Climate Survey on Sexual Assault and Sexual Misconduct¹⁰“ raames korraldati 2015. aasta kevadsemestril küsitlus 27 USA kõrgkoolis. Andmeid analüüsi kvantitatiivsete andmeanalüüsimeetoditega. Tegu oli teedrajava uuringuga, mille jaoks töötati välja sobiv metodoloogia. Küsitleti 27 kõrgkooli. Küsitlusele vastas 150 072 inimest, kellest 11,7% olid oma ülikooliõpingute jooksul kogenud mittekonsensuslikku seksuaalse kontaktiga ahistavat (*nonconsensual sexual contact*)¹¹ situatsiooni. Uuringus rõhutatakse ka, et seksuaalse ahistamise riskigrupis on naised, transsoolised ja muu soomääratlusega inimesed, aga ka madalama üliõpilasstaatusiga (hiljuti sisseastunud, õpingute alguses olevad jt) tudengid (ibid. lk 13–14).

Inglismaa kõrgkoolides korraldatud uuring „Power in the Academy: Report on Staff Student Sexual Misconduct¹²“ annab ülevaate sellest, kui suurel määral on kõrgharidus Inglismaal seotud seksuaalselt sobimatu käitumisega. Erinevalt USA uuringust keskendutakse selles uuringus mõistele „seksuaalne väärkäitumine“ (*sexual misconduct*), rõhutades erinevaid seksuaalseid, tudengeid ära kasutavad tegevusi ja käitumisviise, mida panevad toime kõrgkooli töötajad. Seksuaalne väärkäitumine on laiem kui seksuaalne ahistamine, sellega rõhutatakse ja adresseeritakse tudengite ja ülikooli töötajate vahelisi võimusuhteid ja ebavõrdsust. Paljud need tegevused ei pruugi tudengitele alguses olla selgelt ahistamisena mõistetavad. Lisaks on ka oluline rõhutada, et suur osa seksuaalsest ahistamisest on ühiskonnas normaliseeritud. Seksuaalne väärkäitumine loob keskkonna, kus tudeng ei tunne end hästi, see on talle ebamugav, aga ta ei pruugi osata olukorda lahendada ega tea kelle poole pöörduda. Tudeng on küll täiskasvanu, kes vastutab oma tegude eest, kuid haridusasutuse kontekstis sõltub ta siiski ülikoolist. See tähendab, et ta on automaatselt ebavõrdsemas ja haavatavamas positsioonis. Samal ajal on akadeemiline töötaja kui teadmiste väravavaht, kelle positsioon loob eelduse, et teda usaldatakse nii intellektuaalsel kui ka emotsionaalsel tasandil. Siit järeldub, et tudeng ja õppejõud ei ole kunagi võrdsel positsioonil, nende suhtele on ebavõrdsus olemuslikult omane. Tudengid peavad usaldama neid, kes neile teadmisi jagavad – eeldatakse, et teadlane suudab säilitada objektiivsuse kõiges. Kuid siiski valitseb ülikoolis ebavõrdsust – uuring rõhutab ka suurt soolist ebavõrdsust akadeemilises keskkonnas. (ibid. lk 14)

Metodoloogilises plaanis on Inglismaa uuringus meetodeid mitmekesistatud: lisaks küsitlusele korraldati ka tudengite rühmaintervjuusid. See on kirjeldav uuring, kus valimi mitte-representatiivsuse tõttu ei tehta üldistusi kõigi Suurbritannia kõrgharidusasutuste töötajate väärkäitumiste osas. Selle asemel on uuringu fookuses üliõpilaste kogemusmustrid (ibid. lk 7–8). Tulemustest selgus, et küsitlusele vastanud 1839 endisest või praegusest tudengist oli 41% kogenud vähemalt ühte seksuaalse alatooniga käitumise ilmingut, mille pani toime ülikooli töötaja. Sarnaselt USA uuringuga toodi ka selles uuringus välja, et suurema tõenäosusega on kogenud ahistamist naised, aga ka geid, biseksuaalsed inimesed jt soo- ning seksuaalvähemused. Naisi mõjutasid uuringu andmetel kogetud

9 Universities UK. Changing the Culture. Tackling Gender-Based Violence, Harassment and Hate Crime: Two Years On. October 2019. <https://www.universitiesuk.ac.uk/policy-and-analysis/reports/Pages/changing-the-culture-two-years-on.aspx>

10 Cantor, D, Fisher, B jt. 2015. Report on the AAU campus climate survey on sexual assault and sexual misconduct.

11 Ameerika ülikoolid ühingu (AAU) uuringus käsitletakse seksuaalse ahistamise (*nonconsensual sexual contact*) termini all seksuaalvägivalda, kuhu kuuluvad nii vägistamine kui ka seksuaalsed füüsilist kontakti hõlmavad tegevused nagu näiteks mittesoovitud suudlemine, intiimpiirkonna katsumine (ibid. lk 11).

12 National Union of Students (NUS). 2017. Power in the Academy: Report on Staff Student Sexual Misconduct. <https://www.nusconnect.org.uk/resources/nus-staff-student-sexual-misconduct-report>

ahistamisjuhtumid enam ja juhtumitel olid naistudengite jaoks ka tõsisemad tagajärjed. Näiteks mainisid naissoost vastajad enam ahistamiskogemuse tõttu ülikoolist väljalangemist, samuti tõid nad sagedamini välja ahistamisest põhjustatud vaimse tervise probleeme. (ibid. lk 9)

2015/2016 õppeaastal viidi ka Austraalia kõrgkoolides läbi seksuaalset ahistamist käsitlev uuring¹³. Kvantitatiivse uuringu eesmärk oli teada saada, kas tudengid kogesid 2015/2016 õppeaasta jooksul seksuaalset ahistamist või rünnakut. Lisaks paluti tudengitel kirjutada kaastöid ahistamise/kallaletungi juhtumitest ja anda soovitusi ennetustööks. (ibid. lk 22–23) Uuringus eristatakse kaht tüüpi situatsioone: 1) mittefüüsilist seksuaalset ahistamist sisaldavad juhtumid (*sexual harassment*), mille alla võivad kuuluda verbaalsed või mitteverbaalsed, seksualiseeritud öhkonda loovad tegevused; 2) füüsilise kontaktiga situatsioonid (*sexual assault*), mis viitavad seksuaalvägivallale, näiteks vägistamised, rünnakud ja kallaletungid (ibid. lk 25).

Austraalia ülikoolides oli 2016. aasta jooksul seksuaalset ahistamist kogenud 21% ja seksuaalset vägivalda 1,6% küsitlusele vastanud 30 930 üliõpilasest. Sarnaselt eelmistele uuringutele selgus, et naisüliõpilasi ahistatakse meestest kaks korda sagedamini ja seksuaalseid kallaletunge kogevad naised kolm korda sagedamini kui mehed. Transsoolised ja muu sooidentiteediga üliõpilased kogesid seksuaalset ahistamist tõenäolisemalt kui nais- või meessoost üliõpilased ning seksuaalvähemused kogesid seksuaalset ahistamist või -vägivalda tõenäolisemalt kui heteroseksuaalsed vastajad. (ibid. lk 34)

Uuringu läbiviimise ja uuringuraporti koostamise põhimõtted

Uuringu valimisse kuulusid kuus Eesti avalik-õiguslikku ülikooli: Tartu Ülikool, Eesti Maaülikool, Eesti Kunstiakadeemia, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, Tallinna Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool.

Uuring toimus kahes etapis: 1. aprillist septembrini 2019 kestis kvantitatiivse andmekogumise ja -analüüsi periood; 2. septembrist detsembrini 2019 toimusid kvalitatiivse analüüsimateerjali kogumiseks individuaal- ja rühmaintervjuud ning intervjuude temaatiline analüüs. Lisaks saatsime päringud uuringu valimisse kuulunud kuuele Eesti avalik-õigusliku kõrgkooli juhtkonnale, et kaardistada parimad praktikad poliitikasoovituste jaoks. Tegime ka kaks ekspertintervjuud ülikoolide psühholoogidega.

Küsitlustulemuste analüüs oli sisend kvalitatiivsele uuringuetapile. See võimaldas täiendada küsimuskavasid teemadega, mis kvantitatiivsel andmeanalüüsil esile kerkisid või selles etapis puudulikuks jäid. Uuringu raportis täiendavad küsitlustulemused ja intervjuude temaatiline analüüs teineteist.

Panime suurt rõhku intervjuueeritavate ning ülikoolide ja intervjuudes esile kerkinud kolmandate osapoolte huvide ja maine kaitsmisele. Seetõttu koostasime raporti maksimaalset anonüümsust ja konfidentsiaalsust silmas pidades – intervjuude tsitaatide ja väljavõtete puhul jälgisime, et eemaldatud oleksid identifitseerimist võimaldavad tunnused. Samuti ei viita me intervjuueeritavatele nimeliselt ega ka ülikooli või eriala kaudu. Kuna uuringu eesmärk on tegeleda laias plaanis ebavõrdsusega Eesti kõrghariduses, ei viita me raportis konkreetsetele ülikoolidele (v.a kirjeldades praegu ahistamise ennetamiseks ja menetlemiseks olemasolevaid süsteeme). Uuringu raportis on tulemused esitatud üldistatud kujul ja me räägime kõigist kuuest valimisse kuulunud Eesti avalik-õiguslikust ülikoolist.

Uuringu eesmärk oli kaardistada Eesti kõrgkoolides õppivate üliõpilaste kogemusi soolise ja seksuaalse ahistamisega üliõpilase ja õppejõu võimusuhte, aga ka üliõpilaste omavaheliste suhete perspektiivis. Lisaks üliõpilaste kogemusele käsitlesime rühmaintervjuudes ka õppejõudude vaateid ja arvamusi seoses soolise ning seksuaalse ahistamisega ülikoolides.

13 Australian Human Rights Commission, Gebicki, C, Pomering, R, Flynn, G, Grogran, N, Hunt, E, Meagher, A. 2017. *Change the course: National report on sexual assault and sexual harassment at Australian Universities*. Australian Human Rights Commission.

Uuring vastab järgmistele uurimisküsimustele.

1. Millised on uuringus osalenute hoiakud soolise ja seksuaalse ahistamise suhtes?
2. Kuidas tajutakse professionaalsete suhete piire üliõpilaste ja õppejõudude hulgas?
3. Millised on uuringus osalenud üliõpilaste kokkupuuted ja isiklikud kogemused soolise ja seksuaalse ahistamisega?
4. Kuidas on uuringus osalejad ahistamise juhtumitele reageerinud ja kuhu abi saamiseks pöördunud?
5. Millisena näevad uuringus osalejad ülikoolide rolli soolise ja seksuaalse ahistamise ennetamises, juhtumitele reageerimises ning milliseid soovitusi selles osas ülikoolidele antakse?
6. Millised parimad praktikad on Eestis ja välismaal kasutusele võetud, et tagada võrdõiguslikkus, võrdne kohtlemine ja turvaline töö- ning õpikeskkond ning ennetada soolist ja seksuaalset ahistamist?

Uuringu raport koondab kõigi uurimisetappides kogutud materjalide analüüsi. Raport on üles ehitatud teemade kaupa, analüüsides ühiselt kvantitatiivsel ja kvalitatiivsel meetodil koondatud teavet. **Esimeses, sissejuhatavas peatükis** anname ülevaate varasemast uurimisloost ja rahvusvahelisest kontekstist. Selles peatükis sõnastame, kuidas on uuringus mõistetud soolist ja seksuaalset ahistamist. **Teises peatükis** avame uuringu metodoloogilisi aspekte ja mõtiskleme nii uurija positsiooni, uuringus osalejate motiivide kui ka eetiliste aspektide üle. **Kolmandas peatükis** on vaatluse all uuringus osalejate hoiakud ja tajud seoses ahistamisega. Analüüsime nii küsitlustulemuste kui ka intervjuude põhjal, kuidas defineeritakse soolist ja seksuaalset ahistamist ning mida arvatakse ahistamisest kõrgkooli kontekstis. Peatükis on käsitletud ka õppejõu-tudengi professionaalsete piiride tajumist ja hoiakuid seoses sellega. **Neljandas peatükis** vaatleme, millised on uuringus osalejate isiklikud kokkupuuted ahistamisena tajutud olukordadega. **Viiendas peatükis** on fookuses uuringus osalenute arvamused ahistamisjuhtumite ennetustöö ja juhtumite lahendamise protsessi kohta. Vaatleme, millisena näevad uuringus osalejad ülikooli rolli juhtumite ennetamises ja lahendamises ning milliseid soovitusi antakse ülikoolidele selles vallas. **Kuues peatükk** keskendub poliitikasoovitustele. Kaardistame parimaid praktikaid nii rahvusvahelises kui ka Eesti kõrgkoolide kontekstis. Lisaks on soovituste väljatöötamise kasutatud uuringu kvalitatiivse etapi materjale, uuringus osalejate mõtteid ja soovitusi ülikoolidele.

Uuringu raport on varustatud rohkete lisadega, mis illustreerivad analüüsitulemusi ja annavad lisainfot. Lisana esitame muu hulgas 10 intervjueritud üliõpilase loo. Intervjuude transkriptsioon on võimalikult originaalilähedane, et anda edasi loo jutustaja kirjeldus ja tõlgendus juhtumist. Lood on anonüümitud ja kasutatakse varjunimesid.

Lisaks raportile ilmus uuringu käigus sissevaade mõningatele uuringu individuaalintervjuudele¹⁴.

14 Karro, P. 2019. Ahistajaist õppejõudude välimäärja. Vikerkaar. <http://www.vikerkaar.ee/archives/25677>

II ptk. Metodoloogia

- Peatükis anname ülevaate uuringu metodoloogiast, valimist ja mõtiskleme uuringu eetika ning uuringumaterjali kogumist mõjutavate tegurite üle.
- Soolise ja seksuaalse ahistamise uuring Eesti kuues avalik-õiguslikus ülikoolis (EKA, EMÜ, EMTA, TÜ, TLÜ, Taltech) kestis 2019. aasta aprillist kuni 2020. aasta jaanuarini. Uuring oli vastavalt andmete kogumis- ja uurimismeetoditele jaotatud kaheks.

1. Kvantitatiivsete andmete kogumise ja analüüsi etapp (aprill kuni september 2019). Selles etapis korraldati valimisse kuulunud ülikoolide üliõpilaste hulgas veebiküsitlus. Andmete puhastamise järel oli küsimustikule vastanud 1501. Selle veebiküsitlusega ei ole valimi esinduslikkust tagatud, sest vastamismäärad ülikoolides varieeruvad. Kolmes avalik-õiguslikus ülikoolis on vastanute määr alla 5%. Samuti ei järgi vastanute määr jaotust teiste tunnuste lõikes (sugu, vanus, õppevaldkond ja õppetase). Seega tuleks arvestada, et tulemuste tõlgendamisel ei saa üldistusi teha Eesti tudengkonna kohta laiemalt, vaid arvestada, et see näitab pigem küsitlusele vastanute hoiakuid ning kogemusi.

2. Kvalitatiivsete andmete kogumise ja analüüsi etapp (september kuni detsember 2019). Selles etapis korraldati 30 individuaalintervjuud hiljuti lõpetanud või praeguste üliõpilastega, kes on ahistamist kogenud. Lisaks viidi läbi kümme rühmaintervjuud, et kaardistada üldisemaid hoiakuid ja suhtumist seoses ahistamisega ülikoolides. Rühmad moodustati erinevast soost inimestele, eraldi nii Eesti üliõpilastele, välisüliõpilastele, aga ka õppejõududele. Lisaks saadeti päringud ülikoolide rektoraatidele praeguste praktikate osas, mida on rakendatud ülikoolides ahistamisjuhtumite ja -kaebuste menetlemiseks.

Küsitlusandmestik ja valim

Eestis ei ole varem soolist ja seksuaalset ahistamist kõrghariduses uuritud. Küsitluskava koostamisel võeti eeskuju mõningatest välismaistest raportitest, näiteks Inglismaa kõrgkoolides korraldatud uuringust „Power in the Academy: Report on Staff Student Sexual Misconduct”¹⁵. Uuringu küsimustiku üks selgroog on professionaalsete piiride ületamise teema, kus küsimustikus esitatud väiteid „kuidas suhtute, kui õppejõud teeks midagi sellist ...“ tuli vastanutel hinnata skaalal 1–5 – „täiesti mugavast“ kuni „väga ebamugavani“. (ibid. lk 36–45) Kasutasime sarnast küsitlusinstrumenti ka Eesti uuringut koostades nii veebiküsimustikus kui ka hiljem gruppintervjuudes rühmatööna.

Küsitlusankeedis kasutasime lisaks veel Praxise 2014. aasta „Sooline ja seksuaalne ahistamine töökohal“ uuringu¹⁶ küsitluse tarbeks välja töötatud situatsioonikirjeldusi, mida kohandasime kõrgkoolidele sobivamaks. Esitatud 21 soolist või seksuaalset ahistamist kirjeldavat situatsiooni võimaldasid uurida tudengite kokkupuuteid ahistamisega. Veebiküsitluses oli vastajail võimalik avada juhtunu tausta, vastates täpsustavatele lisaküsimustele.

15 National Union of Students (NUS). 2017. Power in the Academy: Report on Staff Student Sexual Misconduct. <https://www.nusconnect.org.uk/resources/nus-staff-student-sexual-misconduct-report>

16 Karu, M., Soo, K., Biin, H., Lamesoo, K., Meiorg, M., Masso, M. ja Turk, P. 2014. Sooline ja seksuaalne ahistamine töökohal. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. lk 162-167.

Küsimustik „Sooline ja seksuaalne ahistamine Eesti kõrghariduses“ (vt Lisa 1) jagati nelja teemaploki vahel. Esmalt küsisime vastaja demograafilisi ja õpingutega seotud andmeid ning seejärel uurisime vastaja ahistamist puudutavate hoiakute ja tajude kohta. Selles plokis esitasime kõigepealt soolise võrdõiguslikkuse seaduse definitsiooni soolisele ja seksuaalsele ahistamisele ning seejärel uurisime, kas vastajate hinnangul on Eesti kõrgkoolides probleeme soolise ja/või seksuaalse ahistamisega. Selles teemaplokis oli esitatud ka õppejõu professionaalsete piiride ületamisega seotud juhtumid, mida paluti vastajal hinnata skaalal „täiesti mugav“ kuni „väga ebamugav“. Kolmandas teemaplokis küsisime vastajate isiklike kokkupuudete kohta seoses soolise ja/või seksuaalse ahistamisega. Vastajal tuli märkida 21 etteantud soolist ja/või seksuaalset ahistamist kirjeldava situatsiooni osas „olen kogenud“, „ei ole kogenud“ või „ei mäleta/pole kindel“. Lisaks oli vastajal võimalik lisaküsimustega juhtumeid täpsustada. Teadlikkust puudutavas küsimuste plokis huvitas meid küsimus vastutuse jagunemisest ahistamisjuhtumite ennetusel ja reageerimisel. Soovisime ka teada, kelle poole oskavad üliõpilased ahistamisjuhtumite korral pöörduda.

Veebiküsitluse läbiviimiseks tõlkis sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus (RAKE) küsimustiku inglise ja vene keelde. Lisaks tegi RAKE ka prooviintervjuud küsimustiku arusaadavuse ja tõlgete asjakohasuse osas tagasiside andmiseks ning vastamise ajakulu mõõtmiseks.

Veebiküsimustiku eesti-, inglise- ja venekeelsed versioonid koos kaastekstiga olid RAKE andmekogumisplatvormil vastamiseks avatud 14. maist kuni 29. juunini 2019. Küsimustikule eelnes uuringut tutvustav kaaskiri, milles avati teemat ning toodi välja, kuidas materjale uuringus kasutatakse ja mil viisil neile viidatakse.

Küsitlusele vastamise üleskutset levitasid õppeosakonnad ja üliõpilasesindused kõigis kuues avalik-õiguslikus ülikoolis. Hiljem saadeti meililistidesse korduskutseid ja kasutati küsitlusest teavitamiseks ka sotsiaalmeediakanaleid. Veebiküsitluse toimumise ajal andis RAKE uuringu tegijatele iga nädal tagasisidet vastamismäärade kohta ülikoolide ja õppeastmete lõikes. See andis võimaluse kommunikatsioonis suunata rõhku ülikoolidele, kus osalusaktiivsus oli madalam.

Veebiküsimustikule vastamise järel oli huvilistel lisalehele klõpsates võimalus jätta oma kontaktandmed, et osaleda uuringu kvalitatiivses etapis. Oma kontakti jättis 48 inimest, RAKE vahendas kontaktid küsitluse järel EÜLile eraldi materjalina, kus ei olnud võimalik omavahel seostada andmestiku vastuseid ja osaleda soovinute isikuid.

Et uuritava üldkogumi suhtes ehk raporti näitel Eesti tudengite kohta üldistusi teha, peab valim olema esinduslik. Esinduslikkuse saavutamiseks tuleb valimi liikmeid valida juhuslikult ehk et igal uuritaval populatsiooni liikmel oleks ühesugune tõenäosus valimisse sattumiseks. Veebipõhise küsitluse puhul on keeruline hinnata, kui paljude tudengiteni küsitluses osalemise kutse jõudis. Küsitluste puhul on lisaks oluline arvestada ka enesevalikuga ehk sellega, et vastata võivad rohkem teatud tüüpi inimesed. Selle tagajärjel võivad osad grupid olla ülesindatud. Näiteks võib tuua naised, kellel võib olla suurem tõenäosus soolise või seksuaalse ahistamisega kokku puutuda. Lisaks võib eeldada, et küsitlusele vastasid tõenäolisemalt need, kellele käesolev teema huvi pakkus, kuid eesmärk küsitlusele vastamisel võib vastanute vahel samuti varieeruda. Ühest küljest võivad vastata need, kelle arvates on tegu tõsise probleemiga, ning seega soovitakse küsitlusele vastates oma kogemusi ja hoiakuid jagada, kuid teisalt on ka vastajaid, kes soovivad pigem oma feminismivastaseid seisukohti avaldada ja antud teemat naeruvääristada.

Lisaks valimi suurusele on oluline ka vastamismäär ehk see, kui mitut inimest sooviti küsitleda ja kui palju respondente tegelikkuses küsitlusele vastasid. Veebiküsitluste puhul on enamasti raske prognoosida, kui võrd paljude vastajateni on võimalik jõuda. 2018/2019 õppeaasta seisuga õppis kõrghariduse eri tasemetel kuues avalik-õiguslikus ülikoolis kokku 35 343 üliõpilast (Haridussilm¹⁷). Veebiküsitlusele vastas kokku 1832 inimest, kuid andmestiku puhastamisel kustutati 331¹⁸ inimese andmed, sest 322 inimest olid vastanud ainult kuni neljale esimesele küsimusele, ning üheksa inimese vastused eemaldati äärmuslikkuse tõttu, mis kajastus eelkõige avatud küsimustele vastamisel¹⁹.

17 Haridussilm. Üliõpilaste arv õpete lõikes. http://www.haridussilm.ee/?leht=korg_2 Kasutatud (15.01.2020).

18 114 TÜ-st, 88 TalTechist, 84 TLÜ-st, 20 EKA-st, 17 EMÜst ja 8 EMTA-st

19 Näiteks, kus märgiti sooliseks identiteediks „kuldne retriiver“ ja muid taolisi naljaga kirjutatud vastuseid

Kuna 322 inimest otsustasid pärast esimesi küsimusi küsitlusele vastamise lõpetada, siis võib ettevaatlikult oletada, et nad ei olnud soolise või seksuaalse ahistamisega kõrgkoolis kokku puutunud. Samuti võis ankeedile vastamine tunduda liiga ajamahukas või küsimused olid respondentide jaoks arusaamatult sõnastatud, mistõttu ei soovitud küsimustikule lõpuni vastata. Küsitlusele vastanute vastasmäär enne andmete puhastamist oli 5,2% ja pärast andmete puhastamist 4,3%.

Käesoleva veebiküsitlusega ei ole valimi esinduslikkus tagatud. Vastasmäärad ülikoolides varieerusid²⁰ ja kolmes avalik-õiguslikus ülikoolis oli vastasmäär alla 5%. Samuti ei järgitud jaotust teiste tunnuste lõikes (sugu, vanus, õppevaldkond ja õppetase). Seega tuleks arvestada, et tulemuste tõlgendamisel ei saa üldistusi teha Eesti tudengkonna kohta laiemalt, vaid arvestada, et see näitab pigem küsitlusele vastanute hoiakuid ning kogemusi. Siiski annavad küsitluse tulemused esialgse pildi soolise ja seksuaalse ahistamise probleemist Eesti ülikoolides. Küsitluse tugevus on ka see, et lisaks erinevatele olulistele teemadele, millele sai valikvastustega vastata, pakuti respondentidele lisaks ka avatud küsimustega võimalust oma valikute põhjendamiseks või kogetu kirjeldamiseks. See annab toimunud situatsioonide kohta laialdasemat teavet. Küsitluse tulemused olid sisend sellele järgnenud kvalitatiivsele uuringule, mis täpsustas ka veebiküsitluse põhjal ebaselgeks jäänud teemasid (näiteks, kust läheb piir, mida loetakse ahistamiseks).

Küsitlusele vastanutest 36,2% olid Tallinna Ülikooli, 28,2% Tartu Ülikooli, 18,5% TalTechi, 8,8% Eesti Maaülikooli, 5,9% Eesti Kunstiakadeemia ja 2,4% Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia tudengid. Bakalaureusetudengid moodustasid peaaegu poole vastanutest (47,9%) ning valdkonniti oli kõige rohkem respondente humanitaaria ja kunstide valdkonnast (22,65%). Vastajate hulgast moodustasid enamuse naised (71,9%) ja samuti eesti keelt koduse keelena rääkivad inimesed (85,6%). Küsitlusele vastanute seas oli enim 19–25-aastaseid isikuid (57,3%). Valimi täpsemat kirjeldust on võimalik vaadata raporti lisast (vt Lisa 2).

Veebiküsitluse andmete analüüsiks kasutati sagedustabeleid (valimi kirjeldamine). Et uurida, kuidas vastajate hoiakute ja kogemuste jaotus tunnuste (nt sugu, vanusgrupid) lõikes erines, kasutati risttabeleid. Seksuaalse/soolise ahistamise isikliku kokkupuute ja ahistamise tajumise vahelise seose analüüsimiseks kasutati ka korrelatsioonimeetodit (Pearsoni korrelatsioonikordaja r).

Et analüüsida, kui palju olid osalejad ankeedis kirjeldatud võimalike soolise/seksuaalse ahistamise juhtumitega kokku puutunud, loodi igale osalejale soolise/seksuaalse ahistamise loendusindeks. Iga ankeedile vastanu puhul loeti kokku, kui mitme situatsiooni puhul oli ta märkinud, et on situatsiooni kogenud. Situatsioone oli ankeedis kirjeldatud 21 ehk loendusindeks võis igal osalejal kujuneda vahemikus 0–21, kus 0 tähendas, et osaleja ei olnud kogenud ühtegi, ja 21 tähendas, et ta on kogenud kõiki kirjeldatud situatsioonidest.

Kvalitatiivse analüüsimaterjali kirjeldus ja valim

Et juba soolise ja seksuaalse ahistamise mõiste defineerimisel sai selgeks ahistamise kogemuse subjektiivne olemus, oli uuringut disainides suur rõhk analüüsi- ja uurimismeetoditel, mis lubaksid inimeste lugusid ja tõlgendusi uuringus parimal moel kasutada. Ka varasemad uuringud on siinkohal rõhutanud, et etnograafilised meetodid sobivad selle teema uurimiseks eriti hästi, sest võtavad subjektiivseid tajusid ja kogemusi paremini arvesse. (Karu, Soo jt, 2014. lk 24)

Uurisime ja kaardistasime kvalitatiivsete andmete kogumis- ja analüüsimetodite abil norme, mida peetakse nii üliõpilaste kui ka õppejõudude hulgas sooliseks ja seksuaalseks ahistamiseks. Laiem teemadering keskendus nii üliõpilase-õppejõu vahelistele suhetele kui ka ebavõrdsuse tajumisele kõrghariduse vallas.

Korraldasime 30 individuaalintervjuud hiljuti lõpetanud või õppivate üliõpilastega, kellel oli soolise või seksuaalse ahistamisega ülikoolis isiklike kokkupuuteid. Intervjuudes käsitleti põhjalikumalt juhtumeid ning nende tagajärgi ja mõjusid intervjuueeritavale. Lisaks kogusime ka mõtteid ja hoiakuid, mis puudutasid ülikooli rolli juhtumite

20 Vastasmäärad: TLÜ 7,7%; EMTA 6,14%; EKA 7,3%; TalTech 2,7%; EMÜ 4,7%; TÜ 3,2%

ennetamises ja lahendamises. Korraldasime ka 10 grüpiintervjuud ülikoolide esindajatega (tudengigruppide ja õppejõududega), kellega arutasime üldisematel valdkonnaga seotud teemadel, nagu näiteks professionaalsed piirid ning ülikoolide roll ahistamise ennetamises ja juhtumitele reageerimises.

Värbamine

Veebiküsitluse täitmise järel oli vastajatel võimalus järgmisele lehele klõpsates jätta oma meiliaadress, et osaleda kvalitatiivse uuringuetapi intervjuul. RAKE vahendas meile 48 inimese kontakti. Lisaks tegime uuringu kohta teavitus- ja värbamistööd valimisse kuuluvate ülikoolide personaliosakondade ja üliõpilasesinduste kaudu. Kasutusel oli ka nn lumepallimeetodil²¹ inimeste leidmine nii rühmaintervjuudele kui ka individuaalintervjuudele. Ülikoolide võtmeisikutele (näiteks üliõpilasesindajatele, personali- ja õppeosakondade töötajatele) anti uuringus osalemise üleskutse, mida nad omakorda levitasid ülikoolide meililistides. Palusime uuringus osalemise veebiüleskutset jagada oma koostööpartneritel, nagu näiteks kõrgkoolide üliõpilasesindused, aga ka Eesti LGBT Ühing ja Feministeerium. Lisaks levitati veebikutset sotsiaalmeediagruppides.

Osalemissoovist teatades tuli inimesel täita lühike küsimustik, et tuvastada tema valimisse sobivus – küsisime infot nii haridustee kui ka isiklike ülikoolis juhtunud ahistamiskogemuste olemasolu kohta. Hilisemas meilivestluses täpsustasime osalejatega nende endi hinnanguid. Mõned üliõpilased, kes olid kogenud näiteks üht tüüpi juhtumeid, ei hinnanud oma kogemusi sageli tõsiselt ning eelistasid individuaalintervjuude asemel osaleda grüpiintervjuudes, kus intervjuuteemad olid üldisemad ja isiklike kogemusi ei käsitletud.

Valim

Individuaalintervjuudele olid oodatud praegused või hiljuti lõpetanud üliõpilased, kes valimisse sobivuse täpsustamisel olid märkinud, et nad olid kõrgkoolis ahistamist kogenud. Individuaalintervjuud võimaldasid uurida lähemalt juhtumite tagamaid ja kogemuste mõju indiviididele. Valimi koostamisel seadsime eesmärgi korraldada 35 intervjuud kõigis kuues uuritavas avalik-õiguslikus ülikoolis ning soovisime intervjuuerida inimesi erinevatest õppevaldkondadest ja õppeastmetelt. Samuti seadsime eesmärgi kaasata valimisse erinevaid inimesi sotsiaaldemograafiliste tunnuste poolest nagu vanus, rahvus, sooline või seksuaalne enesemääratlus. Uuringuetapi alguses koostasime individuaalintervjuudes osalejate esialgse proportsionaalse jaotuse, mida inimesi värvates ka silmas pidasime.

Värbamistöö käigus hakkas peagi selguma, et osalejaid laekub mõnest ülikoolist plaanitust rohkem – näiteks Tartu Ülikoolist. Ühtegi soovijat ei leidunud aga meililistidesse saadetud avalike üleskutsete kaudu Eesti Kunstiakadeemiast ega Eesti Muusika- ja Teatriakadeemiast. Hoolimata pingutustest lumepallimeetodil ja nimetatud ülikoolide sotsiaalmeediakanalite ja muude vähem formaalsete kanalite kaudu osalejaid leida, ei täitunud uuringuetapi lõpuks nendes koolides kavandatud individuaalintervjuude mahud. Seetõttu jäid 35 plaanitud intervjuust tegemata viis, mille tulemusel on uuringus EKA, EMTA ja EMÜ üliõpilaste kogemused vähem esindatud. Tegu on ülikoolidega, kus õpib võrreldes teiste ülikoolidega vähem üliõpilasi, ja juba sihtrühma väiksus võis tingida osalussoovide vähesuse²².

Kokku intervjueerisime 30 hiljuti lõpetanud või praegust üliõpilast, kellest 22 olid naised ja kaheksa mehed. Seksuaalse enesemääratluse järgi oli osalejatest 24 inimest heteroseksuaalsed, neli inimest määratles end biseksuaalsena, üks gei/lesbina ja üks intervjuueritav ei soovinud sellele küsimusele vastata. Enamiku intervjuudest tegime Eesti tudengitega, nende hulgas oli suur osa eesti rahvusest ja kolm eesti-venelased. Rahvusvaheliste tudengitega tegime viis intervjuud. Doktoriõppes või hiljuti doktorikraadi omandanud intervjuueritavaid oli üheksa, samamoodi intervjueerisime üheksat magistranti/magistrit. Kaheksa inimest õppis bakalaureuseõppes ja

21 lumepallimeetodit kasutatakse kvalitatiivse andmekogumise meetodina tihti siis, kui valim tuleb uurijal ise luua. Uurija palub valimisse kuuluvail inimestel soovitada järgmisi inimesi, kes võiksid valimisse sobida.

22 2018/19 õppeaastal oli TÕS 12 902, TalTechis 10 660, TLÜs 7179, EMÜs 2852, EKAs 3992 ja EMTAs 610 üliõpilast (Haridussilm, kasutatud 15.01.2020)

integreeritud õppel oli neli üliõpilast. Enamik individuaalintervjuusid tehti eesti keeles, välisüliõpilaste ja Eestist pärit vene üliõpilastega kasutati vastavalt intervjuueeritava soovile kas inglise või eesti keelt²³ (vt Lisa 3 valimit kirjeldav tabel).

Kümne rühmaintervjuu aruteluteemad olid üldisemad – soovisime uurida laiemalt nii ahistamise normaliseerimist kui ka seda, kuidas ülikoolides õppivad üliõpilaste grupid ja õpetavad õppejõud näevad ülikooli rolli ahistamise ennetamise ja lahendamise protsessis. Planeerisime mees- ja naissoost osalejatele eraldi grupid nii Tartus kui ka Tallinnas. Eeldasime, et soo ja seksuaalsusega seotud teemadest rääkimine on grupis osalejatele mugavam, kui grupiliikmed on samast soost. Samuti soovisime rääkida nii välistudengite kui ka Eesti tudengitega. Kuna individuaalintervjuudes selgus, et osalejad ei pea oma seksuaalset identiteeti ahistamise põhjuseks või ajendiks, siis pidasime vajalikuks neid seisukohti rühmaintervjuudes süvitsi käsitleda. Plaanisime korraldada grupivestluse LGBT+ kogukonna liikmetele. Üllatuslikult ei laekunud meile LGBT+ kogukonna üliõpilastelt sooviavaldusi grüpiintervjuus osalemiseks. Kuna kunstivaldkonna tudengite vähene osalusaktiivsus tekitas muret, otsustasime grüpiintervjuude sihtrühmas teha muudatuse. Toimus eraldi grüpiintervjuu kunstivaldkonna (EKA, EMTA ja BFMi) naisüliõpilastele ja meesüliõpilastele ning loobusime eraldi LGBT+ kogukonna liikmete rühmaintervjuust.

Pidasime vajalikuks ka õppejõudude arvamusega arvestamist. Rahvusvaheliste uuringute ja parimate praktikate kaardistamisel tõstatus õppejõu kui kõrvalseisja, aga ka ohvriks sattunud üliõpilase võimaliku usaldusisiku rolli olulisus. Meie uuringu seisukohalt oli õppejõudude sisend vajalik eeskirjade koostamiseks ning ülikooli töötajate ahistamisega seotud hoiakute kaardistamiseks. Õppejõudude gruppide värbamisel jagasime üleskutset personaliosakondade abil ja kasutasime lumepallimeetodit. Valimi moodustamisel jälgisime, et gruppides oleks eri ülikoolide esindajaid. Sarnaselt üliõpilastele olid ka õppejõud jaotatud naiste ja meeste gruppidesse (vt Lisa 4 valimit kirjeldav tabel).

Andmekogumis- ja analüüsimetodid

Koostasime poolstruktureeritud intervjuukavad nii individuaal- kui ka rühmaintervjuude läbiviimiseks (vt Lisad 5-6). Katsetasime enne intervjuude algust intervjuukavasid, et vajadusel teha neis täpsustusi või sõnastada küsimusi ümber. Katsetasime ka pilootintervjuude käigus intervjuude kestust ning intervjuu raames antud ülesannete arusaadavust ja asjakohasust.

Ahistamiskogemustele keskenduvad individuaalintervjuud võimaldasid juhtunut paremini mõista, aga uurida ka ahistamist kogenud inimese edasist hariduskäiku, juhtunu mõjusid karjääri- ja erialasele arengule ning isiklikule elule ja vaimsele heaolule. Individuaalintervjuusid viis läbi üks neljast uurijast. Arvestades teema tundlikkust, püüdsime intervjuusituatsiooni intervjuueeritava jaoks võimalikult turvaliseks ning mugavaks kujundada – näiteks soovitasime intervjuudeks leida privaatseid ruume intervjuueeritavate kodudes või ülikoolide rühmatöö ruumides. Arvestades teema sooliselt eristatud olemust, oli intervjuueeritaval võimalik öelda, millisest soost uurijaga ta oma kogemustest rääkida soovib. Intervjuude aluseks oli poolstruktureeritud intervjuukava. Intervjuud salvestati ja uurijad koostasid hiljem nende põhjal kokkuvõtted, millest on raportis kasutatud tsitaate anonüümitud kujul. Intervjuude kokkuvõtted olid aluseks temaatilisele analüüsile.

Eelnevalt kirjeldasime intervjuugruppide moodustamise aluseid. Gruppides arutatud teemade madalamast tundlikkusest tulenevalt polnud grüpiintervjuude ülesehitus nii personaalne. Grüpiintervjuusid juhtis üks uurija, kes esitas poolstruktureeritud intervjuukavast lähtuvaid küsimusi. Intervjuud salvestati ja neist koostati kokkuvõtted koos mittetäielike transkriptsioonidega, mis olid vajalikud temaatilise analüüsi tegemiseks.

Intervjuude analüüsimisel lähtusime temaatilise analüüsi põhimõtetest. Intervjuude transkriptsioonid kodeerisime, et tekkinud kood analüüsis temaatiliselt süstematiseerida²⁴. Analüüsitav materjal oli kogutud uurimisküsimusi silmas pidades ja intervjuudest kasvasid ka välja analüüsiteemad.

23 eestikeelseid intervjuusid oli 25 ja ingliskeelseid viis

24 Roulston, K. (2014) Analysing Interviews. The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis, ed by Flick, U. SAGE Publication: London. pp. 1-19.

Teemapõhisel kodeerimisel tagasime andmete konfidentsiaalsuse sellega, et olime eelnevalt eemaldanud osalejate nimed. Vastavalt vajadusele kasutasime analüüsiprotsessis intervjueeritavatele antud varjunimesid. Olulisem oli analüüsitava teema, mitte selle otsene seos uuringus osalenud isiku või intervjuudes esile kerkinud kolmandate osapooltega. Samas olid analüüsiprotsessis üldistuste tegemisel olulised intervjueeritavate identiteedimarkerid nagu näiteks sugu, vanus, õppevaldkond või õppeaste.

Uurimiseetika

Taotlesime uuringu kvalitatiivsele etapile Tartu Ülikooli inimuuringute eetikakomitee loa (298/M-4). Taotluses kooskõlastasime nii uuringu metodoloogia, värbamistöö kui ka teavitusega seonduva, samuti inimeste teavitamise ning nõusolekuvormide, anonüümsuse ja konfidentsiaalsuse küsimused. Eetikakomitee ei andnud luba vaid uuringut reklaamiva plakati kasutamiseks, sest küsisime luba tagantjärele, kui oli juba selgunud, et teavitustöö üliõpilaste meililistide kaudu pole osutunud piisavalt viljakaks, ning soovisime uuringu nähtavust tõsta nii veebis kui ka õppehoonetes plakatite abil.

Sõlmisime kõigi intervjuudes osalenud inimestega teadliku nõusoleku ja informeerimist kinnitavad lepingud. Lepingutes oli välja toodud, et uurimuses osalejatel on õigus ja võimalus enne raporti valmimist uuringust välja astuda. Selleks keegi soovi ei avaldanud. Samuti rõhutati lepingus, et tagatud on osalejate anonüümsus ja konfidentsiaalsus. Uuringu materjalid (helisalvestised ja intervjuude kirjalikud kokkuvõtted) hävitatakse pärast raporti koostamist.

Tulenevalt kvalitatiivsete meetodite spetsiifikast kogusime isikustatud andmeid. Analüüsiprotsessis oli uurijatel tarvis isikuandmeid kasutada järelduste tegemisel ja materjali tõlgendamisel seoses kontekstiga. Eelkõige pidasime siinkohal silmas andmeid intervjueeritavate õppetöö, karjääri, aga ka sotsiaaldemograafiliste tunnuste kohta. Kogutud andmetele oli juurdepääs uuringu meeskonnaliikmetel, tööprotsessis hoiti materjale meeskonnaliikmetega jagatud veebikeskkonnas ning andmekäitlemise eest vastutas EÜL.

Kuna tegu on tundliku teemakäsitlusega, siis pöörasime tähelepanu intervjueeritavate ning institutsioonide ja võimalike intervjuudes esile kerkinud kolmandate osapoolte huvide kaitsmisele. Uuringus osalejate heaolu ja turvalisuse kaitseks on raport koostatud võimalikult anonüümsust ja konfidentsiaalsust silmas pidades. Intervjuude tsitaatide ja väljavõtete puhul jälgisime, et transkriptsioonist oleks eemaldatud võimalikud identifitseerimist võimaldavad tunnused. Samuti ei viidata intervjueeritavatele nimeliselt ega ka ülikooli või eriala kaudu. Viitamisel kasutatakse sugu ja sünniaastat ning lisaks õppeastme ja õppevaldkonna täpsustusi. Ankeetküsitluses antud vabas vormis vastustele viidates ei kasutatud ühtegi tunnust, sest ankeetküsitluse tutvustuses ei olnud infot selle kohta, et neid vabas vormis antud vastuseid võidakse uuringus kasutada koos identifitseerivate tunnustega.

Kuna uuringu eesmärk on tegeleda ebavõrdsusega Eesti kõrghariduses laias plaanis, ei too me raportis eraldi viiteid konkreetsete kõrgkoolide kohta. Käsitleme uuringuraportis läbivalt kõikide uuringu valimisse kuulnud kuue avalik-õigusliku ülikooli põhjal tehtud üldistusi.

Uuringus osalejad jaotati nelja suurde õppevaldkonda. Nii tekkis andmestikus õppevaldkonna tunnus, mis jaotas osalejad järgmiselt.

1. Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
2. Sotsiaalteaduste valdkond
3. Loodus- ja täppisteaduste valdkond
4. Tervise ja heaolu valdkond

Tänu sellele võimaldas küsitlusandmestiku analüüs uurida ahistamiskogemusi ka õppevaldkondade lõikes, mis erialade või kitsamate õppevaldkondade käsitlese puhul oleks osutunud problemaatiliseks. Viitamine ja eristamine laia õppevaldkonna kaudu pakkus intervjuueeritavatele rohkem anonüümsust, kuid uuringu seisukohast jättis see võimaluse valdkondade vahelisteks võrdlusteks. Uuringu kvalitatiivse etapi kriitikana toome välja, et tervise ja heaolu valdkonnast ei osalenud ühtegi üliõpilast ega õppejõudu. See lubab arvata, et uuringu üleskutse ei jõudnud selle valdkonna üliõpilasteni ning teavitustöö uuringu kohta jäi tervise ja heaolu valdkonnas puudulikuks. Samas on ahistamist varemgi meditsiinivaldkonnas Eestis laiemalt käsitletud²⁵.

Refleksioon

Uurimistulemusi mõjutasid ka osalejate motiivid uuringus osalemisel. Veebiküsitlusele vastanute puhul võib välja tuua kaks põhilist osalusmotiivi: suurem teadlikkus ja kokkupuude temaga ning oma suhtumise või hoiaku väljendamine, et ahistamine ei ole probleem. Vastamisaktiivsuse suurendamiseks oli võimalik osaleda ka auhinnaaloosis.

Kvalitatiivsete uurimismeetodite kasutamisel pidasime silmas ka seda, kuidas uurija intervjuueeritavat ja uurimismaterjali võib vastastikuses suhtluses kujundada ning suunata. Seetõttu on uuringuraportis oluline ka uurija eneserefleksioon ja uurija rolli üle arutlemine. Niisamuti võis materjali mõjutada ka intervjuueeritav ise: millise osalusmotiiviga tuldi intervjuule ja millised tegurid võisid intervjuueeritavat häirida.

Leidsime, et peamist mõju intervjuueeritavale ning intervjuu üldisele õhkkonnale ja kulgemisele võisid avaldada olukorrad, kus uurija ja intervjuueeritav olid eri soost. Kuigi uuringus osalejatel oli võimalus keelduda vastassoost uurijale intervjuu andmisest, siis seda võimalust ei kasutatud. Intervjuude järel tegid uurijad siiski mõnel korral tähelepanekuid, et intervjuueeritava usalduse võitmine võttis rohkem aega olukorras, kus intervjuueeritaval oli end keerulisem avada intervjuueerija soo tõttu. Näiteks märkas meesintervjuueerija naisintervjuueeritava intervjuu käigus kehakeelt, mis alguses väljendas kaitsepositsioonil olekut. Aga samas vastupidine olukord oli ka meesintervjuueeritavaga, kes avas end intervjuu käigus rohkem just eelduse tõttu, et naisintervjuueerija mõistab isikliku kogemuse tõttu potentsiaalselt teemat paremini kui teised mehed.

Uurija ja intervjuueeritava vahel esines ka eri kultuuriruumist ja keelebarjäärist tulenevaid raskusi teineteise mõistmisel. Näiteks ühel juhul toimus intervjuu eesti keeles, sest intervjuueeritav soovis harjutada eesti keelt, kuid teema keerukusest tulenevalt oli mõlemal osapoolel raskusi teineteise mõistmisega. Keerukust tekitasid uurija-intervjuueeritava vahelises kommunikatsioonis ka erinevad kultuuri- ja usutaustad, mistõttu uurija hinnangul ei jõutud intervjuu käigus ühisele arusaamisele ahistamise definitsioonis ja selle olemuses. Kultuuriliste erinevuste tõttu pidas intervjuueeritav välisüliõpilane ahistamiseks hoopis teistsuguseid aspekte kui Eestis kultuuris tavaks peetakse.

Intervjuueeritavate puhul paistis valdavalt silma kõrge osalusmotivatsioon, kõrgem teadlikkus teemast ja üldisem huvi ühiskondlike valupunktide suhtes. Intervjuueeritavate selged ja arusaadavad osalusmotiivid ning motivatsioon võisid mõjutada ka uurija suhtumist. Näiteks inimeste puhul, kelle osalusmotivatsioon oli kinnitada, et ahistamine ei ole probleem, mis ilmnes intervjuu käigus väga selgelt, võis see aspekt mõjutada ka uurija suhtumist konkreetse intervjuueeritavasse. Kui intervjuueeritav väljendas oma suhtumist küsimustesse hinnangute vormis, pidi uurija justkui neutraalsest positsioonist eemalduma, uurimisteemat kaitsma, teema vajalikkust selgitama ja küsimusi põhjendama. Aga vahel oli osalusmotivatsioon ka hoopis teistmoodi äärmuslik – taheti juhtunust ja oma kogemustest lihtsalt kellelegi rääkida, et seeläbi ka ise juhtunu tõsidusest või selle olemusest selgusele jõuda (kas juhtunu on ahistamine või mitte). Uurija oli ka sellistes olukordades keerulises situatsioonis, püüdes säilitada neutraalsust ja mitte anda ebaprofessionaalseid hinnanguid. Ühe intervjuu järel soovitas intervjuueerija üliõpilasel minna nõustamisele ja rääkida juhtunust psühholoogiga. Samuti soovitas intervjuueerija ühel korral intervjuueeritaval säilitada asitõendeid, juhul

25 Loe: Lamesoo, K. 2017. Social construction of sexual harassment in the post-soviet context on the example of Estonian nurses. Tartu Ülikool. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/58187>

kui intervjuueeritav soovib juhtumit fikseerida ja kaebust esitada. Kõige enam aga oli intervjuueeritavate hulgas neid, kes tahtsid oma kogemuse jutustamise kaudu uuringule kaasa aidata ja avaldasid lootust, et ehk aitavad nende lood tulevikus sarnaseid juhtumeid ennetada.

Individuaalintervjuudes andsid uurijad intervjuueeritavatele ka *off the record* võimaluse – märguande peale peatas intervjuueerija salvestamise, et intervjuueeritava märkus, loo detail või kommentaar ei jääks salvestisele. Seda võimalust kasutati paaril korral. Need aspektid või juhtumid ei ole uuringu analüüsi kaasatud, sest intervjuueeritav andis selge märguande, et ta ei soovi seda. Grupiintervjuudes sellist võimalust polnud. Võib oletada, et küsimuste ja aruteluteemades, kus osaleja end ebamugavalt tundis, võis toimuda enesetsensuur või vestlusest tahaplaanile jäämine.

Grupiintervjuude käigus kogutud materjali võisid mõjutada rühma moodustamise alused, lumepallimeetodil juhuslikult kokku sattunud osalejate omavaheline grupidünaamika. Üldiselt hindasime, et mõne tunnuse alusel võimalikult sarnaste gruppide loomine töötas hästi, näiteks naisõppejõudude või meesõppejõudude grupid vastukaaluks erinevatele üliõpilaste gruppidele, et saavutada grupis kiiremini avatud arutelu. Välistudengite värbamisel rühmaintervjuudesse oleks tulnud nende profile rohkem täpsustada, sest osalejate suured kultuurierinevused takistasid põhjalikku teemakäsitlust²⁶. Uurijad leidsid, et välistudengite gruppides teineteise mõistmist ei saavutatud. Lisaks võis arusaamist mõjutada ka erinev inglise keele oskus. Peale selle olid välistudengid õppinud Eestis erineva aja – kogemus varieerus paarist kuust paari aastani ning tundus, et välistudengite peamine osalusmotivatsioon oli välistudengite olukorrast ja kaasatusest rääkimine.

Uuringu analüüsis on nimetatud andmestikku mõjutavaid tegureid püütud arvesse võtta, teatud järelduste juures on ka rõhutatud just representatiivsuse probleeme.

26 Grupiintervjuudel osales välisüliõpilasi endistest Nõukogude riikidest, Aasiast ja Lähis-Idast.

III ptk. Hoiakud ja tajud seoses soolise ja seksuaalse ahistamisega

Uurimisküsimus:

1. Millised on uuringus osalenute hoiakud soolise ja seksuaalse ahistamise suhtes?
2. Kuidas tajutakse professionaalsete suhete piire üliõpilaste ja õppejõudude hulgas?

Andmestik:

Küsitlustulemused andsid sisendit intervjuudele ning seetõttu oli analüüsis küsitlustulemusi illustreeritud intervjuudest kogutud materjaliga. Keskendusime osalejate hoiakute uurimisele – mida peetakse sooliseks ja seksuaalseks ahistamiseks. Lisaks oli uuringu üheks teljeks hoiakud seoses professionaalsete suhete piiridega. Esitasime nii küsitluses kui grüpiintervjuudel osalenutele oletuslikke olukorrakirjeldusi, et mõista, millistes olukordades ja kuidas nähakse, õppejõu professionaalsuse ületamist.

Tulemused:

- Uuringus osalenute jaoks oli üheselt ja lihtsamini arusaadav seksuaalse ahistamise mõiste, mida seostati tihti ka füüsilise vägivallaga isiku suhtes. Soolist ahistamist oli uuringus osalenutel keerulisem selgitada, mainitakse ebavõrdsust ja diskrimineerimist. Ahistamise tajumist mõisteti subjektiivselt, ning selleks et midagi ahistamiseks nimetada rõhutati et tegu olema isikule ebasobivalt tajutud olukorraga, mis on korduv ja järjepidev.
- Küsitlustulemused näitasid, et ligi 12% vastanutest hindas, et sooline ahistamine on nende kõrgkoolis pigem probleemiks või suureks probleemiks. 6,5% vastajaid leidis, et seksuaalne ahistamine on nende kõrgkoolis probleemiks.
- Ahistamist pidasid suureks probleemiks oma kõrgkoolis valdavalt inimesed, kellel olid ka isiklikud kokkupuuted ahistavate juhtumitega.
- Võrreldes meestega tajusid naised soolist ja seksuaalset ahistamist suurema probleemina kõrgkoolides.
- Professionaalsete suhete ülesandes palusime uuringus osalejail hinnata situatsioone skaalal väga ebamugav-täiesti mugav. Üliõpilased hindasid kõige ebamugavamaks olukordi, mis on intiimsemat laadi, romantilise huviga seotud. Neid tajuti kõige ebamugavamatenä, sest situatsioonid kätkevad endas võimalikku huvide konflikti ja võimusuhte ärakaustamist.
- Küsimusele, kes vastutab kõrgkoolis olukorra eest, kui üliõpilane kogeb kõrgkoolis soolist või seksuaalset ahistamist (kes ennetab ahistamist, kes reageerib) vastasid peaaegu kõik küsitluses osalenud üliõpilased, et ahistaja kindlasti või pigem vastutab tekkinud olukorra eest (97,1%). Lisaks hinnati kõrgel määral vastutavaks ka kõrgkoolis ahistamise tunnistajad (74,1%). Sellele järgnesid kõrgkooli personal (58,5%)

Järeldused:

- Ilmnes mõistete ebaselgus ja petlik sooneutraalsus mõistete üle arutledes. Samuti kohtasime hoiakutes kohati ka ohvri süüdistamist. See näitab, et osadel uuringus osalejatel on üldiselt üpris madal teadlikkus võrdse kohtlemise, soolise ja seksuaalse ahistamise teemal.
- Ohvriks olnud intervjuueeritud aga leidsid eneserefleksioonis, et laiem ühiskondlik diskussioon ahistamise teemadel on aidanud neil toimunud mõista, lõpetades sellega enesesüüdistamise. Seega on üldisem teadlikkuse kasvatamine vajalik ning uuringus osalejate hinnangul ka oodatud.

Mis on sooline ja seksuaalne ahistamine uuringus osalenute jaoks?

Küsitluse raames oli osalejatel võimalik kirjeldada olukordi, kus nad ise või keegi neile tuttav üliõpilane on kõrgkoolis kogenud soolist ja/või seksuaalselt ahistamist. Lisaks oli osalejatel võimalik avaldada vabas vormis oma mõtteid küsitluse ja selle teema kohta. Kuigi ankeedi alguses oli ära toodud seadusest tulenevad soolise ja seksuaalse ahistamise mõistete definitsioonid, peegeldasid vastused väga erinevaid situatsioone, mida vastajad tajusid ahistamisena. Vastajad olid üksmeelel mittesoovitud füüsilise kontakti osas, mida peeti ahistamiseks. Selles osas ei tõstatunud vabades vastustes küsimusi, kuid soolise ahistamise üle arutleti rohkem. Soolise ahistamise puhul on piirid vastajate jaoks hägusamad (nt erinevate kommentaaride, ebameeldivate pilkude heitmine ja naljade tegemine).

Ahistamine on nii lai termin, et on raske vastata. Mõned juhud on väga tõsised, samas kui on kahetimõistetav nali vms, siis ei teagi ette, kuidas seda võetakse, nii nagu sõidame edasi autodega hoolimata liiklusõnnetustest. Ise tunneksin end ahistatuna ainult korduva või sihiliku tegevuse puhul.

Soolise ahistamise puhul selgus küsitlustulemuste analüüsist, et kohati on raske määratleda, millal peetakse seda ahistamiseks ja millal mitte. Kindlasti peeti sooliseks ahistamiseks soo alusel tudengite eristamist õppejõudude poolt. Õppejõud tegid seda näiteks ülesannete ja eksamite hindamisel, suhtlemisel või ka üldisemalt tudengitesse suhtumisel. Vabade vastuste analüüsi tulemusel selgus, et selline ebaõiglane suhtumine oli suunatud tavaliselt naistele. Leiti, et õppejõud eristavad tudengeid soo põhjal: naistudengid peavad hinde väljateenimisel rohkem vaeva nägema ning saavad põhjendamatult meestudengitest erinevaid hindeid või ei ole samal määral õppejõu poolt loengus kaasatud. Samas oli toodud ka kirjeldusi olukordadest, milles naised saavad eksamitest kergemalt läbi tänu oma välimusele. Igal juhul peetakse seda ebaõiglaseks ja tajutakse soolise ahistamisena.

Kõige puhtam näide – samad küsimused, samad vastused, aga drastiliselt erinevad tulemused vastavalt soole. Kuid „tehnilistel“ erialadel on pidevalt ette tulnud leebemat suhtumist naistesse kui meestesse, kuigi kõik peaksid olema võrdsed.

Lektor andis mulle lisaiülesandeid iga kord, kui ma lahendasin ja kaitsesin mõne ülesande, lihtsalt kuna ta ei uskunud, et ma need ise lahendasin, öeldes, et ta teab, et tüdrukud pole nendes ainetes head. (tõlgitud inglise keelest)

Kommentaarikest ilmnes, kuidas soostereotüüpsete ja kahemõtteliste naljade tegemist on eriti raske määratleda soolise ahistamisena. Mitmed vastanud tõid välja, kuidas kahemõtteliste naljade ja kommentaaride tegemine ei ole alati ahistamine, vaid see sõltub situatsioonist ja eriti sellest, kas see tegevus on korduv või ühekordne, kes neid nalju teeb ja kus neid tehakse. Huumor tundub olevat ebamugavam ja seega sagedamini ahistamisena tajutav, kui seda teevad õppejõud kõrgkoolis korduvalt.

Alandavad naljad soo põhjal, halvustavad kommentaarikest isikute pihta kel on vaimse tervisega probleeme, üliõpilase pildistamine, kohatud naljad – bikiinidesse riietumisega seotud (õppejõud mees ja tudeng naine). Üliõpilase nime halvustav kommenteerimine ja soovitus seda vahetada.

Mõnede jaoks aga on soostereotüüpidel põhinev huumor normaalne ja seda ei tohiks ahistamiseks pidada. Seda peetakse normaalseks inimestevahelise suhtluse viisiks ja selle piiramine tundub üleliigsena. Nalju nähakse pigem süütute ja vajalikena, et meeleolu tõsta.

[...] Soolise ahistamise korral tuleb eristada huumorit (ka musta huumorit) meeleolu tõstmiseks, tahtlikust soolisest võimuste piiramiseks või kellegi solvamiseks. Kõrgkool on eelkõige koht õppimiseks vabas õhkkonnas ja koht inimestega tutvumiseks erinevatel eesmärkidel. Need tekkinud tutvused arenevad edasi äripartneriteks, kallimateks, sõpradeks jne. Seetõttu ahistamist tuleks piirata hästi ettevaatlikult, et see ei riivaks teisi inimõigusi.

Palusime intervjuudes osalejatel lahti seletada mõisted sooline ja seksuaalne ahistamine. Rühmaintervjuudes aidati üksteist defineerimisel, individuaalintervjuudes jäi mulje, et tihti mõtestatakse ja sõnastatakse ahistamist isikliku kogemuse kaudu.

Soolise ahistamisena tajuvad üliõpilased, et see on seotud subjekti sooga – mainiti soolist ebavõrdsust ja diskrimineerimist, „soo alusel vahet tegemist“ ja soostereotüüpide kasutamist indiviidile ebamugaval viisil. Lisaks toodi soolise ahistamisena välja ka olukorrad, kus inimese „välimuse põhjal otsustatakse ette tema sugu“ või kus inimene ei sobitu binaarsesse sookategoriate süsteemi. Selleks, et lugeda midagi sooliseks ahistamiseks, peab intervjuueeritavate arvates tegu olema korduva, järjepideva (sh ka sõnalise) tegevusega. Seksuaalse ahistamisena nähakse eelkõige füüsilist, aga ka verbaalset tegu. Arvati, et ahistamiseks liigituv tegu on korduv ja teadlik ahistajapoolne tegevus, millele eelneb väljendatud vastupanu, „ei“ ütlemine ahistatu poolt.

Soolise ja seksuaalse ahistamise defineerimise ühisosaks võib pidada subjektiivselt tajutud ebamugavustunnet. Lisaks leiti intervjuudes, et tihti neid mõisteid ei saagi teineteisest eristada. Ühel situatsioonil võib olla nii sooline kui ka seksuaalne alatoon ning teisalt võib sooline ahistamine kujuneda seksuaalseks ahistamiseks ja vastupidi. Kuid seejuures eristatakse neid mõisteid. Sooline ahistamine on tajutav laiema mõistena, mille puhul võib sooline kommentaar, nali vms märkus olla suunatud umbisikuliselt kõigile kuulajaile. Sellisel juhul ei ole tegu isikliku solvanguga ja tihti selliseid soostereotüüpeid märkusi ei tajuta ahistamisena (pigem nimetatakse neid lihtsalt ebamugavateks olukordadeks). Seevastu seksuaalne ahistamine on selgem ja arusaadavama eesmärgiga tegevus, mida on ka kergem defineerida. Tuuakse välja, et erinevalt soolisest ahistamisest on selle puhul tegu isikliku ja konkreetselt ühele inimesele suunatud füüsilise või verbaalse tegevusega. Nii soolise kui ka seksuaalse ahistamise korral tuleb uurimuses osalejate definitsioonidesse sisse ka ebavõrdsuse ja võimupositsiooni ärakasutamise teema – ahistaja ütleb või teeb midagi olles võimupositsioonil ja teades, et seetõttu ei saa nõrgem osapool „ei“ öelda.

Ma ei oskagi öelda mis see sooline ahistamine on, kuidagi sooga siis seotud. Kui aus olla, siis ma saangi paremini aru, mis on seksuaalne ahistamine. Soolise [ahistamise] aspekte on raskem hinnata ja ilmselt ma segan neid palju kokku. Seksuaalne [ahistamine] on, kui puudutad kedagi või palud midagi teha, mida teine ei soovi. Ja mulle tundub, et ahistamise juures on eriti oluline see aspekt, et kui sul on raske „ei“ öelda. Ahistamine saab toimuda suuresti siis, kui on võimusuhe. /.../ Ahistamise puhul on oluline, et kas sa tahad või ei taha seda – kui see on sulle ebamugav ja sa ei soovi seda ja kui sa seda ka väljendad kuidagi, näiteks tõmbad käe eemale, kui keegi puudutab su kätt, aga see tegevus siiski jätkub sellest hoolimata, siis see asi on juba ahistamine. Kui see on ühe poole pealt teadlik ja korduv. Kui üks ütleb „ei“, aga teine jätkab ja ta kasutab ka jõupositsiooni. (N, 1993, doktorant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)²⁷

Soolise ahistamisena toodi intervjuudes näiteks hüüdnimede nagu „printsess“ või „väike tüdruk“ kasutamist, naeruvääristamist soolistest stereotüüpidest lähtuvalt, aga ka kommentaare nagu „naise koht on köögis“ ja „naise aju“ alavääristamist, sealjuures saame uuringust tuua näiteid vaid naiste alavääristamise kohta. Analüüsi käigus selgus, et kuigi mõistete selgituses tuuakse välja, et nii mehed kui ka naised võivad ahistamise ohvriks sattuda, toodi näiteid vaid olukordadest, kus ohvriks on naine ja ahistajaks mees. Näidetes toodi välja, et ollakse kohanud suhtumist, mis eeldab, et naised ei sobi teatud erialadele õppima ja töötama. Aga leiti ka, et erialadel kus on vähe mehi, võib kohata nende positiivset diskrimineerimist. Tudengifolkloorina räägiti ka lugusid vanadest meesõppejõududest,

²⁷ Siin ja edaspidi on viidatud individuaalintervjuudes osalenud intervjuueeritavatele, tuues välja intervjuueeritavate soo, sünniaasta, õpinguastme või omandatud kraadi ja õpivaldkonna. Juhime tähelepanu, et mitmed intervjuueeritavad olid intervjuu hetkeks ülikooli lõpetanud, ja seetõttu on viidatud neile vastavalt omandatud kraadile (bakalaureus, magister või doktor). Intervjuu toimumise hetkel üliõpilasstaatus markeerib vastavalt kas bakalaureuseõppe üliõpilane, magistrant või doktorant.

kelle eksamitele tuleb tudengineidudel hea hinde saamiseks lühike seelik selga panna. Seksuaalse ahistamise näiteid kõrgkoolis osati tuua vähem. Pigem räägiti üldisemalt õppejõu poolt võimupositsiooni ära kasutamisest, „teene-teene vastu“ ettepanekutest või klassi ees õppejõu poolt loodud ebamugavast seksuaalse alatooniga olukorrast.

Intervjueeritavad hoidusid defineerimisel teadlikult sookategoriate kasutamisest. Intervjuumaterjali analüüsis ilmnas aga, et suur osa intervjueeritavatest esitasid näiteid soolise ja seksuaalse ahistamise lahtimõtestamiseks, milles tegijaks on mees ja ahistatuks naine. Ent samal ajal jäi intervjueeritavate sõnakasutus sooneutraalseks. Kasutati näiteks sõnu „õppejõud“, lisamata sinna ette viidet soole.

Ilmselt tuleks ahistamine õppejõu poolt, sest tema on see autoriteet ja võimu poolel. Ja võibolla seal ongi see, et õppejõud keskendubki ainult ühe soo esindajatele, ja ainult neilt küsib või hindab neid paremini. Või mõnitab avalikult loengus et, ah, mis sa, naine, ka tead teema kohta. (N, 1996, bakalaureuseõppe üliõpilane, sotsiaalteaduste valdkond)

Õppejõudude rühmaintervjuudel toodi lisaks eelnevale välja, et nii sooline kui ka seksuaalne ahistamine sõltub inimese eluetapist – kogetud situatsiooni tõlgendatakse ahistamisena lähtuvalt inimese elukogemustest ja teadlikkusest teema kohta. Ahistamine on ahistatule soovimatu, kuid tegevus võib olla tahtmatult toime pandud – ahistaja ei pruugi alati mõista, et tema öeldud või tehtud tegevus mõjus kellelegi ahistavalt. Räägiti ka kultuurilistest erinevustest ja leiti, et kultuurinormid ja tavad määravad samuti, kuidas me üht või teist asja mõistame või tõlgendame. Kultuuriti on inimeste personaalse füüsilise ruumi piirid väga erinevad ja vahel võivad teisest kultuuriruumist pärit inimesed teadmatusel põhjustada oma käitumisega ebamugavust.

Nendest ühisnimetajatest on ka eristuvamaid ja vastandlikke arusaamu mõistete tähenduse osas. Näiteks võis mõningate intervjueeritavate puhul täheldada madalamat teadlikkust, mistõttu nad ka mõtestasid soolist ja seksuaalset ahistamist pisut erinevalt või lisasid sellele tähendusvarjundeid juurde. Mõned osalejad eeldasid implitsiitselt, et seksuaalne ahistamine tähendab seksuaalvägivalda. Lisaks arvati, et seksuaalselt saab ahistada vaid meestudeng naistudengeid. Üks intervjueeritav defineeris ahistamisena vaid seksuaalset ahistamist, jättes intervjuu lõpuni seisukohale, et sooline ahistamine ei ole ahistamine vaid hoopis diskrimineerimine.

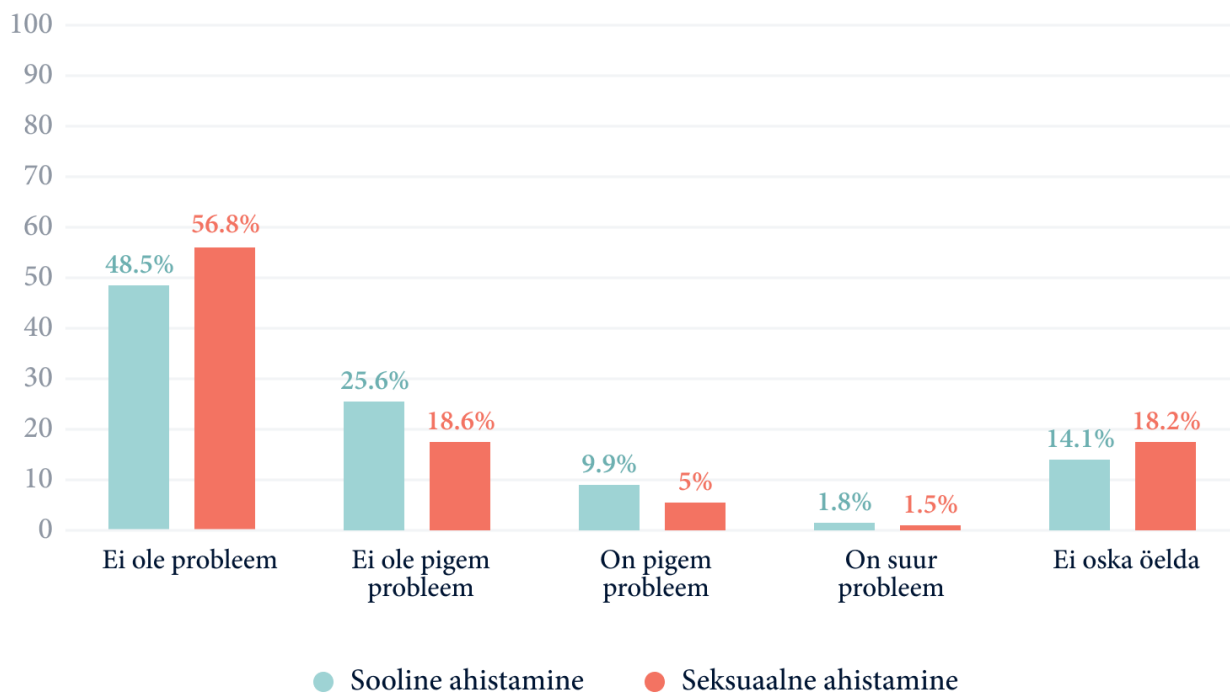
Minu arvates tavakeeles, kui keegi jutustab mingeid patriarhaalseid väärtusi, annab oma maailmapilti edasi, siis tavaliselt – vähemalt mina ei ole kuulnud – et see on ahistamine. Üks asi on sooline diskrimineerimine, aga see on ka erinev. Võib-olla akadeemilise mõistena ahistamine hõlmabki kõiki, ka diskrimineerimise vorme enda alla, aga tavainimese mõistes ahistamine on ikkagi seksuaalne ja füüsiline lähenemine. (M, 1977, bakalaureus, loodus- ja täppisteaduste valdkond)

Ka erinevad kultuurilised taustad ja väärtussüsteemid mõjutasid inimeste hinnanguid ahistamise osas. Näiteks tõi üks Venemaalt pärit meesüliõpilane välja, et kuigi ebavõrdsusega on seelses ühiskonnas suuri probleeme, tunneb ta, et naised võivad väga julgelt (ja vahel ka alusetult) öelda, et tegu oli ahistamisega. Lähis-Idast pärit naisüliõpilane defineeris ahistamisena ka homoseksuaalsuse peale surumist oma kultuuriruumi näite varal – tema hinnangul üritavad sealsed vanemad naised noori tüdrukuid lesbideks meelitada.

Soolise ja seksuaalse ahistamise tajumine probleemina

Ankeedis said osalejad märkida, mil määral on nende hinnangul sooline ja seksuaalne ahistamine nende kõrgkoolis probleem. Tulemused näitasid, et ligi 12% vastanutest hindas, et sooline ahistamine on nende kõrgkoolis pigem probleem või suur probleem. Veelgi madalam oli vastanute määr, kes pidasid seksuaalset ahistamist oma kõrgkoolis probleemiks. Umbes 6,5% vastanuid leidis, et nende kõrgkoolis on seksuaalne ahistamine probleem.

Kui vaadata seda täpsemalt soo lõikes, siis 13% naistest vastasid, et nende kõrgkoolis on sooline ahistamine pigem probleem või suur probleem, meeste seas seda probleemiks pidavate inimeste osakaal oli ligi poole võrra väiksem (~7%). Seksuaalset ahistamist peavad kõrgkoolis probleemiks umbes 6,5% nii naistest kui ka meestest.

Joonis 1. Kas Teie arvates on kõrgkoolis, kus Te õpite, probleeme soolise/seksuaalse ahistamisega? (%)

Kuna paljudel vastajatest, vaatamata sellele, kas tajutakse soolise/seksuaalse ahistamise probleemi oma kõrgkoolis, on isiklik kokkupuude erinevate situatsioonidega (72,6% ankeedile vastanutest omas kogemusi vähemalt ühe ankeedis välja toodud ahistamissituatsiooniga, vt lähemalt peatükk IV), mida võib pidada sooliseks või seksuaalseks ahistamiseks, siis võib oletada, et ahistamise probleemi tajumine ja isiklik kokkupuude ahistamisega on seotud.

Seda, kas need tunnused on kuidagi seotud, võimaldab näidata korrelatsioonanalüüs ahistamise kui probleemi tajumise²⁸ ja kogetud situatsioonide loendusindeksi vahel. Tulemus²⁹ näitab, et vastajad, kes on ise kogenud soolist/seksuaalset ahistamist, tajuvad ka suuremal määral soolist/seksuaalset ahistamist oma kõrgkoolis probleemina. Ehk need vastajad, kellel on erinevate ahistamissituatsioonidega rohkem kogemusi, tajuvad ka soolise/seksuaalse ahistamise probleemi suuremana. Samas seose kausaalsus võib olla ka vastupidi, kus kõrgem seksuaalse/soolise ahistamise probleemi tajumine võib mõjutada erinevate situatsioonide kogemist või defineerimist ahistamisena. Näiteks kõrgem teadlikkus probleemist võib kõrgendada teatud olukordade mõistmist ja tõlgendamist ahistamisena, mis mõne teise tudengi puhul nii olla ei pruugi.

²⁸ Küsimus „Kas Teie arvates on kõrgkoolis, kus Te õpite, probleeme soolise ja/või seksuaalse ahistamisega?“ skaala pöörati ümber, et kõrgem skoor väljendaks kõrgemat probleemi taju. Variant „Ei oska öelda“ jäeti analüüsist välja.

²⁹ Korrelatsioonanalüüsis kasutati korrelatsioonikordajana Pearson r-i.

Tabel 1. Kas soolise/seksuaalse ahistamise tajut on seotud isikliku soolise/seksuaalse ahistamise kogemisega? (korrelatsioonanalüüs)

	Soolise ahistamise tajumine probleemina oma kõrgkoolis	Seksuaalse ahistamise tajumine kõrgkoolis probleemina	Kogetud situatsioonide arv
Soolise ahistamise tajumine probleemina oma kõrgkoolis	1	,631***	,451***
Seksuaalse ahistamise tajumine kõrgkoolis probleemina	,631***	1	,411***
	,000		,000
Kogetud situatsioonide arv	,451***	,411***	1
** Korrelatsioon on statistiliselt oluline 0,00 tasemel			

Intervjuudes puudutasime inimestega samuti soolise ja seksuaalse ahistamise probleemina tajumise teemat – kas intervjuueritava meelest on sooline ja/või seksuaalne ahistamine probleem kõrgkoolis, ühiskonnas laiemalt või mõnes muus sektoris. Enamik individuaalintervjuudel osalenud inimesi leidis, et sooline ja/või seksuaalne ahistamine on Eesti ühiskonnas probleem. Sealhulgas oli nii mees- kui ka naisintervjuueritavaid, kes pidasid ahistamist probleemiks laiemalt ühiskonnas, aga mitte ülikoolides. Siit nähtub üks olulisemaid osaluse motivatsioone – juhul, kui intervjuueritav ka otseselt ise ei kogenud ahistamist, pidas ta ahistamist probleemiks *per se*, ja leidis, et sellega tuleks ühiskonnas tegeleda. Teisalt, oli ka mõningaid intervjuueritavaid, kes soolist või seksuaalset ahistamist probleemiks ei pidanud – nende osalusmotiiviks oli oma veendumuste esitamine.

Enamik individuaalintervjuudel osalenud naisi, kes ahistamist Eesti ühiskonnas probleemiks peavad, on sellega ka ise erinevates valdkondades kokku puutunud nii avalikus ruumis liikudes kui ka töökeskkonnas. Samas arvatakse, et võrreldes 1990. aastate ja 2000. aastate algusega on avalikku, linnaruumis toimuvat ahistamist vähemaks jäänud, aga see võib olla kolinud uutesse kohtadesse, näiteks sotsiaalse meediasse. Individuaalintervjuudes osalenud meestel oli ahistamisega kõrgkoolis ja ühiskonnas vähem isiklike kokkupuuteid. Ent siiski pidasid nad probleemi olemasolu tähtsaks. Arvatakse, et ühiskonnas kogevad nii soolist kui ka seksuaalset ahistamist kõige rohkem tüdrukud ja noored naised.

Alates vanusest 12, kui mul rinnad kasvama hakkasid, sealt alates on olnud lõputu mingi kannist krabamine, tänaval ja ümber maja jalutamised. No nüüd on hakanud see ära kaduma. Et ma olen alati teadnud [võimalikkusest kogeda ahistamist] ja oli vanus, kui ma arvasin, et mina tegin midagi valesti ja olen süüdi, et umbes näed, provotseerisin siin vaeseid mehi. (N, 1983, doktor, humanitaarteaduste ja kunste valdkond)

Oma vaadetelt eristuvad siinkohal välistudengid, kes võrreldes oma kodumaaga leidsid, et Eestis on probleem ahistamisega väiksem kui näiteks Venemaal. Aga üks välisdoktorant ütles, et kuigi võrreldes tema kodumaaga (Venemaaga) on Eestis probleeme vähem ja ühiskonnas on võrdõiguslikkust rohkem, ei julgeks ta arvata, et Eestis ahistamist üldse ei eksisteeri. Seejuures on huvitav, et ka Eesti tudengid, kellel on välismaal elamise ja õppimise kogemus, võrdlevad sel juhul Eestit selle riigiga ning sõltuvalt sealse ühiskonna heaolutasemest ja arengust hinnatakse Eestit kas suurema või väiksema probleemiga riigiks. Näiteks inimesed, kes on pikemalt viibinud Ameerikas, Austrias, Soomes, Rootsis või Saksamaal, hindavad Eestit pigem probleemseks riigiks.³⁰

30 Valimist puudusid välistudengid Põhjamaadest, Saksamaalt või Angloameerikast, mistõttu ei saa me siin hinnangute osas võrdlusi välja tuua.

See on suur probleem Eestis. Mina olen oma teadlikkust kasvatanud just Soomes. Niiud tagantjäreli mõtlen, et ma olen olnud [Eestis] täielik ohver, mul on olnud töökohti, kus ma olin soolise ahistamise ohver. Nendes kohtades ikkagi järjepidevalt, iga päev tehti nalju naiste teemal, need olid ka allapoole võõd teemal, ja see liitus sellise seksuaalsusega, kuni puudutamisteni. Mina vaistlikult reageerisin hästi ägedalt sellele, andsin vastu. Aga samal ajal oli töökaaslast, kes lasi end patsutada ja puudutada. Tundus, et see on aktsepteeritud töökeskkonna poolt. /.../ Ma olen tõesti selles suhtes ära soomestunud – see ei tuleks enam kõne allagi! Siin inimesed kohe reageerivad sellele, ollakse teadlikud sellest, et see ei ole okei käitumine. (N, 1973, magister, sotsiaalteaduste valdkond)

Tihti nähakse soolist ja seksuaalset ahistamist teineteisest eraldiseisvatena ja ka raskusastmelt erinevates kaalukategooriates – sooline ahistamine (mõningatel juhtudel peeti silmas ka konkreetset otsest soolist diskrimineerimist) ei ole sedavõrd isiklik ehk konkreetse isiku vastu suunatud, et seda peaks tõsiselt võtma. Samas on seksuaalne ahistamine raskem ja tõsisem juhtum, mis on suunatud ühe inimese vastu. Sellist suhtumist jagavad intervjuueritavad küll nõustused, et sooline ahistamine on teatud valdkondades, näiteks ehitussektoris, olemas, kuid see pole nende hinnangul sedavõrd tõsine probleem, millega tuleks erilist tegeleda.

Selliste hinnangutega seostub laiemalt soolise ja seksuaalse ahistamise normaliseerimise teema Eesti ühiskonnas. Nii küsitlustulemuste vabades vastustes kui ka intervjuudes kohtasime seisukohti, mis ahistamise laia levikut küll välja toovad, ent seda probleemiks ei pea – need juhtumid on teatud sektorites sedavõrd igapäevased, et neid võetakse kui tavapärase osa inimeste käitumismustrites.

Võibolla ma olen praegu küünik, aga ma olen selline munadega naine ja okei ehituses on [ahistamist] aga ma ütlen ka so what. Kuna ma olen 7 aastat selles maailmas sees elanud ja et mul on jumala suva, kui mingid kollaste kiivritega mehed mulle roppe žeste teevad, sest noh ... ise ma ju ronisin sinna, mida ma siis eeldasin. Mind ei kõiguta see eriti, ma ei hooli sellest. Kui me räägime ehitusvaldkonnast, siis probleem ei ole mitte ahistamine kuivõrd inimeste labasus ja madalalaua- al- isus. Ehitusmehe jaoks on humoorikas või naljakas või rahuldust pakkuv sellist žesti teha. (N, 1992, magistrant, loodus- ja täppisteaduste valdkond)

Vaatasime ka, kas individuaalintervjuudes osalenud ahistamiskogemusega vastajad hindavad soolist ja seksuaalset ahistamist kõrgkoolis probleemiks. Sarnaselt küsitluse tulemuste analüüsile selgus ka kvalitatiivse materjali analüüsimisel, et ahistamist pidasid suureks probleemiks oma kõrgkoolis valdavalt inimesed, kellel olid ahistamisega isiklikud kogemused. Kindlasti mõjutavad isiklikud kogemused nende suhtumist. Samuti kujundavad hoiakuid ülikooli usaldusväärsuse ning toe pakkuja rolli osas ka meedias ja laiemalt avalikus ruumis kajastatud juhtumid. Näiteks kujundavad hoiakuid meedias kajastatud Tartu Ülikoolis toimunud ahistamisjuhtumid.

Ülikoolil on teatud isikud, keda nad soovivad hoida enda ligi, või kui sa oled mõne projekti ülikooli toonud, kus inimesed saavad tööd ja leiba, siis minu usk nagu sellesse, et ülikool midagi ette võtaks, on väga väike. Oleneb inimestest. Et kui see on nooremteadur, kes on lihtsasti väljavahetatav, siis ma tahaks loota, et ma julgeks minna ülikooli rääkima ja ülikool ka mind toetaks. (N, 1984, doktorant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Teise muustrina tõusevad esile inimesed, kelle hinnangul on küll ühiskonnas suur ahistamise määr, kuid seejuures arvatakse, et ülikoolides leidub selliseid juhtumeid võrreldes muude valdkondadega vähem. Need inimesed tunnevad end ülikoolides pigem turvalisemalt kui ühiskonnas tervikuna. Nad ei usu, et võiksid kõrgkoolis ahistamise ohvriks langeda. Usutakse, et kõrgkoolis töötavad ja õpivad küpsed inimesed, kes käituvad moraalselt ja eetilist.

Võimalust [langeda ülikoolis ahistamise ohvriks] ei saa alahinnata, võimalus ikka on. Aga samas praegu ma tunnen ennast kooli- ja töökeskkonnas üpris ohutult. Ühiskonnas on ohutase natuke kõrgem – öösel linnas liikudes ikka jälgid ja mõtled veidi, kust liigud ja paned tähele neid „oo, ilus tüdruk, kuhu sa lähed?“ hõikeid. (N, 1996, bakalaureuseõppe üliõpilane, sotsiaalteaduste valdkond)

Endistest Nõukogude riikidest, Aasiast ja Lähis-Idast pärit välistudengid hindavad üldiselt intervjuudes ka Eesti ülikooli kõrgemalt – arvati, et Eesti ühiskonnas on võrreldes nende kodumaaga vähem ahistamist. Välisstudengid väljendasid turvatunnet ülikoolides ja arvasid, et siin on madalam risk sattuda soolise või seksuaalse ahistamise ohvriks võrreldes nende päritolumaade ülikoolidega.

Õppejõudude rühmaintervjuudel toodi näiteid ja räägiti enam soolise ahistamisega seonduvatel teemadel kõrgkoolide kontekstis. Oli nii nais- kui ka meesõppejõude, kes arvasid, et ülikoolides ei ole see hetkel tähtsaim murekoht. Aga samaväärselt mainiti ka soolist ebavõrdsust nii hindamistel kui ka suhtumistes üliõpilastesse, aga ka kolleegide hulgas ja töökeskkonnas laiemalt.

Meil instituudis ei ole mitte ühtegi naisprofessorit ja ei ole näha, et ka oleks tulemas. Isegi dotsentide hulgas ei ole naisi. Selline suundumus on ilmselgelt probleemile viitav. Mul on kolleeg, kes süstemaatiliselt paneb poistele paremaid hindeid, sest ta ei usu, et naised võiksid tema ainekse aru saada. Seal on selge ahistamine olemas, aga seda kuidagi ei väljendata [probleemina]. (Meesõppejõudude grüpiintervjuu, Tartu)

Kokkuvõtteks võib seega nii küsitlustulemuste kui ka kvalitatiivsete andmete põhjal öelda, et inimesed, kellel puudus isiklik kokkupuude soolise ja/või seksuaalse ahistamisega kõrgkooli kontekstis, tajusid ka probleemi olemasolu väiksemana. Ootuspäraselt vastasid intervjuueeritavad, kellel oli isiklikke ahistamiskogemusi, et sooline ja seksuaalne ahistamine on Eesti ülikoolides probleem.

Professionaalsete suhete piiride tajumine ja hoiakud

Küsitluses uuriti, kui ebamugavaks-mugavaks hindaksid üliõpilased enda jaoks erinevaid oletuslikke olukordi, mis toimuksid nende endi ning õppejõu, juhendaja või muu kõrgkooli töötaja vahel. Küsitluse vastuste analüüs andis sisendi grüpiintervjuudele: intervjuu küsimuskavas oli kasutusel sarnane situatsioonide hindamise ülesanne, kuid küsitlustulemuste analüüsist lähtuvalt muutsime ja täiendasime fookusgrüpi ülesandes situatsioonide tüüpe. Näiteks eemaldasime samatüübilise situatsiooni „kutsuks üks öhtusöögile“, mis sarnanes tunnuste omavahelise korrelatsiooni analüüsis liigselt situatsiooniga „esitaks kutse kohtingule“ – ehk mõõtis sisuliselt sama asja. Lisasime grüpiintervjuu küsimuskavva ka seksuaalsete ja soostereotüüpsete kommentaaride ebamugavust hindavaid situatsioone ja alkoholi tarbimise teema. Eeldasime, et lisatud situatsioonid kuuluvad pigem igapäevaste juhtumite hulka, andes võrdlusemomendi teiste keerulisemate olukordadega ja võimaldades sel teel ka arutleda osalejatel n-ö argiseksismi igapäevasuse üle või käitumisperiiride muutumistest alkoholi tarbimisel. Grüpiintervjuudel tuli osalejatel konsensuslikult paigutada situatsioonid skaalale „väga ebamugavast“ „täiesti mugavani“. Õppejõudude grüppides olid situatsioonide ülesande püstitused kolleegi perspektiivist sõnastatud „Kuidas hindate, kui Teie kolleeg teeks midagi sellist?“. Analüüsis eristasime tudengite ja õppejõudude grüpid, et võrrelda hinnanguid. Oletuslikke olukordi tajuti sarnaselt nii küsitlusele vastanud tudengite hulgas kui ka rühmaintervjuudes. Seetõttu esitame raportis küsitluse tulemused üldistatult situatsioonide lõikes ja lisatud on rühmaintervjuude temaatiline analüüs.

Kõige enam ehk 83% tudengitest hindaksid ebamugavaks³¹ **olukorda, kus kommenteeritakse nende keha või figuuri**. Käesoleval juhul ilmnevad ka suured soolised erinevused, kui ebamugavaks seda situatsiooni peetakse. 93% naistudengitest hindaksid olukorda ebamugavaks võrreldes 55%-ga meestudengitest. Ligikaudu 70% küsitlusele vastanutest peaksid ebamugavaks ka situatsioone, kui neid **kutsutakse eelpool toodud ülikooliga seotud isikute poolt kohtingule** (87% naistest, 54% meestest), üksinda öhtusöögile (81% naistest, 49% meestest) või kui üliõpilastega proovitakse **suhelda mõnes tutvumisportaalil** (78% naistest, 51% meestest). Seega on tulemuste põhjal näha, et üliõpilased hindaksid kõige ebamugavamaks olukordi, mis on intiimsemat laadi, ehk kus selgelt tehakse kommentaare nende välimuse kohta või kutsutakse neid öhtusöögile või kohtingule, mis keskkonna mõttes oleks samuti tavapärasest akadeemilisest koosviibimisest erinev, ning mille puhul võiks üliõpilane eeldada, et kutse taga võib peituda kutsuva isiku võimalik romantiline huvi. Samuti selgub, et naistudengid tajuvad selliseid olukordi ebamugavamana võrreldes meestudengitega. Romantilise huviga seotud situatsioone tajuti ka rühmaintervjuudes kõige ebamugavamana. Tajuti selgelt võimalikku huvide konflikti ja võimusuhet, kui õppejõuga on otsene õppetöölane kokkupuude.

Tudeng võib hakata kartma, et õppejõud ei lase teda ainekse läbi, näiteks kui kohtingule ei lähe. (N, välisüliõpilaste grüpiintervjuu, Tallinn)

Tutvumisportaalil suhtlemist hinnati samuti ebamugavust tekitavana, kuid aruteludes toodi välja, et suurte kursuste puhul ei pruugi õppejõud kõikide oma üliõpilaste nimesid teadagi, ning tutvumisportaalides võib kontakt õppejõutudengi vahel olla ka tahtmatu, mitte-teadlik. Ka keha ja figuuri kommenteerimist tajusid rühmaintervjuudes osalejad üldiselt ebamugavana, kuid esitati ka vastuargumente: teatud erialadel on rõhk inimese kehal ja füüsilisel suurem, õppejõud kommenteerib tudengi keha seoses õppetöoga ja sellistes olukordades ei tajuta otsest ebamugavustunnet.

31 Arvestades kokku nende vastajate osakaalud, kes leidsid, et olukord oleks pigem ebamugav või väga ebamugav

Olukordi, kus üliõpilast kutsutakse **juhendamiseks oma koju** või kui **õppejõud, juhendaja või muu kõrgkooli töötaja avaldab, et üliõpilane neile meeldib**, hindaks ebamugavaks ligikaudu 64% küsitlusele vastanutest. Samuti esineb siin soolisi erinevusi ehk ligikaudu 73% naistest hindasid neid olukordi ebamugavaks, võrreldes 41%-ga meestudengitest.

Rühmaintervjuudes arvati, et sellise olukorra tajumine ebamugavana sõltub üldiselt õppejõu soost – vastassoost õppejõu poolt esitatud küllakutse oleks ebamugavam kui samast soost õppejõu kutse. Aga lisaks sõltub olukorra tajumine ka varasemast suhtest õppejõuga ja kas tudeng on õppejõu poolt ka muid ebamugavust tekitavaid avaldusi kogenud või „signaale“ saanud. Situatsioon, kus õppejõud ütleb üliõpilasele, et too meeldib talle, on tajutud enamasti romantilise alatooniga ning arvatakse, et tiheda õppetöölase kontakti ja alluvussuhte korral oleks selline olukord veel ebamugavam.

Kui **õppejõud oleks romantilises või seksuaalses suhtes kellegagi oma üliõpilastest**, peaks seda ebamugavaks 47% üliõpilastest (51% naistudengitest, 36% meestudengitest). See oli ka ainus kõikidest olukordadest, mis puudutas mitte isikut ennast, vaid hoiakuid teise üliõpilase ja ülikoolis töötava isiku vahelise romantilise või seksuaalse suhte osas. Seetõttu võib eeldada, et kuigi tegemist on samuti intiimsemat laadi suhtega, siis ei pruugi inimesed seda niivõrd ebamugavana tajuda, sest see puudutab otseselt teisi täiskasvanud inimesi ega mõjuta neid ennast.

Vaid naissoost välistudengite rühma³² jaoks oli see olukord mugav, aga ka nemad tõid arutelu välja, et situatsiooni võib tajuda ebamugavana, kui õppejõu ja tudengi vanusevahe on väga suur või kui romantilisi suhteid ka õppetöös kuidagi väljendatakse. Ülejäänud tudengite grupid arvasid samuti, et kuigi situatsiooni tajutakse ebamugavana, on see kahe täiskasvanud inimese omavaheline suhe. Juhtumeid, kus õppejõu ja tudengi vanusevahe on väike, peeti normaalsedeks. Rühmaintervjuudes osalejatel ei olnud kogemusi juhtumitega, kus nad oleksid tajunud isiklikult ebavõrdsesse olukorda sattumist, sest õppejõud soosib või eelistab tudengit, kellega ta on romantilises suhtes. Osalejad tajusid ebamugavust pigem kõrvalseisja rollist ning situatsioonis nähti potentsiaalset huvide konflikti ja võimu kasutamist. Üldiselt arvati, et ülikool ei peaks jõuliselt reguleerima või keelama õppejõu-tudengi intiimsuhteid, kuid leiti ka, et ülikoolile võib õppejõu-tudengi intiimsuhe muret tekitavaks saada siis, kui selles suhtes midagi valesti läheb.

*Kui on võimusuhte moment läbinähtav, siis on ebamugav, aga kui seda suhtes niimoodi näha ei ole ja see on loomulik suhe, siis ei tunne ebamugavust. Aga kui on ebavõrdne suhe ka pealtnäha, siis on kõrvalt vaadata seda ebamugav.
(Kunstivaldkonna meestudengite fookusgrupiintervjuu, Tallinn)*

Kui üliõpilase **ja õppejõu või muu töötaja vaheline kohtumine korraldatakse väljaspool õppeaega**, peaksid seda ebamugavaks 40% vastanutest (47% naistest, 21% meestest). Kõige väiksem osa tudengitest (28%) hindas ebamugavaks olukorda, kui nendega **proovitakse suhelda sotsiaalmeedia vahendusel** (32% naistudengitest, 18% meestudengitest). Hoiakuid kahe viimase olukorra suhtes võib seletada sellega, et kohtumine väljaspool õppeaega ei viita sellele, et selle eesmärk peaks olema midagi õppetöövälist. Seega peab vähem tudengeid seda ebamugavaks kui näiteks õhtusöögile kutsumist. Sama kehtib ka sotsiaalmeedia vahendusel kontakteerumisel, sest see küsimus ei viita sellele, et õppejõu, juhendaja või kõrgkooli muu töötaja ja üliõpilaste vaheliste professionaalsete suhete piire kuidagimoodi ületataks, vaid seda võib arvestada ka alternatiivse platvormina, mille kaudu võiksid inimesed omavahel kontaktis olla.

Situatsiooni, milles õppejõud püüab üliõpilastega sotsiaalmeedias suhelda, hindasid rühmaintervjuudes osalejad keskmiselt neutraalse või mugavana. Kuid määrav on suhtluse sisu – õppetöölase, operatiivse info edastamine on tavapärane suhtlusviis lisaks e-kirjadele. Kui suhtluse sisu peaks õppetöö raamidest väljuma, siis arvatakse see pigem ebamugava situatsiooni alla kuuluvaks.

32 Naisvälistudengite gruppis oli inimesi Gruusiast (kaks üliõpilast) ja Vietnamist (üks üliõpilane).

Rühmaintervjuudes paigutatud situatsioonide kõrvutamisel ei joonistunud ebamugavust tekitavate olukordade tajumisel välja soolisi erinevusi. Nii mees- kui ka naistudengite grupid hindasid olukordi üpris sarnaselt. Seejuures räägiti aruteludes peamiselt naisüliõpilaste perspektiivist – nii nais- kui ka meesüliõpilaste grupid mõistsid sarnaselt, et naised on võimusuhtes rohkem ohustatud kui mehed. Kuid selles rõhutame diskursuse sooneutraalsust – üliõpilased rääkisid „tudengist“ ja „õppejõust“ viitamata seejuures soole, kuigi loogiliselt järeldades võis olla mõistetav, millisele soole üht või teist rolli aruteludes omistati.

Professionaalsete suhete piiride tajumine õppejõudude perspektiivist

Õppejõudude rühmaintervjuudes palusime lahendada sarnaste situatsioonikirjeldustega ülesannet kolleegi vaatepunktist lähtuvalt. Toome raportis välja vaid suuremad erinevused õppejõudude hinnangutes ja põhjendustes. Situatsiooni, kus õppejõud kutsus üliõpilase juhendamiseks oma koju, tajusid õppejõudude grupid pigem mugava või neutraalse olukorrana. Rõhutati, et see oleneb ka üliõpilase staatusest – tajutakse, et bakalaureuseõppe tudengeid oleks õppejõul imelikum kutsuda juhendamiseks koju kui magistrantuuri või doktorantuuri tudengeid. Sarnaselt tudengite gruppidega leiti, et situatsiooni mugavus sõltub kutsuja ja üliõpilase soost ning sellest, kas tegu oleks nelja silma vestlusega või viibiks samal ajal veel keegi õppejõu kodus. Meesõppejõudude grupid hindasid seda olukorda kõige mugavamalt, põhjendades, et ka nemad on oma juhendajatel kodudes külas käinud ja ka ise oma juhendatavaid külla kutsunud.

Kõige enam diskussiooni tekitas õppejõudude gruppides situatsioon, kus õppejõud oleks oma tudengiga romantilistes suhetes. Teati kolleege, kes on suhtes oma tudengi või juhendatavaga – need suhted on ülikoolides n-ö avalikud saladused. Üldiselt hinnati seda ebamugava olukorrana, kuid toodi välja pehmendavaid asjaolusid – situatsioon on neutraalsem kui õppejõud tudengit otseselt ei õpetata. Arutelu kulges ka eetilisuse üle. Sellele lisandus mõtteid ülikoolipoolsest suhtumisest, kas tuleks keelustada intiimsuhted õppejõu-üliõpilase vahel.

Minu meelest on siin jällegi see võimusuhte teema. Minu jaoks tekitab see küsimuse, et kui võrdsed need suhted on. Või näiteks, et kui alguses tudeng on seal suhtes, aga kui ta tahaks sealt ära tulla, aga kui samal ajal on eksamid ja asjad pooleli, siis ... See teeb mulle situatsiooni ebamugavaks. /.../ Aga ma arvan, et see on enamasti juhtunud, sest meil on ka nooremad õppejõud, siis see vanusevahe tudengi ja õppejõu vahel on võib-olla 4–5 aastat ja sel juhul ei tundugi see nii vastuvõetamatu. Aga kui ta on 15 aastat vanem ja keegi hakkab liini ajama, siis see on ... (Meesõppejõudude grupiintervjuu, Tallinn)

See olukord võib olla tudengile nii halb, see teeb ta relvituks. Eriti veel kui näed või tead, et kellelgi on veel juhtunud seda, et mingi guru pöörab tähelepanu, see nagu muutub normaalsuseks siis ja siis on ka väga raske sellest välja saada. Ja just see speak up teema – see ei ole mitte ainult sinu kool, see on sinu eriala, see on sinu Mina teeks nulltolerantsi sellele kohe. (Naisõppejõudude grupiintervjuu, Tallinn)

Grupiintervjuudes oli ka osalejaid, kes on ise olnud tudengipõlves romantilises suhtes õppejõuga või ise õppejõuna juhendanud elukaaslast või abikaasat. Isiklikku kogemust kirjeldavad nii tudengi rollis olnud gruppis osaleja kui õppejõuna partnerit juhendanud osalejad ebamugava olukorrana. Tajuti, et ülejäänud üliõpilased ei võtnud õppejõuga suhtes olnud tudengit omaks. Õppejõuna oodati ülikoolilt selgemat seisukoha intiimsuhte lubamise või mittelubamise (kas võib juhendada või retsenseerida) osas ning käitumisjuhiseid.

Kui minu abikaasa tahtis doktorantuuri tulla ja see küsimus üleval oli, siis ma uurisin seda. Mulle teadaolevalt meie valdkonnas sellist juhendit või ka keeldu ei ole. Ja ma tõesti tundsin end ebamugavalt. Aga kuna ma ei olnud põhijuhendaja vaid läksin kaasjuhendajaks, /.../ siis ma suutsin selle enda jaoks ratsionaliseerida. Aga praegu ma tunnen küll, et võiks olla kindlad reeglid paigas. (Meesõppejõudude grupiintervjuu, Tartu)

Sarnast ülesandepüstitust kasutati ka Suurbritannia ülikoolides seksuaalse ahistamise uuringus. Hoolimata mõningatest erinevustest Eesti ja Suurbritannia uuringus osalejate tajudes nende oletuslike situatsioonide kohta, võib öelda, et nii Eesti kui Suurbritannia üliõpilased mõistavad, et võimusuhted kõrgkoolis loovad olukorra, kus tudeng on alati haavatavam osapool. Tähtis polegi mitte niivõrd see, millist olukorda kõige ebamugavamana tajuti, vaid see, et tudengid on teadlikud võimalusest, et võimu võidakse ära kasutada, ning sel juhul on tudeng kaitsetu³³.

Teadlikkus ahistamisest ja muutused suhtumises

Intervjuueeritavate eneserefleksioonis oli selgelt aru saada, kuidas nende arusaam ahistamisest ja ahistamise ohvriks olemisest on aja jooksul muutunud. Intervjuudes osalenute teadlikkus on nende sõnul tõusnud eelkõige tänu ühiskonna arengule ning meedias kajastatud lugudele ja muu hulgas #metoo liikumisele. Samuti on mõned naisintervjuueeritavad külastanud avalikke seminare ja tutvunud feministlike teooriatega. Teadlikkuse kasv ei ole aga alati kaasa toonud selgust ahistamisjuhtumite lahtimõtestamises, vaid pigem andnud uuringus osalejatele rohkelt mõtteainet.

Osalt tänu teadlikkuse kasvule on aru saadud oma käitumismustritest, mis justkui alateadlikult panevad ohvriteks olnud naisüliõpilasi end ahistamises süüdi tundma või vähemalt tundma ahistatuna vastutust. Näidetena töid naised intervjuudes välja, kuidas nad enam klubides ei käi, teades, et seal satuvad nad ebavajaliku käperdamise ohvriks, kuidas kantakse pikemaids rõivaid, välditakse pimedal ajal kindlaid kohti ning kindlat tüüpi tänavaid ja üksi liikumist. Seksuaalne ahistamine on intervjuudes osalenute sõnul suurem probleem tänavakultuuris. Seal on naissoost intervjuueeritavad seda enam kogenud ning meesintervjuueeritavad rohkem tajunud ja kõrvalseisjana näinud. Mõnel juhul on üliõpilane hakanud enda keha laiade ja pikkade rõivastega varjama, üritades vältida seeläbi õppejõudude või kaastudengite potentsiaalset ahistamist. Sellistel juhtudel tuuakse välja aja möödumise vajalikkust, ahistamisest ja enese kaitsvast käitumisest saadakse aru alles hiljem olukorra üle järele mõeldes.

Mõned intervjuudes osalejad tunnistasid, et tajuvad ahistamist ühiskonnas rohkem kui aastaid tagasi. Samal ajal aga kardavad nad, et tõlgendavad olukordi valesti, ning kujutavad seetõttu ahistamist ette. Hirmudele annab alust meedias noorte lumehelbekesteks ja ülitundlikeks tituleerimine. Halvustavad artiklid loovad õhkkonna, kus nad tunnevad end küll halvasti, kuid ei julge ka vastu hakata.

Nii rühmaintervjuudes kui ka individuaalintervjuudes naissoost osalejatega mainiti ühe teadlikkuse kasvu algtõukena Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna (EKRE) võimuletulekut. Eelkõige nähakse probleemina võimalolijate eeskuju. Kardetakse, et ahistav käitumine ja kommentaarid normaliseeritakse ning need muutuvad igapäevasemaks.

See tekitab sellist hirmu, et kui eliit, poliitiline eliit ütleb seda, siis mõned inimesed leiavad, et see on nüüd õige asi mida öelda. Et ministrid räägivad niimoodi, siis mina võin ka. (N, 1996, bakalaureus, loodus- ja täppisteaduste valdkond)

Individuaalintervjuudes ja rühmaintervjuudel osalenud mehed tajuvad selgelt, et nende roll on aja jooksul muutunud ning mees olla on tänapäeval keeruline. Peamiselt kardetakse, et nende tavapärasest käitumist võidakse tõlgendada ahistamisena ja nende põhjendusi ei võeta tõestena. Oli ka mees, kes on ahistamist kui probleemi tähele pannud alles pärast tütre sündi. Tal on hirm nii lapse tuleviku ees kui ka avalike isalike armastusavalduste ees. Üldiselt ütlesid intervjuueeritud mehed, et füüsilist vägivalda on neil suurem tõenäosus kogeda kui seksuaalset ahistamist.

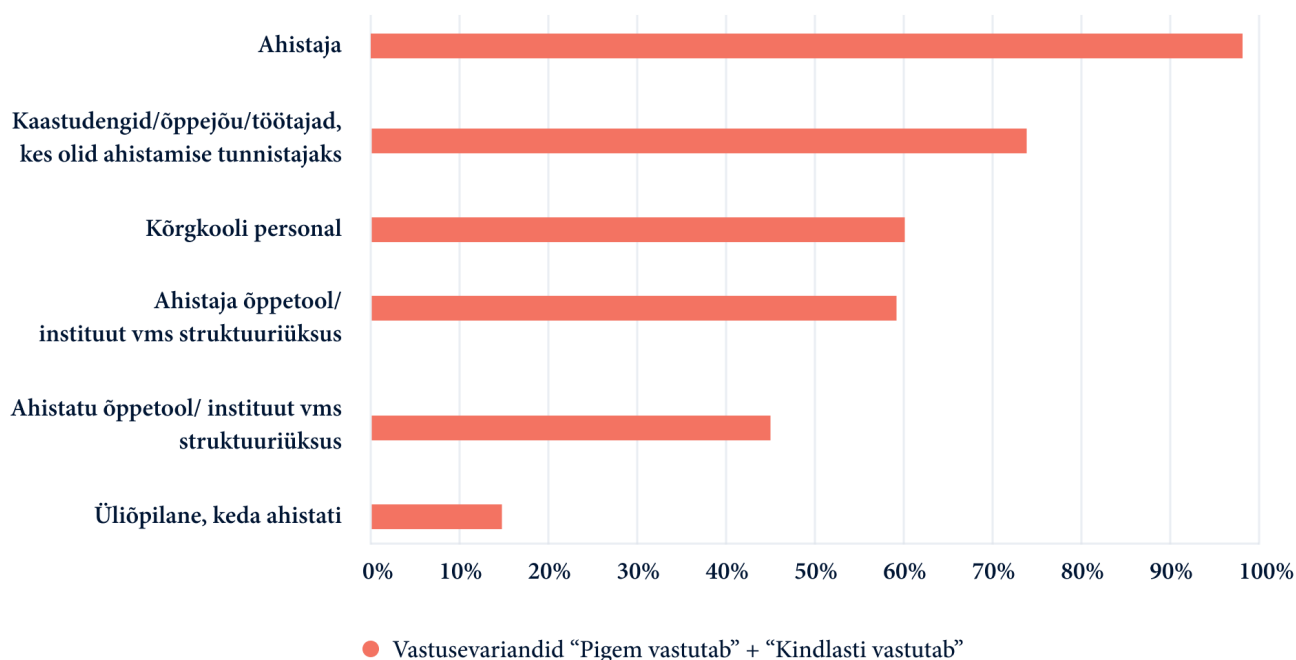
Ma tunnen, et minul kunagi ei ole seksuaalset ahistamist või rünnakut. Ma tunnen, et see tõenäosus on väga-väga väike. Seega, see on kuritegu, mida mees ei saa kunagi tunda, aga iga mees on potentsiaalne kurjategija. Ebaõiglane on see küll jah. (M, 1987, magistrant, loodus- ja täppisteaduste valdkond)

Kokkuvõttes võib öelda, et osalejate eneserefleksioon illustreerib, et ühiskonnas toimuv ning meedias räägitu kujundavad üliõpilaste hoiakuid ja arvamusi. Laiem avalik diskussioon on aidanud ümber hinnata ka ohvripositsioonil olnud inimese suhtumist juhtunusse. Üldine teadlikkuse kasvatamine on vajalik ja intervjuudes osalenute hinnangul ka oodatud.

33 National Union of Students, Power in the Academy: staff sexual misconduct in UK higher education. 2017. <https://www.nusconnect.org.uk/resources/nus-staff-student-sexual-misconduct-report>. lk 43

Kes vastutab ahistamise eest kõrgkoolis?

Küsisime ankeedis osalejate arvamust selle kohta, kes nende arvates vastutab olukorra eest, kui üliõpilane kogeb kõrgkoolis soolist või seksuaalset ahistamist (kes ennetab ahistamist, kes reageerib). Peaaegu kõik, kes sellele küsimusele vastasid, leidsid, et ahistaja kindlasti või pigem vastutab tekkinud olukorra eest (97,1%). Lisaks hinnati vastutavateks ka ahistamise tunnistajad kõrgkoolis (74,1%). Sellele järgnes kõrgkooli personal (58,5%).

Joonis 2. Kes vastutab kõrgkoolis olukorra eest, kui õpilane kogeb soolist või seksuaalset ahistamist? Vastusevariantide „pigem vastutab“ ja „kindlasti vastutab“ osakaal.

15,1% vastanutest leidis, et ka ahistatu vastutab olukorra eest. Sugude lõikes vaadatuna 13,5% küsimusele vastanud naistest ja 19% meestest arvas, et ahistatu kindlasti või pigem vastutab tekkinud olukorra eest. Kuna küsimust sai ka kommenteerida, siis sellist hoiakut põhjendati sellega, et ka ahistatu võib valetada, provotseerida ja manipuleerida. Kuigi selliseid vastajaid oli kindlasti vähem, on siiski selline hoiak tähelepanuväärne.

Juuraüliõpilastega on nii, et sellise käitumisega ollakse pigem väga ettevaatlikud ja pigem välditakse selliste olukordade teket. Ehk ei esine väljakutsuvat meiki ega riietust ja poisid ei julge eriti silmaga vaadata:) Teiste erialade tudengite vahel olen täheldanud palju elavamat/ ka väljakutsuvat käitumist või riietumist.

Ma pole ahistamist koolis märganud, aga kohati tundub, et mõned õpilased otsivad olukordi, mida võiks mõnest vaatenurgast kuidagi ahistamiseks lugeda.

Kindlasti tuleb kuulata ära nii väidetav ahistaja kui ka ahistatav. Võib ju juhtuda ka olukord, kus ahistatav on ise nõ provotseerijaks olnud.

Samas olid mõned kommentaarid suunatud küsimuse ebatäpsuse kohta, mis ei võimaldanud osalejatel vastata nii nagu soovitud või muutsid sellele küsimusele vastamise keeruliseks. Iga võimaliku vastutaja puhul oli ka teatud arv vastajaid, kes märkisid „raske öelda“ ehk vastajad ei osanud märkida, millises ulatuses see osapool ahistamisjuhtumi korral vastutab. Kui vaid 2,1% vastanutest ei osanud öelda, kas ahistaja vastutab tekkinud olukorra eest, siis 11,5% vastajatest märkis et on „raske öelda“, kas ka ahistatu õppetool või struktuuriüksus selle eest vastutab. Veidi rohkem vastajaid (12%) märkis variandi „raske öelda“ kui küsiti, millises ulatuses kõrgkooli rektoraat vastutab ahistamisjuhtumi eest.

Küsimus 38 oli väga segane. Kas 1) ahistatu vastutab ennetamise/reageerimise eest või 2) ahistatu vastutab ahistatuks olemise (provotseerimise) eest? Ka teistele oli raske selle põhjal vastutust määrata. Palun proovige seda selgemaks teha.

Küsimuse ebatäpsust võtsime arvesse kvalitatiivses uuringuetapis, kus palusime intervjuudes osalejatel arutleda vastutuse üle nii ahistamise ennetamise, ilmnemise, reageerimise kui ka lahendamise aspektist. Intervjuudes ilmsid peamiste vastutajatena nii ühiskond laiemalt kui ka ülikool, aga ka ahistaja ja ahistatav/ohver.

Ahistaja vastutust ahistamisel nimetati kõikides intervjuudes. Ahistaja peaks mõistma, et iga signaal või paokil uks ei ole avalik kutse – tuleks austada ja jälgida ühiskonna ning kultuuri norme ja tavasid. Aga samuti tuleks austavalt suhtuda „ei“ ütlemisse ja teist inimest häiriv tegevus lõpetada. Oli ka intervjuueeritavaid, kes rõhutasid, et vastutust võtab ahistajalt vähemaks üleüldine madal teadlikkus normidest ja piiridest – tegu võis olla tahtmatu ahistamisega. Lisaks vähendab ahistaja vastutust ka tema vaimsete probleemide olemasolu.

Mingisuguse vastutuse pead ikka võtma. Olgugi, et sul on õigussüsteem, mis sind kaitseb, aga päeva lõpuks sa pead end ise ka kaitsema. Ja tegelikult ka see inimene, kes selle rõveduse ära teeb, tema [vastutab], tema peab sellega pärast edasi elama, temal on süümepiinad. See pole kummalegi inimesele hea. (M, 1995, magistrant, loodus ja täppisteaduste valdkond)

Ühiskond tervikuna (nii ühiskonnaliikmed kui ka erinevad institutsioonid) vastutab intervjuueeritavate meelest nii ahistamise ennetamise, ilmnemise, sellele reageerimise kui ka lahendamise eest. Ühiskonna olulisust tuuakse intervjuudes välja rohkem kui ülikoolide rolli, sest usutakse, et ahistamine on väga tugevalt seotud ühiskondlike väärtushoiakutega. Arvatakse et väärtusi kujundatakse juba lapsepõlves, alushariduses ja tegelik ennetustöö tuleks ära teha just alushariduse kaudu. Tõsta tuleks ühiskonnaliikmete üldist teadlikkust ahistamise osas, et seda ennetada ja selle kaudu ka ahistamist vähendada. Institutsioonidel on parimad võimalikud vahendid ahistamisele reageerimiseks ja juhtumite lahendamiseks – usaldatakse ja usutakse politsei abisse ja õigussüsteemi.

Ülikooli rolli nähti ahistamisjuhtumite korral eelkõige reageerija ja lahendajana. Aga lisaks nimetati ülikooli vastutavana ka ahistamise ilmnemises, sest ülikool on loonud keskkonna, mis võimaldab sellisel ajal juhtuda. Arvatakse, et ülikool peaks ahistamise ohvrit toetama ja ebavõrdsel positsioonil olijat kaitsma, pakkudes spetsialisti näol tuge ja nõustamist. Ülikoolil on roll institutsionaalse ebavõrdsuse vähendamises. Ent intervjuueeritavad arutlesid edasi ka hetkeolukorra üle – kuidas mõjutavad nende suhtumist meedias käsitletud ülikoolides aset leidnud ahistamisjuhtumid. Arvati, et nende juhtumite valguses ei ole ülikool tulnud hästi toime oma ülesandega kaitsta nõrgemat. Mõned intervjuueeritavad väljendavad kahtlusi, kas nad julgeks pöörduda võimaliku ahistamisjuhtumi korral ülikooli. Usku ülikoolidesse vähendavad ka muud hiljutised juhtumid, nagu näiteks Nurkse instituudi skandaal³⁴.

Pool aastat tagasi ma oleks kindlalt öelnud, et ülikool kindlasti toetab ohvrit, aga vaadates seda korruptsiooni juhtumit Nurkse instituudis, kus vilepuhujale rektor pani kõvasti süüid ja teda materdati maha, et siis ma ei ole enam nii kindel [kas ülikool toetaks ahistatut]. Et kui tuleb rektori lauale info, et mingi õppejõud on ahistanud üliõpilast, siis pigem püütakse äkki see maha matta ja sellest vaikida. Varem poleks mul kahtlust olnud, aga nüüd juba on. (M, 1997, bakalaureuseõppe üliõpilane, sotsiaalteaduste valdkond)

Kui küsitluses pidasid vastajad kõrgkoolis ahistamise eest vastutavaks ahistamise tunnistajaid (74,1%), siis intervjuudes nii selgelt kõrvalseisja rollile tähtsust ei omistatud. Kõrvalseisja vähest sekkumist ahistamisolukordades kommenteeris üks intervjuueeritav sellega, et Eestis ei julgeta kiusatu kaitseks välja astuda. Eesti tudengid kardavad iseenda käekäigu pärast.

Siis saad ju pahameele omale, eriti kui oled tudeng sama õppejõu all. Väljaastumisel pead olema valmis, et sind rünnatakse. Ma ei usu, et keegi teeb midagi. (M, 1987, magistrant, loodus- ja täppisteaduste valdkond)

34 2019. aasta augustis avaldas Postimees artikli Tallinna Tehnikaülikoolis Eurorahade väärkasutamisest, loe algset artiklit siit: <https://www.postimees.ee/6758873/ttu-hamar-saladus-mainekas-instituut-pettis-susteemselt-valja-eurotoetuseid>

Aga niisama oluline on ka vähene teadlikkus ahistamisest – ei teata, et kõrvalseisjal on samuti kohustus teise kaitseks välja astuda; ei teata ka kuhu ja kellele tuleks teatada (loe Lisa 7, ahistamislood). Üldine madal teadlikkus ahistamisjuhtumite äratundmiseks ja ohvri abistamiseks tingib selle, et kuigi juhtumi tunnistajaid nähakse vastutavana, tunnistavad intervjuueeritavad, et kõrvalseisjana oli neil siiski väga keeruline sekkuda. Grupiintervjuudes toodi välja, et tihti ei teata kõrvalseisjana, kas situatsioon on selline, milles ohver abi ja sekkumist soovib. Ohvrile prooviti abi pakkuda sõbratasandil, mõnel juhul püüdsid õppejõud hierarhias kõrgemalt poolt kolleegi kohta vihjeid teha.

Üliõpilast keda ahistati (ohver) nähakse valdavalt vastutavana ahistamisele reageerimises ja kohati ka selle ennetamises. Ohvrist kui vastutajast räägiti küll vähem võrreldes teiste nimetatud vastutuse kandjatega, ent intervjuude analüüsimisel selgus ka, et üldiselt näevad ohvri suuremat vastutust inimesed, kes ise ahistatu rollis ei ole olnud.

Intervjuudes toodi välja ohvrit süüdistavaid hoiakuid, et ohver pahathti lubab endaga halvasti käituda, ei oska või ei julge öelda „ei“. Ohver saab ennetamiseks ka ise midagi ära teha – näiteks vältida teatud ohtlikke olukordi, vähem alkoholi tarbida või end vähem väljakutsuvalt riietada. Sellist ohvri süüdistamist esines intervjuudes naisüliõpilastega, kelle kogemused ahistamisega olid harvad, ning võib öelda, et nende intervjuueeritavate osalusmootiiv oligi rohkem kritiseerida ahistamise diskursust; või meesintervjuueeritavatega, kes olid küll teadlikumad, kuid tunnetasid ahistamise diskursust endale või meessoole teatava ohuna. Lisaks väljendasid ahistamisest vähemteadlikud intervjuueeritavad ühiskonnas levinud arvamusi valesüüdistuste suurest tekkest ning mõnel juhul nägid ka #metoo liikumises negatiivseid mõjusid.

Mingilt maalt MeToo kangelaslikustab sellist ohvripositsiooni ja see vabastab kuidagi omapoolsest vastutusest, et kui paned 20 cm kotsad ja sügava dekoltee ja lähed välja ja imestad, aga miks mind ahistatakse. Et siis tegelikult sa tead väga selgelt, et sa annad signaali, et tule ja käperda. Et mulle tundub, et see Metoo mõjub sellele kahepoolsele vastutustundele ka nagu halvasti. /.../ siin hiilitakse nagu ühisest vastutusest kõrvale. (N, 1990, doktorant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Mind nagu natuke häirib see ahistamise jutt ja häirib väga lihtsal põhjusel, et inimesed ei võta ise vastutust oma käitumise eest. See käitumine, kui sa lihtsalt tembeldad mingit käitumist normaalseks ja mingid asjad ebanormaalseks, see käitumine ei ole minu kogemuste kontekstis mõistlik, sest inimesed tõlgendavad ja näevad asju erinevalt. Pigem tuleks nagu nentida, et igas ahistamise või diskrimineerimise juhtumis on koostöö, et see on mingisuguste inimeste halva suhtluse tulemus. (M, 1979, magistrant, sotsiaalteaduste valdkond)

Ohvri süüdistamist tõid negatiivsena välja vaid soouuringute valdkonnaga kokkupuutunud kõrgema teadlikkusega intervjuueeritavad. Samas ahistamiskogemusega intervjuueeritavad, kes olid kogenud teadlikkuse kasvu ühiskonnas, tunnetasid seeläbi enesesüüdistamise lõpetamist. (lk 50)

Nii küsitluses kui ka intervjuudes väljendati arvamust, mille järgi peamine vastutaja ahistamise korral on ahistaja. Ent kui küsitluses pannakse suur vastutus ka ahistamist pealt näinud kõrvalseisjatele, siis intervjuudes osalenud inimesed selget vastutaja rolli kõrvalseisjale ei omistanud. Pigem leiti, et ahistamise ennetamises, ilmnemises, reageerimises ja lahendamises on suur tähtsus erinevatel institutsioonidel. Arvati ka, et ülikoolidel on oluline roll ahistamisjuhtumitele reageerimisel ja nende lahendamisel. Väikest, aga siiski kõnekat vastutuse osa nähti ka ohvri.

IV ptk. Kokkupuude ja isiklikud kogemused soolise ja seksuaalse ahistamisega

Uurimisküsimus:

Millised on uuringus osalenud üliõpilaste kokkupuuted ja isiklikud kogemused soolise ja seksuaalse ahistamisega?

Andmestik:

Selleks, et kaardistada uuringus osalenud üliõpilaste kokkupuuted ja kogemused ahistamisega, kasutasime nii küsitluses kui ka intervjuukavas 21 soolist ja seksuaalset ahistamist kirjeldavat situatsiooni.

Tulemused:

- Küsitlustulemuste analüüs näitas, et 28,4% vastanutest (ehk 427 vastajat 1501 vastaja hulgast) ei olnud ühtegi kogemust ankeedis välja toodud situatsioonidega. Seega suurel osal vastanutest on kogemus vähemalt ühe situatsiooniga (72,6%).
- Kõige rohkem on küsitlusele vastanud üliõpilased (59%) kogenud üldistavaid või stereotüüpseid märkusi. 44% vastanutest on puutunud kokku sellega, et nende juuresolekul on räägitud seksuaalse alatooniga või kahemõttelisi nalju. 18,8% üliõpilastest vastasid, et neid on vaadatud viisil, mis tekitas neist ebamugavust.
- 85,3% ankeedile vastanust ei omanud ühtegi kogemust situatsioonidega, kus oli soovimatu füüsiline kontakt. See tähendab, et 14,7% vastajatest oli kogemus vähemalt ühe sellise situatsiooniga, mis sisaldas füüsilist kontakti.
- Küsitlustulemuste ja individuaalintervjuude põhjal selgus, et enim kogemusi ahistavate situatsioonidega oli uuringus osalejate hulgas naistudengitel.
- Küsitlustulemuste analüüsis joonistusid välja ka erinevad haavatavad grupid üliõpilaste hulgas, kellel on rohkem kogemusi ahistamisega: 85% valimisse kuulunud homoseksuaalsetest vastajatest olid kogenud vähemalt ühte ahistamisolukorda ja 87,6% biseksuaalsetest vastajatest oli kogenud vähemalt ühte situatsiooni.
- Vanusegrupis 26–30 oli kõige rohkem kokkupuuteid situatsioonidega, mida võib pidada ahistamiseks.
- Küsitlustulemuste põhjal oli näha, et situatsioonides, kus tegemist oli pigem soolise ahistamisega, oli toimepanijaks sagedamini õppejõud. Kaastudengid olid toimepanijateks sagedamini seksuaalse alatooniga, füüsilisi puudutusi või kontakti hõlmavates situatsioonides. Intervjuudes räägiti juhtumitest, kus naistudengid olid kokku puutunud ülikooli töötajatest ahistajatega – need olid inimesed õppejõudude ja juhendajate hulgast. Vähem esines lugusid kaastudengitest ahistajate kohta.
- Kõige sagedamini ütlesid uuringus osalejad, et nad ei teinud olukorra lahendamiseks või edaspidiseks vältimiseks midagi. Räägiti mõne sõbra või kaasüliõpilasega või hakati olukorra kordumise vältimiseks edaspidi ahistajast eemale hoidma.

- Ahistamiskogemuste mõjudena intervjueeritavate lugudes esines nii psühholoogilisi probleeme (ärevushäired, depressioon), tagajärgi haridusteel (eriala, valdkonna, juhendaja, ülikooli vahetamine) kui ka otsest mõju ohvri käitumisele (ahistaja vältimine, mõjud riietumisele).
- Kogemustel, mida tudeng tunnetab ahistamisena, võib olla tõsine tagajärg tema heaolule ja õpingutele ning nendesse tuleb tõsiselt suhtuda. Ohvrid vajavad ahistamiskogemusest ülesaamisel abi ja on oluline, et ahistamiskogemustest tulenevaid tagajärgi ei pisendata.

Ankeedis ja intervjuudes esitatud 21 soolist või seksuaalset ahistamist kirjeldavat situatsiooni võimaldasid uurida tudengite kokkupuuteid ahistamisega. Ülikoolide kontekstis võivad sellised olukorrad olla verbaalsed ja mittefüüsilised, aga ka ebavajalikke puudutusi sisaldavad juhtumid või ka otsest füüsilist kontakti sisaldavad juhtumid. Neid võib ette tulla õppetöös ja õppetöö välistel üritustel. Käesolevas peatükis esitame küsitlustulemused ja intervjuude temaatilise analüüsi omavahel seotuna. Esmalt esitame situatsioonide analüüsi, jaotades situatsioonid soolist ahistamist või seksuaalset alatoonit sisaldavateks. Lõpuks vaatleme ka füüsilisi kokkupuuteid sisaldavaid seksuaalse ahistamise juhtumikirjeldusi lähemalt. Peatükis kirjeldame küsitlustulemuste põhjal üldiseid trende, lisaks uurime, kes on ahistajaks, kuidas on uuringus osalejad ahistamissituatsioonidele reageerinud, ning millised on ahistamiskogemuste mõjud ja tagajärjed.

Küsitluses püstitati osalejatele situatsioonide hindamise ülesanne järgnevalt: „Esitame Teile mõned juhtumikirjeldused ning palume Teil vastata, kas olete neid kogenud ja pidanud ahistavaks või ebamugavaks olukorraks oma õpingute vältel. Samuti on võimalik, et kogetud situatsioon ei tekitanud Teis ebamugavust, sel juhul palun märkige „ei ole kogenud“.“ Vastajad said valida kolme erineva vastusevariandi vahel: 1. „jah, olen kogenud“, 2 „ei ole kogenud“ ja 3 „pole kindel/ei mäleta“. Lisaks oli veebiküsitluses võimalik vastajail avada juhtunu tausta, vastates veel täpsustavatele lisaküsimustele.

Individuaalintervjuudel esitati taas need 21 ahistamiskogemust kirjeldavat situatsiooni, ent sel korral oli uuringus osalejal võimalik situatsioone ise grupeerida „ei ole kogenud“, „olen kogenud, ei ole ahistamine“ ja „olen kogenud, on ahistamine“. Aga võimalus oli ka ise lisakategooriaid luua koos põhjendusega.

Alljärgnevalt esitame situatsioonide analüüsi, kus on välja toodud nii küsitlustulemuste põhjal trendid kui ka intervjuude käigus selgunud põhilised juhtumit kirjeldavad mustrid.

Soolist ahistamist kirjeldavate situatsioonide analüüs

Tulemused näitavad, et kõige rohkem on küsitlusele vastanud üliõpilastest (59%³⁵) kogenud üldistavaid või stereotüüpseid märkusi meeste või naiste kohta. Naistudengitest olid märkusi kogenud 61% ja meestudengitest 54%. Respondendid said seejärel vastata ka küsimusele, et kes selle olukorra tekitas, millele oli võimalik valida ka mitu vastusvarianti, kui näiteks üliõpilased olid situatsiooni mitu korda ning erinevate isikute poolt kogenud. Enim nimetati üldistavate ja stereotüüpsete märkuste tegijateks õppejõude (610 korda) ja kaastudengeid (577 korda). Siiski täpsustasid mitmed respondendid küsimusele antud vastust ka avatud küsimusele vastates ja tõid välja, et vahel olid märkused mõeldud ka huumorina ja neid ei mõeldud tõsiselt.

Kõige enam oli ka intervjueeritavate hulgas neid, kes on kogenud ülikoolis nende juuresolekul tehtavaid üldistavaid või stereotüüpseid märkusi naiste või meeste kohta. Samas ei pea suurem osa intervjueeritavatest soostereotüüpseid märkusi ahistamiseks. Peamiseks põhjuseks nimetasid osalejad märkuste igapäevasust, aga mõnel juhul ka mõne stereotüübi tõele vastavust. Samuti leidis intervjueeritavaid, kes põhjendasid soopõhiseid halvustavaid kommentaare õppejõu isikliku arvamuse avaldamisega ega pidanud seetõttu kommentaare ahistavateks.

Meil oli üks naisõppejõud, kes /.../ loengutes halvustas naisi. Naisteaju suurust kommenteeris, või siis rääkis oma isiklikke lugusid sellest, kuidas tema läbi saab ainult meestega, sest meestel on arenenud mõtlemisvõime. Sellised tsitaadid. Toona see jäi mulle meelde, jäi kõrvu, et sellel inimesel on väga selged põhimõtted (naerab). (N, 1973, magister, sotsiaalteaduste valdkond)

Samuti toodi välja, et 14,3% ankeedile vastanud üliõpilastest (16% naistest ja 8% meestest) on puutunud kokku sellega, et **neid on pandud ebamugavasse olukorda nende soolise identiteedi tõttu**. Selle olukorra tekitajana tuuakse välja eelkõige õppejõudu ja vähemal määral kaastudengeid. Soolise identiteedi kommenteerimist või selle tõttu ebamugavasse olukorda panemist on tundnud intervjuueeritavatest kolmandik. Pea ühehäälselt nimetati seda ka ahistamiseks, olukorrakirjeldustest ilmnas, et silmas peeti soostereotüüpsete kommentaaride eskaleerumist. Näidetena toodi välja soo põhjal hinnete panemist ja korduvate ebavajalikke kommentaaride tegemist.

Oli üks professor, kes praeguseks on vanaduspensionile läinud. Tema eksamid oli suulised, kõik auditooriumis kuulsid, mis sa ees vastasid. Aga oli esiteks teada, et tema eksamile minekuks pidid poisid ja tüdrukud viisakalt riietuma. Poisid said pragada, kui ei olnud viisakalt riides – ei olnud ülikonnas. Aga tüdrukute puhul tähendas see seda, et kui sa läksid miniseelikus ja avara dekolteeaga, siis sa said kiita, et sa näed nii hea välja. Ja minu lennus, kus seda ainet võttis 120 inimest, üks tüdruk sai kolme, aga see oli sellepärast, et ta läks vaidlema õppejõuga, aga kõik teised tulid sealt ära viite või neljadega. (N, 1992, magistrant, loodus- ja täppisteaduste valdkond)

11% küsitlusele vastanutest (meeste ja naiste sooline jaotus on sarnane) on kogenud **soole viitavate või seksuaalse alatooniga hüüdnimede kasutamist**. Sagedamini mainiti toimepanijana kaastudengit (104 korda) ja vähemal määral ka õppejõudu (58 korda). Intervjuueeritavatest on sama situatsiooniga kokku puutunud kolmandik, pool neist ei pidanud olukorda ahistamiseks ja üks ei osanud seisukohta võtta. Hüüdnimede kasutamist ei peetud ahistamiseks, kui ei tuntud, et tegu oleks otseselt nende poole suunatud sõnadega. Tihtipeale arvati ka, et vanemate õppejõudude arvamust ja harjumusi pole võimalik muuta, ning seda võeti õppetöö käigus kaasneva paratamatusena. Ahistamiseks peeti olukorda siis, kui tudengid said aru, et kommentaar oli suunatud täpselt neile ja kasutatud kindlates olukordades.

Robootika õppejõud ütles mulle päris mitu korda praksis „väike printsess“, ja see toon ka, et hästi sarkastiline. Aga võib-olla oli asi ka selles, et mul on geel-küüned ja ma olin käinud sõbrannale ripsmemodellik. Ja võibolla ta seepärast arvas, et ma ei saagi millegagi hakkama seal. (N, 1999, bakalaureus, loodus- ja täppisteaduste valdkond)

Sooidentiteedi tõttu halvustavat suhtumist on tajunud pea 7% küsitlusele vastanutest (7% naistest ja 3% meestest), kellest enamik vastas, et situatsiooni pani toime õppejõud, kuid samuti mainiti ka kaastudengit. Halvustavat suhtumist on kogenud ka kolmandik intervjuudes osalenutest. Tihtipeale on see teema kerkinud esile loenguruumis ja sel juhul on tegu tavalisest kommentaarist kaugemale läinud vormist. Näiteks on toodud hindamisprotsessi, kus hinne antakse vastavalt sooidentiteedile. Oli kursusi, kus ainukese A sai meesüliõpilane, sest õppejõu arvates ei ole naised suutelised ainet omandama.

Ma arvasin et mul läks eksam suurepäraselt. See oli neljasilmaeksam tema kabinetis. Ja siis noh ... ma tean, et ta küsis kõikidelt neli teemat ja ma jõudsin talle kaks ära rääkida. Ja siis ma ootan seda kolmandat ja siis ma näen, et ta vaatab juba kella, ja et tal pole vist aega. Ja siis ta ütleb et „paneme selle C ära, ega siit rohkem ei tule“ – mina vastan „oota, aga siin on veel küsimusi“, mille peale tema vastab et „noh ega siit naisterahva ajuga rohkem välja ei pingutagi, me raiskame siin sinu ja minu aega“. (N, 1984, doktorant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Sooidentiteedi tõttu on keeldutud vastamast või tööülesandeid andmast ligi 5% küsitlusele vastanutest (5% naistest ning 3% meestest) ja paarile intervjuueeritavale. Küsitluse tulemused näitasid, et enamasti oli selle situatsiooni põhjustajaks õppejõud. Intervjuude käigus rõhutati kultuurilise tausta mõju ja toodi näiteid, kus välismaalt tulnud meesüliõpilane ei ole olnud nõus naisõppejõu käest tööülesandeid ja juhiseid vastu võtma. Oli intervjuueeritavaid, kes arvasid, et välisüliõpilasi peaks kohalike kommetega paremini kurssi viima, kuid oli ka neid, kelle meelest ei saa teise inimese harjumuslikku käitumist sellisel määral muuta. Samuti avaldus situatsioon tööülesannete jagamisel nii õppetöö vältel kui praktikakohtadel olles.

Kõik sellised kommentaarid, et las tema teeb, ta saab paremini hakkama. Ja näiteks, kui praktikal olen mina ja teine praktikant on mees, siis öeldakse et anna selle talle, et tema saab kiiremini hakkama [kui mina, naine]. Aga miks mina ei saa seda teha? Ma olen võib-olla ka selles mõttes tundlik, et ma tahan ennast tõestada, aga kui mulle ei antagi seda võimalust, siis ma tunnen end puudutatuna. (N, 1999, bakalaureuseõppe üliõpilane, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Seksuaalset ahistamist (verbaalsed, žestid või mittevajalikud puudutused) kirjeldavate situatsioonide analüüs

44% tudengitest (43% naistest ja 48% meestest) on puutunud kokku sellega, et **nende juuresolekul on räägitud seksuaalse alatooniga või kahemõttelisi nalju**. 520 üliõpilast vastasid, et nende naljade tegija oli kaastudeng ja 285 vastajat, et õppejõud. Nagu ka üldistavate ja stereotüüpsete märkuste puhul, sooviti oma vastuseid samuti põhjendada ning rõhutada seda, et kahemõttelisi nalju tehakse pidevalt sõprade vahel, et seda peetakse normaalseks ega peeta ahistamiseks.

Suurem osa intervjueeritavate hulgast oli kogenud seksuaalse alatooniga või kahemõttelisi nalju, enamik ei pidanud nalju ahistavateks. Ahistamiseks mittepidaamise põhjuseid on mitmeid: on inimesi, kes peavadki selliseid nalju vaimukateks ja familiaarse suhtlemisviisi üheks tunnuseks. Need tudengid, kes pidasid nalju ahistavateks, üldjuhul neile tähelepanu ei osuta ega reageeri, kuna kardavad endasuunalist vasturünnakut.

Enamjaolt asjad, mis ringlevad ülikoolis, ja need on nii igapäevased. Sa ei ütle neile ka, et see tegi haiget, sest siis nad hakkavad, et mis mõttes, see oli nali ja miks sa oled nii tundlik. (N, 1999, bakalaureuseõppe üliõpilane, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

18,8% üliõpilastest (22% naistudengitest, 7% meestudengitest) vastasid, et **neid on vaadatud viisil, mis tekitas neist ebamugavust**. Selle olukorra põhjustajana mainiti sarnasel määral nii kaastudengeid kui ka õppejõude. Kuna ebamugavust võivad inimesed kogeda väga erinevates situatsioonides, siis kahjuks ükski respondent ei täpsustanud, et milles ebamugavus nende jaoks väljendus.

Intervjuudes selgus, et seda situatsiooni oli kogenud ligi pool intervjueeritavatest. Kaheksa neist ei pidanud olukorda ahistavaks. Põhjuseid oli siin mitmeid, näiteks võõrast pilku ja selle eesmärgi peeti tõlgendamise küsimuseks. Üliõpilased, kes aga vaatamist ahistamisena on tajunud, peavad silmas konkreetseid situatsioone, kus õppejõu või kaastudengi soovimatu tähelepanu on keskendunud mõnele nende kehaosale. Ühiselt kirjeldati, et soovimatule pilgule on kõige keerulisem reageerida, kuna sisulist vastulauset on raske kohapeal koostada, ja pigem väljendatakse ebamugavust kehakeeles.

Kahe õppejõuga on niimoodi olnud, et olen istunud ja just nendel päevadel, mil kannan seelikut. Minu seelikud on põlveni üldjuhul. Minimaalselt. Siis tundsin vajadust kohendada oma seelikut, lõpuks viskasin mantli üle põlvede. Mind häiris, et minu poole hakati rohkem vaadata kui tavaliselt. Kaks korda oli eri õppejõududega. Enamasti siis käisin pükstega. (N, 1996, magistrant, sotsiaalteaduste valdkond)

Välimuse või figuuri kommenteerimist olid kogenud ligi 15% vastajatest (17% naistest, 7% meestest). Selle toimepanijaks nimetati kõige rohkem teist kaastudengit ja 79 üliõpilast nimetasid toimepanijana ka õppejõudu. Intervjueeritavatest olid kogenud seda pool vastajatest ja neist omakorda pool pidas seda ka ahistavaks. Kommentaare on tehtud rohkem naistudengitele, kuid ka meessoost intervjueeritavad olid seda kogenud. Olukorda peeti ahistamiseks, kuna erinevalt soostereotüüpsetest naljadest või kommentaaridest on tegu isikliku lähenemisega. Kui naised kirjeldasid selliseid juhtumeid üldiselt üleliigse seksuaalse tähelepanu või kommentaaridena, siis noormeeste puhul hakatakse väljapaistva ja eristuva välimuse põhjal eeldama mitte-heteroseksuaalset orientatsiooni või madalamat vaimset võimekust ning selle kõige vältimiseks muudetakse oma riietust ning välimust. Kui ahistamise on toime pannud õppejõud loenguruumis, on tudengid hakanud end seal seetõttu edaspidi varjama, istudes tagumistes ridades ja võttes võimalikult vähe sõna.

Ahistamise esilekutsumise teemast rääkisime enne, et sa saad oma riietusega mõjutada. Naljakas, et kutt peab selle peale mõtlema, aga on reaalselt [peab]. Paned kitsad riided selga ja need tulevad lihtsalt, see ei tähenda, et sa tahaks neid kommentaare, aga kui sa nii [riietud], siis sellel on mingid tagajärjed. Sina [naisena] saad sellest väga hästi aru, aga kui ma räägin seda kuttidele, siis paljud ei saa sellest aru. (M, 1995, magistrant, loodus- ja täppisteaduste valdkond)

Ligi 14% üliõpilastest (15% naistudengitest, 10% meestudengitest) tõi välja ka selle, et nad on kogenud seda, et **neid on sihilikult katsutud (nt kätt, õlga jms) olukorras, kus puudutused ei olnud vajalikud**. Selle situatsiooni tekitajateks on enim mainitud kaastudengit (126 korda) ja õppejõudu (74 korda). Pea pool intervjueeritavatest olid

selliseid puudutusi kogenud. Intervjuudes osalenud ütlesid, et välisüliõpilastel ja kohalikel on erinev kultuuritaust, ja seetõttu tekivad puudutuste valestimõistmised. Samas on ka tuntud, et õppejõud kasutavad ära õhukest piiri, mis on ahistamise ja tavalise suhtlemise vahel.

See õppejõud, kes mul magistris, oli ainuke meesõppejõud. Temaga oli see, et tal oli nagu selline kahtlane komme, et iga kord kui keegi midagi küsis, siis ta pani käsi õlale sulle. Midagi küsisin talt, et kas ma saan või kuidas ma saan selle iseseisva töö esitada, ja siis ta tõusis püsti ja pani mulle käe õlale ja ütles [sosinal]: „Võid mulle meilitsi saata.“ Natuke oli imelik selline. (N, 1996, magistrant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Seksuaalse alatooniga kahemõttelisi kirju või sõnumeid on saanud ligi 9% küsitlusele vastanutest (8% naistest ning 11% meestest) ja nii mõnedki intervjuueeritavad. Nii küsitluse tulemusel kui ka intervjuude käigus selgus, et enamjaolt on need kirjad ja sõnumid tulnud kaastudengitelt. Intervjuudes osalenud inimestest neli selgitasid, et tulenevalt sellest ei pea nad olukorda ahistavaks. Ühel tudengil oli juhtum³⁶, kus ahistavaid ja laimava sisuga kirju saadeti anonüümselt adressaadilt nii talle, tema pereliikmetele, kaastudengitele kui ka õppejõududele. Olukord pärssis tema õppetööd ja halvendas suhteid peres, kuid abi ei tulnud politseist ega ülikoolist. Sõnumid lõppesid, kui Eestis muudeti taoline käitumine kriminaalkorras karistatavaks.

Seksuaalse orientatsiooni ja/või seksuaalelu kommenteerimist viisil, mil oli nende jaoks ebameeldiv või soovimatu, on tajunud 7% veebiküsitlusele vastanutest (sooline jaotus sarnane) ning peamiselt nimetati kommenteerijana kaastudengit (79 korda) ja õppejõudu (30 korda). Intervjuus osalenud isikutest oli sama situatsiooni kogenud pea kolmandik. Seda on juhtunud seminarides ja loengute vahepeal, kus kaastudengid on väljendanud oma konservatiivseid väärtusi või arusaamu „normaalsest“ tudengile omasest käitumisest. Oma nõrdimust ei väljenda intervjuueeritavad sellisel juhul mitte kaastudengite öeldu peale, vaid näevad vastutust õppejõul, kes peaks seminarides ahistavate repliikide puhul sekkuma ja olukorra lahendama.

See on keeruline, keegi pole küsinud ja üldjuhul ei kuuluta, et olen bi. Selle kohta olen palju kommentaare saanud. Minu pihta on olnud sellised, et ma ei tea, mis sa mingi kuivik oled, et sa ei käi laupäeviti Shootersis ja kuidas sa mehele saad. Kaastudengitelt. Ma ei saa aru, mis see nende asi on. Selle peale viisakalt saatsin nad perse ja ütlesin, et see on minu enda asi. (N, 1996, magistrant, sotsiaalteaduste valdkond)

Varasemast keeldumisest hoolimata on ettepanekuid koosolemiseks või vaba aja veetmiseks tehtud 6% vastanutest (7% naistudengitest ning 4% meestudengitest) ja seda enamasti kaastudengite poolt ning kolmandikule intervjuueeritavatele nii kaastudengite kui õppejõudude poolt. Intervjuueeritavad on põhjuseks toonud erinevaid külg: kas inimene ei saa esialgsest eitusest aru või on väheste sotsiaalsete oskustega ega mõista, kui ei soovita kokku saada. Enamikel juhtudel on naistudengid meesõppejõu ühistest vabaajaveetmise ettepanekutest keeldunud, kuid keeldumise taga on hirm, et otsus toob neile halvad tagajärjed.

Lihtsalt õppejõule sa ei saa öelda ei, sul on väga raske öelda ei, sest siis sul ongi see tunne, et mis siis edasi saab, kui ma ütlen ei või et kuidas ta siis minusse edaspidi suhtub või kuidas peaks käituma. Nendes olukordades ka nagu ei tea, mis on õige teha, sest sa ei tea ka, kuidas see sind nagu mõjutama hakkab. (N, 1993, magister, sotsiaalteaduste valdkond)

Ebamugavust tekitavaid teeneid või kingitusi, mis eeldavad vastuteeneid, on kogenud 2% küsitlusele vastanutest (ligi 3% naistudengitest ja 0,5% meestudengitest) ja paar intervjuueeritavat. Siinkohal on näitena toodud olukordi, kus õppejõud eelistab eksamil üht sugu teisele. Eksami ajal ütleb näiteks, kus tudengil on töös vead, ja püüab teda aidata. Võib tunduda, et paari inimese aitamine on heatahtlik, kuid aine omandamata jätmine võib hiljem teha tudengile karuteene. Siinkohal ei anna õppejõud haridust, vaid eelduse, et tudeng ei ole oma soo tõttu võimeline ise ülesannetest aru saama. Lisaks kirjeldati olukorda, kus õppejõud kasutas individuaalset konsultatsiooni võimalusena oma eraelust rääkimiseks ja seeläbi oma pingete maandamiseks. Üliõpilane kirjeldas olukorda ahistamise asemel ebameeldivana, tuues välja, et kuigi isiklikke muresid oli ebamugav kuulata, soovis ta ainet läbida.

Ehk et see ongi see, et ta selgelt tegi mulle teene, ta ... ta hõlbustas sealt ainekultuurist mulle edasi jõudmist, lõpuks oligi ... [sai ainekultuur, hea hindaga]. Ja vastuteeneks oligi, see et ma istusin ja kuulasin ja pakun talle inimlikku kontakti. No see ei ole ju ahistamine? Eksole? Sest lihtsalt kurb oli temast. Oleks ta olnud suvaline mees tänavalt, siis ma ei oleks teda viitsinud kuulata. (N, 1992, magistrant, loodus- ja täppisteaduste valdkond)

Individuaalintervjuul oli uurimuses osalejatel võimalus situatsioone vastavalt subjektiivsetele tajudele erinevalt grupeerida. Grupeerimise järel põhjendati loodud kategooriaid ja seejärel kirjeldati juhtumeid. Nii tekkis individuaalintervjuudes „ei ole kogemusi“ ja „olen kogenud, on ahistamine“ kõrvale ka muid kategooriaid nagu „olen kogenud, oli küll ebameeldiv, kuid mitte ahistamine“, millest ka eelnevas situatsioonide analüüsis juttu oli. Kuid loodi veel uusi kategooriaid. Oli intervjuueeritavaid, kes üritasid ahistajat mõista, ja löid situatsioonidest eraldi kategooria: minu jaoks ahistamine, aga ahistaja ei saanud aru, et ta ahistab. Näiteks põhjendati neid uusi loodud kategooriaid sellega, et inimesed tunnetavad erinevalt piire, mis omavahelises suhtlemises kehtivad, seda eriti kommentaaride, hüüdnimede ja stereotüüpsete kommentaaride puhul. Nii nagu ahistamise definitsioonist selgus, on ahistamise tajumine mõneti subjektiivne. Ka meie uuringus oli osalejaid, kes pidasid ahistamist pigem teisejärguliseks probleemiks, ja arvasid, et tegu on tihti inimestevahelises kommunikatsioonis juhtunud eksitusega, kus ei suudetud komplimendil ja ahistamisest vahet teha. Oli ka naisintervjuueeritavaid, kes löid kategooria „juhtub igapäevaselt, ei jaksa reageerida“, mida põhjendati ahistamise normaliseeritusega ühiskonnas. Nii mõeldakse ahistamisest kui ebameeldivast olukorrast, ent mitte ahistamisest, sest sellisel juhul peaks neile reageerima. Naised on selliste situatsioonidega sedavõrd harjunud, et neid võetakse kui osa igapäevaelust.

Siin gruppis on asjad, mis on ... no igapäevased. Need juhtuvad tihti, kas nagu enamasti tudengite vahel. Siin on asjad nagu hüüdnimede panemine, vaadatakse nii, et on ebamugav ... Need ei ole ekstreemsed asjad, aga need on asjad, mida märkad, aga ei pööra eriti tähelepanu, sest ühiskonnas on suhtumine ka, et ah, sellised asjad juhtuvad ja see on normaalne. Eriti kui sa oled naine, siis oledki harjunud selliste olukordadega. (N, 1999, bakalaureuseõppe üliõpilane, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Intervjuudes selgus ka, et kui tudengite ja õppejõudude vahelised rollid segunevad, muutuvad võimupositsioonid sarnasemaks. Esialgselt bakalaureuseõppe tudengist saab doktorant ja lõpuks kolleeg ning temasse suhtutakse teisiti kui alustavasse üliõpilasse. Ka intervjuueeritavad tundsid, et mida kauem nad on ülikoolis olnud, seda väiksem on tõenäosus, et keegi neid ahistab. Eriti kui tegu on kolleegidega, kuna võimupositsioon on tudengiajaga võrreldes muutunud.

Füüsilist kontakti hõlmavad seksuaalse ahistamise situatsioonid

Uuringus osalejatele esitatud ahistamissituatsioonidest saab eraldi esile tõsta situatsioone, kus tegu oli füüsilise (teo tegija poolse tahtliku) kontaktiga. Sellised situatsioonid olid näiteks vastu tahtmist kallistamine, suudlemine, intiimpiirkonna katsumine, survestamine seksuaalvahekorda astumiseks ja seksuaalvahekorra pealesundimine. Neid võib pidada raskemateks ahistamissituatsioonideks ja need vajavad eraldi tähelepanu.

Igale küsitluses osalejale koostati loendusindeks, kuid seekord loeti kokku mitu korda oli tudeng vastanud jaatavalt neile situatsioonidele, mis sisaldasid füüsilist kontakti. Tulemused näitasid, kuidas suurel osal vastajatest ei olnud selliste situatsioonidega ühtegi kokkupuudet. 1501-st ankeedile vastanust 85,3% ei olnud soovimatut füüsilist kontakti kogenud. See tähendab, et 14,7% vastajatest oli kogenud vähemalt ühte sellist situatsiooni. Enamikul oli kogemus vaid ühe situatsiooniga (10,9%). Situatsioonide arvu kasvades vähenes oluliselt nendega kokkupuutunud tudengite arv. 2% vastanud tudengitest (30 vastajat) olid kokku puutunud vähemalt kahe füüsilist kontakti sisaldava situatsiooniga. Selliste situatsioonidega oli rohkem kokku puutunud 1,9% vastajatest.

Tabel 2. Kokkupuude füüsilist kontakti sisaldavate situatsioonidega (N=1501)

	Sagedus	Protsent
Mitte ühtegi kogemust	1280	85.3%
1 situatsioon	163	10.9%
2 situatsiooni	30	2.0%
3 situatsiooni	15	1.0%
4 situatsiooni	6	0.4%
5 situatsiooni	7	0.5%
KOKKU	1501	100.0%

Eelnevatele tulemustele toetudes võib seega öelda, et ankeedile vastanud olid sagedamini kokku puutunud soolise ahistamisega, mis ei hõlmanud füüsilist kontakti. Umbes 15% vastanutest (221 tudengit) aga omasid kokkupuudet füüsilist kontakti sisaldava ahistamisega. Kui vaadata ka neid tudengeid, kes on kogenud füüsilist kontakti sisaldavaid situatsioone, siis pilt on sarnane varasemale. Füüsilist kontakti sisaldanud situatsioone kogesid veidi rohkem naised, inglise keelt kõnelevad tudengid, biseksuaalse orientatsiooniga ja vanusega 31–35 eluaastat. Sarnaselt varasemale olid seda sagedamini kogenud doktorandid ja agregeeritud õppevaldkondadest tervise ja heaolu õppevaldkonnas.

Kui vaadata kõiki füüsilist kontakti sisaldavaid situatsioone eraldi, siis **vastu tahtmist kallistamist** oli kogenud ligi 9% veebiküsitlusele vastanutest (10% naistudengitest ja 6% meestudengitest) ja üle kolmandiku intervjuueeritavatest. Küsitluse käigus selgus, et enamasti oli kallistajaks kaastudeng. Intervjuudes selgus, et vastu tahtmist kallistamine ei pruugi alati olla seksuaalse alatooniga. Tihtipeale on inimeste isikliku ruumi suurus erinev ja on inimesi, kellele meeldib kallistada kolleege ja kaasüliõpilasi, ning on ka neid, kes peavad seda ebameeldivaks.

Isegi kui ma olen doktorant ja tunnen neid inimesi aastaid, siis ma tegelt ei taha neid katsuda, sest ma ei tunne neid, sa ei ole minu sõber, miks me peaksime kallistama. Ma saan aru, kui sa annad mulle mu doktorikraadi kätte, siis me võiksime kallistada. (N, 1986, doktorant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Situatsiooni, kus keegi on katsunud uuringus osalenute intiimpiirkonda, on kogenud 6% vastanutest (5% naistest ja 8% meestest) ja intervjuueeritavatest mõned inimesed. Küsitluse käigus selgus, et enamasti mainiti toimepanijana kaastudengit. Intervjuudes toodi näiteid tudengite omavahelistest suhtlusest. Näiteks on oldud välistudengitega ühiselt peol ning siis on patsutatud ja katsutud kohtadest, kust seda ei soovitud. Tudeng, kelle keha puudutati, tajus seda olukorda ahistamisena, kuid ei olnud kindel, kas ka teo toimepanija sai aru, et tegu oli ahistamisega.

Ta tuleb peol juurde ja siis ta poogib ennast kaasa. Ja ma tean, et mingitel üliõpilastel käis ta ikkagi ka kodus ja niimoodi ja siis sealt sain ka põnevaid lugusid kuulda tema käitumisest. Et ma arvan, et minul tema kohta üldse mitte nii võrtsikaid lugusid tema kohta ei olegi. Aga ka minul juhtus, et ta „komistas“, et minu tagumikku katsuda“. (N, 1984, doktorant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Vastu tahtmist suudelda püüdmist on juhtunud 3% ankeedile vastanutest (3% naistest ja 2% meestest) ja paari inimesega, kellega intervjuu tehti. Küsitluse tulemuste põhjal selgus, et enamjaolt on teo toimepanijaks kaastudeng. Intervjuudest ilmnes, et mõnel juhul oli tegu õppejõuga, kes end üliõpilasele peale surus, ühel juhul kaastudengitega ja üks intervjuus osaleja ei soovinud teemat avada. Nii nagu suuremate ahistamisjuhtumite korral, püüti esialgu lihtsalt olukorrast üle olla. Naistudeng, kelle juhendaja üritas teda suudelda, pöördus küll kohe kaasjuhendaja poole,

kuid ei saanud sealt abi, vaid pigem etteheite, et nii tühisest asjast nii suurt tüli teeb (vt Lisa 7, ahistamislood). Tudengid kardavad vastu hakata neid ahistavale käitumisele hilisema halva kohtlemise hirmus.

Ja küsis [õppejõud] väga viisakalt: „Kas võime istuda Teie lauda?“ Ja siis mingi hetk küsis: „Kas ma võin suudelda Teie kätt?“ Ma olin siis baka kolmandal aastal, hakkas just lõputööd kirjutama. Ja siis mu esimene mõte peas oli et ma ei taha, aga samal ajal mõtlen, kas ta on kaitsmiskomisjonis, et kuidas see mind mõjub. Ma ütlesin talle: „Ei.“ Tema vastas, et: „Kuidas, aga äkki ma ikkagi võiksin.“ Ühesõnaga ta võttis mu käe ja siis ikkagi suudles seda. (N, 1993, doktorant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Ettepaneku seksuaalvahekorda astumiseks või seksuaalvahekorraga survestamist on kogenud 3% veebiküsitlusele vastanutest (3% nii naistudengite kui ka meestudengite seas) ja seda on ette tulnud paaril intervjuul osalenud naisel. Küsitluses vastas 34 inimest, et ettepaneku tegi kaastudeng, ja seitse vastanut, et tegemist oli õppejõuga. Intervjuu käigus situatsioonidest rääkides oli ühel juhul tegu juhendajaga, teisel juhul ühiselamus kaastudengiga. Juhtum kaastudengiga väärib siinkohal eraldi välja toomist, kuna see toimus ühiselamus. Tudeng tõi välja, et sellise probleemiga ei ole ühiselamus kuhugi minna ning pole võimalik kellelegi kaevata, kuna justkui oletatakse, et seal elavad üheskoos täiskasvanud inimesed ja eraldi korrapidajat või töötajat, kelle poole muredega pöörduda, ei ole. Tema pidi aga elama kõrvuti inimesega, kes on teda pikalt virtuaalselt ahistanud ja survestanud vahekorda astuma, ning ta tundis, et ainus võimalus olukord lõplikult lahendada, oleks ise ühiselamust välja kolida.

No ma kutsusin ta ühikasse, et joome teed ja räägime natuke, et pole ju ammu suhelnud. Aga nagu kogu see aeg ... ta hakkas hästi imelikult vaatama ja jõllitama ja ma tundsin, et midagi on paigast ära. /.../ Rääkisime, jõime tee ära ja siis ma hakkasin köögis nõusid pesema. Ja siis ta tuli mulle selja tagant, haaras kinni ja küsis, et kas ma olen boksis üksi. Ma ütlesin: „Ma ei tea, võib-olla mitte.“ Tema tõmbas seal uksi lahti, kedagi ei olnud seal. No ma teadsin et kedagi ei olnud seal, aga lootsin et pääsen sellega. Ja siis ta ütles: „Tundub et me oleme privaatse üksi.“ Ja - ma ei mäletagi, kuidas ta seda sõnastas, aga ta ütles, et juba ammu on tahtnud teha midagi. No ma lõin teda ja hakkasin karjuma, et: „Mine ära.“ Lõin ta välja uksest. Meil sõprus katkes sellega. (N, 1996, magistrant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Küsitluse tulemustest selgus, et 16 tudengit on **sunnitud seksuaalvahekorda**. Kuus neist märkisid toimepanijana kaastudengi ja viis inimest valisid, et seda tegi teine isik (nt tuttav). Intervjuudes arutatud juhtumite hulgas sunnitud seksuaalvahekorda sisaldavat polnud. Intervjuude käigus kirjeldati küll üht vägistamisjuhtumit, mis toimus välisülikoolis Erasmuse vahetussemestri ajal. Sellest juhtumist ilmnas, et tudengi teadlikkus ahistamisjuhtumi teavitamisest oli väga madal. Kõrgkoolile ega politseile ta teemast kõnelda ei julgenud, kuna kartis, et nii lõpetatakse tema vahetusüliõpilase staatus. Arstlikule läbivaatusele läks ta kuid hiljem, kui oli tagasi Eestis (vt Lisa 7, ahistamislood).

Kes on ohver?

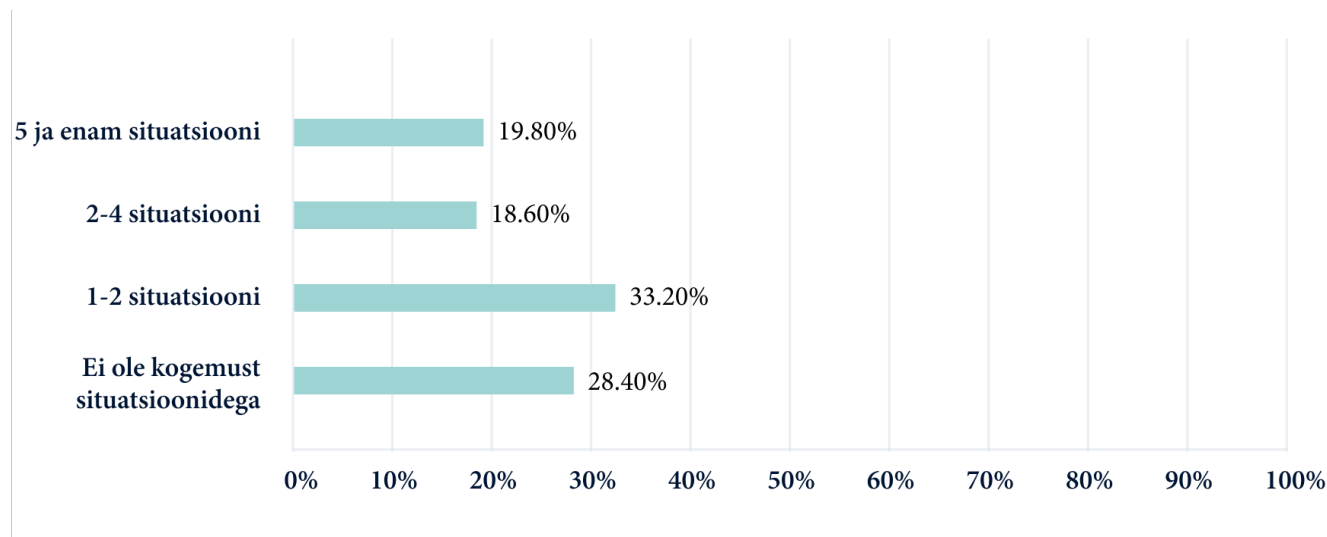
Individaalintervjuudest ilmnas selgelt, et kuigi mehed ja naised on kogenud keskmiselt peaaegu sama palju situatioone, on naised neid enamjaolt tõlgendanud ahistamisena ja mehed ebamugavate olukordade või valedimõistetavustena.

Kuna ahistamissituatioone oli ankeeti kaasatud mitmeid, siis ülevaate saamiseks moodustati vastuste põhjal kokkuvõtlik loendusindeks. See tähendab, et iga ankeedile vastanu korral loeti kokku mitme erineva situatsiooni puhul oli ta märkinud, et on situatsiooni kogenud. Teised vastusevariandid tähistasid, et osaleja ei olnud sellist situatsiooni kogenud või ei osanud selle kohta täpset vastust anda. Loendusindeks võis igal osalejal seega kujuneda vahemikus 0–21, kus 0 tähendas, et osaleja ei olnud kogenud ühtegi ankeedis kogetud situatsioonidest ja 21 tähendas, et ta on kogenud kõiki kirjeldatud situatsioonidest. Kõigi 21 situatsiooniga kokkupuuted on täpsemalt kirjeldatud raporti lisa (vt Lisa 8).

Tulemustest on näha, et 28,4%-l vastanutest (ehk 427 vastajal) ei olnud ühtegi kogemust ankeedis välja toodud situatsioonidega. Seega suurel osal vastanutest on kogemus vähemalt ühe situatsiooniga (72,6%). Siiski enamusel on kokkupuude pigem üksikute situatsioonidega (1–3 situatsiooni) ja nende hulk, kellel oli väga palju erinevaid kokkupuuteid, on väiksem. Neid, kellel on palju erinevaid kokkupuuteid erinevate situatsioonidega, võib pidada teatud määral riskirühmaks, sest neil on sagedased kokkupuuted erinevate ahistamissituatsioonidega. Selleks, et saada ülevaade suurima kokkupuutega vastanute rühmast, jaotati loendusindeks neljaks – vastajad, kellel pole üldse

kogemusi, on üksikuid kogemusi (1–2 kogemust), mõned kogemused (3–4 situatsiooni) ja on kogemusi mitmete situatsioonidega (5 ja enam).

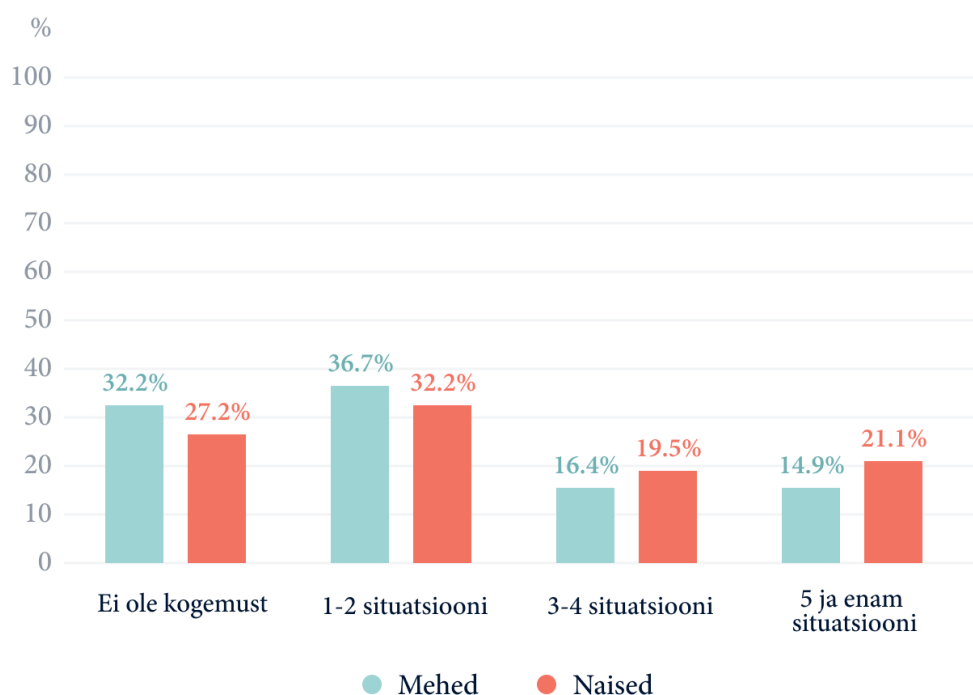
Sellisest jaotusest selgub, kuidas 28,4%-l vastajatest ei ole üldse kogemusi ankeedi situatsiooniga, 33,2%-l on kogemusi üksikute situatsioonidega, 18,6%-l on kogemusi 3–4 situatsiooniga ja 19,8%-l on kogemusi viie või enama situatsiooniga (Joonis 3).

Joonis 3. Mitme erineva ankeedis välja toodud situatsiooniga oli uuringus osalejal kokkupuude olnud? (N=1501)

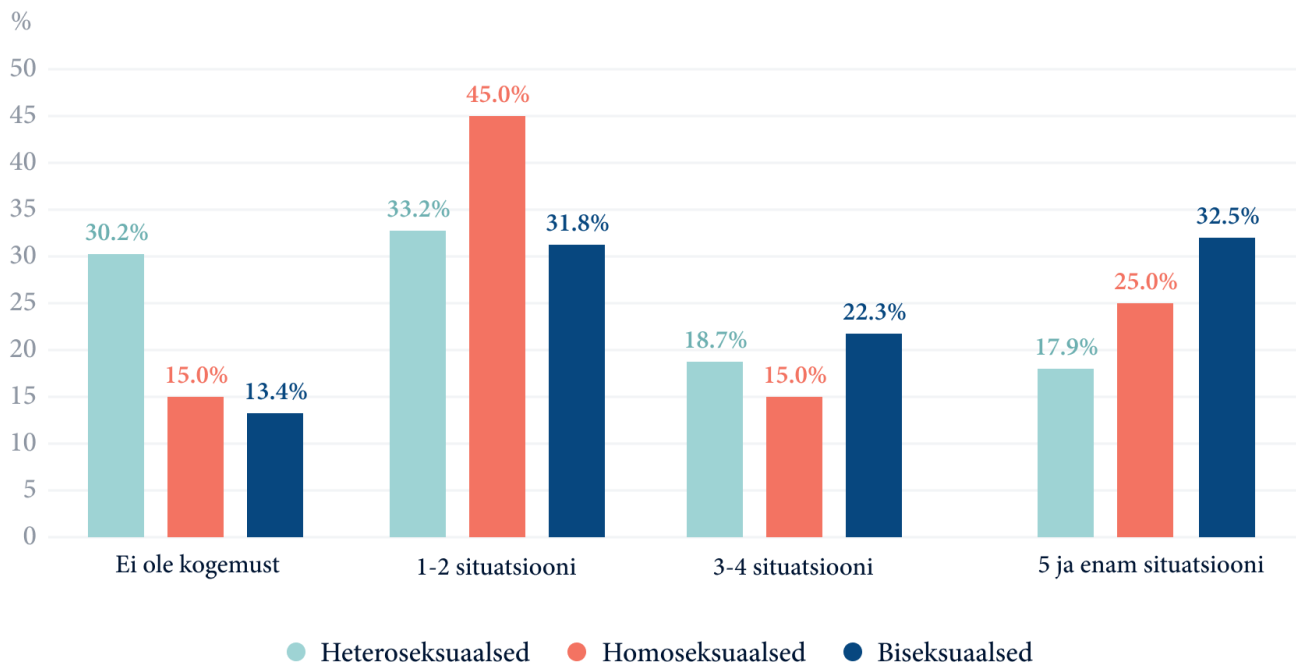
Kui vaadata soolist jaotust kogemuste lõikes ehk kuidas jagunevad **mehed ja naised** erinevate kogemustega gruppide vahel, siis mehi, kellel pole ühtegi kogemust, on veidi üle 30%, neid, kelle on kogemusi 1–2 situatsiooniga, on 35% kandis ja nende osakaal langeb oluliselt, kui vaadelda gruppi, kus on 3–4 ja 5+ situatsiooni.

Naiste puhul on aga jaotus gruppide vahel veidi võrdsem kui meestel. 27,2% vastanud naistest pole kokku puutunud ühegi juhtumiga, 32,2% on kokku puutunud 1–2 situatsiooniga, veidi alla viiendikul on kogemusi 3–4 situatsiooniga ja 21,1%-l on viis ja enam kogemust.

Joonis 4. Situatsioonide jagunemine sugude lõikes (N=1501)

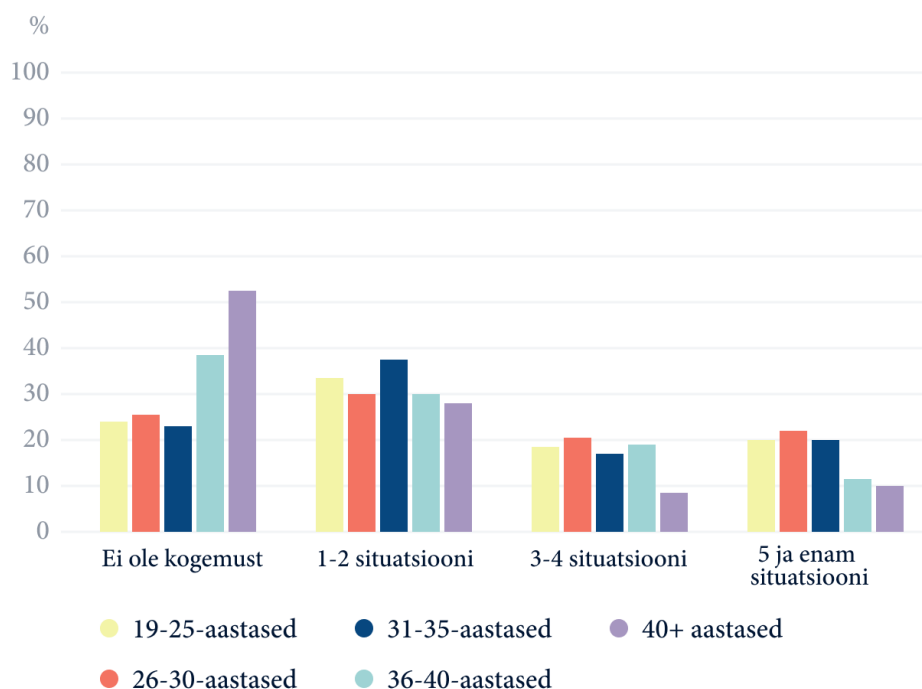
Kui vaadata situatsioonidega kokkupuutumist **seksuaalse orientatsiooni** lõikes, siis heteroseksuaalsed vastajad on võrreldes homo- ja biseksuaalsete vastajatega kogenud vähem ahistamissituatsioone. 30,2% end heteroseksuaalsena määratlenutest (N=1225) ei olnud kogenud ühtegi ankeedis väljatoodud situatsioonidest. See tähendab, et vähemalt 69,8% heteroseksuaalsetest vastajatest oli kogenud ühte situatsiooni. Homoseksuaalsete vastajate puhul pole kogenud ühtegi situatsiooni vaid 15%, mis tähendab, et 85% valimisse kuulunud homoseksuaalsetest vastajatest olid kogenud vähemalt ühte ahistamisolukorda. End biseksuaalsena määratlenutest oli 13,4% ilma ühegi ahistamiskogemusteta, mis tähendab, et nende puhul on kogenud vähemalt ühte situatsiooni 87,6% vastajatest. 33% kõigist ankeedile vastanud biseksuaalsetest vastajatest paigutasid 5 ja enamit situatsiooni kogenute gruppi, mis oli kõrgem kui teiste seksuaalse orientatsioonide jaotuse puhul. See võib viidata sellele, et biseksuaalsetel võib olla suurem risk sattuda sagedamini eri tüüpi ahistamise olukordadesse.

Joonis 5. Situatsioonide jagunemine seksuaalse orientatsiooni lõikes (N=1501)

Kui situatsioonidega kokkupuudete jaotuseid iga **vanuserühma** seas lähemalt uurida, on näha, et vanusegruppide lõikes on kõige vähem eri situatsioonidega kokku puutunud pigem vanemad vanusgrupid. 40+ vanuses vastajatest üle poole (52,8%) märkis, et nad ei ole kokku puutunud ühegi situatsiooniga. Ka 39%-l 36–40-aastastest ei ole ühtegi nimetatud kogemust.

Vanusegrupis 26–30 on näha kõige rohkem kokkupuuteid situatsioonidega, mida võib pidada ahistamiseks. Nende seas oli kõige suurem osakaal neid, kes olid kokku puutunud viie ja enama situatsiooniga. Selles vanusegrupis on kõige rohkem inimesi, kes on kokku puutunud 3–4 ja 5+ juhtumiga. Kuigi ka 19–25-aastastest on 5 ja enama situatsiooniga kokku puutunud üle 20% selles vanuses vastajatest.

Joonis 6. Situatsioonide jagunemine vanusgruppide lõikes (N=1501)

Koduse keele lõikes on grupid väga erineva suurusega, mistõttu peaks neid tulemusi võtma teadmisega, et see on keelegruppide osas väga ebavõrdne valim (eestikeelseid vastajaid 1231, venekeelseid 129, ingliskeelseid 31, muukeelseid 60 ja mitmekeelseid 59). Kui vaadata keelegruppide sees kogemuste jagunemist, siis venekeelsed vastajad on kõige rohkem märkinud, et neil ei ole olnud kogemusi situatsioonidega (34,2% venekeelsetest vastajatest). Eestikeelsete puhul on sama näitaja 28,7%. Kõige suurem osakaal mitmekeelsetest ja ingliskeelsetest vastajatest on kokku puutunud 5+ juhtumiga.

Koolide, õppetasemete ja õppevaldkondade tulemuste tõlgendamisel tuleb olla veelgi ettevaatlikum, sest grupid on väga ebavõrdsete suurustega ja muutuvad järelduste tegemiseks kohati liiga väikseks. Näiteks Eesti Kunstiakadeemiast oli vaid 89 respondenti, kes alajaotuste lõikes jagunesid veelgi väiksemateks gruppideks. Seega on hetkel kõrgkoolide valimid liiga väikesed, et saaksime anda adekvaatse hinnangu ahistamissituatsioonide kogemisele tudengite seas kõrgkoolide lõikes. Olukorda paremini kirjeldavate andmete saamiseks tuleks saavutada paremad kõrgkoolide valimid.

Ka õppetasemeti olid alavalimid ebavõrdsed. Kui vaadata, kuidas erinevad kokkupuuted ahistamissituatsioonidega õppetasemete seas jaotuvad, siis kõige sagedamini oli kokkupuude ahistamissituatsioonidega olnud doktorantidel. Vaid 20,9% ankeedile vastanud doktorantidest ei omanud ühtegi kogemust. Viie ja enama situatsiooniga oli kokkupuude 25% vastanud doktorantidest. Veidi üle 35% doktorantidest oli kogenud 1–2 situatsiooni. Kuna neil on võrreldes teiste õppetasemetega võrreldes ka tõenäoliselt kõige pikem haridustee, on see ka veidi ootuspärane. Samas ka integreeritud õppel olevatest tudengitest olid väga vähesed ahistamise kogemused ja peaaegu 40%-l vastajatest on 1–2 kogemust. Ligi viiendikul (19,2%) on ka kokkupuude viie ja enama juhtumiga.

Õppevaldkondade puhul on nende rohkuse tõttu veelgi keerulisem anda ülevaadet neist, kellel on kogemusi ankeedis toodud situatsioonidega. Näiteks õppevaldkonda põllumajandus, metsandus, kalandus ja veterinaaria esindab vaid 68 vastajat, teenindust esindab vaid 3 vastajat ning õppevaldkonda tehnika, tootmine ja ehitus 94 vastajat. Situatsioonidega kokkupuutumisest ülevaate saamiseks liideti õppevaldkonnad suuremateks valdkondadeks – humanitaaria ja kunstid, sotsiaalteadused, loodus- ja täppisteadused ning tervis ja heaolu. Sellise jaotuse puhul jagunesid uuringus osalejad õppevaldkondade vahel võrdsemalt ja nii oli parem ahistamissituatsioonidega kokkupuudetest ülevaadet anda.³⁷

Tabel 3. Vastajad agregeeritud õppevaldkondade lõikes (N = 1501)

	Sagedus	Protsent
Humanitaaria ja kunstid	340	22.7%
Sotsiaalteadused	422	28.1%
Loodus- ja täppisteadused	555	37.0%
Tervis ja heaolu	184	12.3%
KOKKU	1501	100.0%

Kui vaadata, kuidas jagunevad kokkupuuted erinevate valdkondade sees, siis sotsiaalteaduste tudengite seas on kõige suurem nende osakaal, kellel ei ole ühtegi kokkupuudet ahistamissituatsioonidega (35,5% vastajatest). Samuti on selle valdkonna tudengite osakaal kõige väiksem nende seas, kes on viie ja enama situatsiooniga kokku puutunud. See viitab sellele, et valimi seas on kõige vähem ahistamissituatsioonidega kokku puutunud sotsiaalteaduste tudengid. Kõige rohkem on ankeedile vastanute seas kokkupuudet ahistamissituatsioonidega tervise ja heaolu õppevaldkonna tudengitel. Nende seast vaid 14,1%-l ei olnud kogemust ühegi situatsiooniga, samas kui 38,6% sama valdkonna tudengitest oli kogenud 1–2 situatsiooni, 27,7% kogenud 3–4 situatsiooni ning 19,6% tervise ja heaolu tudengitest oli kogenud viit või enamat situatsiooni. Võrreldes teiste õppevaldkondadega oli tervise ja heaolu üliõpilaste seas rohkemate ahistamiskogemustega üliõpilasi. Loodus- ja täppisteaduste üliõpilaste seas oli 28,3% tudengeid, kellel ei olnud ühtegi kokkupuudet ankeedis väljatoodud situatsioonidega.

³⁷ Valdtkonnad liideti kokku järgnevalt 1) Humanitaaria ja kunstid (humanitaaria ja kunstid), 2) Sotsiaalteadused (sotsiaalteadused, ajakirjandus ja teave + ärindus, haldus ja õigus + haridus), 3) Loodus- ja täppisteadused (loodusteadused, matemaatika ja statistika + informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad + tehnika, tootmine ja ehitus + põllumajandus, metsandus, kalandus ja veterinaaria) 4) Tervis ja heaolu (meditsiin + teenindus).

Joonis 7. Situatsioonide jagunemine agregeeritud õppevaldkondade lõikes (N=1501)

Õppevaldkonniti on ahistamiskogemuste kirjeldamiseks abiks ka vabad vastused ankeedis. Neile tuginedes saab välja tuua, kuidas vastajad, kes õpivad erialadel, kus domineerib vastassugu, tajuvad sagedasti soo põhjal eristamist ja ebaõiglast hindamist. Seda tajuvad eriti naised, kes õpivad meeste ülekaaluga aladel.

Kõik minuga juhtunud ja mulle teadaolevad juhtumid on sama käiguga – vanem härrasmees arvab, et naised peaksid õppima nõ „pehmeid erialasid“, et inseneeria on meeste pärusmaa ning seejärel kas leebemate või karmimate „võtetega“ (alates üksikutest poolnaljaga öeldud kommentaaridest kuni hindamisel soopõhise eristamiseni, otse „siin ei ole sinu koht“ ütlemiseni) tehakse oma seisukoht teatavaks.

Meessoost vanemad õppejõud alavääristavad naisi teatud ametites (nt meeskirurgid ei pea naisi piisavalt headeks, et kirurgiks saada) ning juhtidena eelistatakse meeskonnaülesannetes alati esimesena mehi.

Kokkuvõtteks, kui vaadata kõiki vastajaid, kes on kogenud viit või enamat situatsiooni, siis võib öelda, et sinna gruppi kuulub viiendik kõigist ankeedile vastanud naistest, viiendik kõigist 26–30-aastastest, 33% kõigist ankeedile vastanud biseksuaalsetest vastajatest ja 35% kõigist inglise keelt kõnelevatest vastajatest. Kui vaadata õppevaldkondade ja -tasemete lõikes, siis tervise ja heaolu tudengite seas oli rohkem neid, kellel oli kogemusi viie või enama situatsiooniga. Lisaks oli ootuspäraselt ahistamisega rohkem kokkupuuteid doktorantidel.

Kes on ahistaja?

Küsitlustulemuste põhjal oli näha, et situatsioonides, kus tegemist oli pigem soolise ahistamise või soolise diskrimineerimisega³⁸, oli toimepanijaks sagedamini õppejõud. Kaastudengid olid toimepanijateks sagedamini seksuaalse alatooniga, füüsilisi puudutusi või kontakti hõlmavates situatsioonides³⁹.

Individuaalintervjuude käigus kohtusime peamiselt intervjuueeritavatega, kes olid kokku puutunud ahistavate või ebamugavust tekitanud olukordadega bakalaureuseõppes. Peamiselt mainiti ebamugava olukorra põhjustajatena ülikooli töötajaid – need olid inimesed tudengite õppejõudude, juhendajate hulgast. Vähem esines intervjuudes lugusid kaastudengitest ahistajate kohta⁴⁰.

Intervjuueeritavad kirjeldasid ahistajast ülikooli töötajat, õppejõudu peamiselt kui 40–50-aastast meest, kes on oma valdkonna tipptegija ja hea akadeemilise mainega. Üksikutel kordadel mainiti ahistajana ja ebamugavate olukordade põhjustajatena naisõppejõude. Joonistusid välja ka selgemad tegevusmustrid: ahistamisena tajutakse olukordi, mida õppejõud teeb avalikult ja konkreetsele isikule suunamata või avalikult isikuliselt üliõpilase suhtes. Tihti on mitteisikulised ahistamised kõikvõimalikud soolist ahistamist kujutavad olukorrad, konkreetse isikule suunatud tegevust aga kirjeldatakse enamasti seksuaalse ahistamise kaudu. Need tegevused loovad üldise ebamugava, tihti naiste suhtes vaenuliku õhkkonna nii õppetöös kui ka õppetöövälistel üritustel. Intervjuudes räägiti ka juhtumitest, kus esinevad n-ö varjatud motiivid, peibutav tegutsemine ja vahel ka jälitav ahistamine, mis seostub enamasti seksuaalse ahistamise vormidega. Varjatud, peidetud motiividega ahistaja tegevust iseloomustatakse kui romantilise suhte otsimise varjus peibutamist.

Kaastudengitest ahistajate osas nii selgeid tüüpe ei tekkinud, küll aga toodi intervjuudes välja mõningad ahistamise viisid, mida peeti kaastudengitele iseloomulikumaks. Leiti et kaastudeng võib samamoodi nii sooliselt kui ka seksuaalselt ahistada, kuid rohkem räägiti ebamugavate olukordade tekkimisest õppetöövälistel üritustel, pidudel, ühiselamutes, aga ka virtuaalsest ahistamisest. Kuigi intervjuudes räägiti ahistavast kaastudengist sooneutraalsest vaatepunktist, selgus juhtumite kontekstist, et nii nais- kui ka meesintervjuueeritavad olid kogenud ebamugavaid olukordi vaid meessoost kaasüliõpilastega.

Küsitlustulemuste teistsugused proportsioonid lubavad järeldada, et uuringu teemapüstitus kutsus implitsiitselt pigem osalema inimesi, kellel oli kogemusi just õppejõupoolse võimupositsiooni ärakasutamisega. Teisalt öeldi intervjuudes, et ülikoolil on väga keeruline sekkuda ja võib-olla ka mitte kõige olulisem roll tudengitevaheliste ahistamisjuhtumite lahendamisel – kuna kaastudengist ahistaja tegevus ei ole ülikooli asi, siis ei peetud neid kogemusi ka uuringu seisukohast jagamisväärteteks.

Eraldi räägiti nii õppejõudude kui ka kaastudengite puhul kultuurierinevuste ja -konfliktide põhjal tunnetatud ebamugavatest situatsioonidest. Leiti, et erinevad kultuuritaustad ja välisõppejõudude ning -üliõpilaste vähene Eesti kultuuriruumi tavade ja normide tundmine põhjustab ebamugavaid juhtumeid. Tihti on sellise käitumise põhjuseks teadmatus eestlaste personaalse ruumi vajadusest, eestlastele omaseks peetud külmusest ja distantsi hoidmisest.

38 Üldistavad ja stereotüüpsed märkused; soolise identiteedi tõttu vastuse mittesaamine või tööülesannete andmata jätmine; soolise identiteedi tõttu arvamise tähelepanuta jätmine; soolise identiteedi tõttu halvustavalt suhtumine

39 Välimuse või figuuri kommenteerimine; nimetamine soole viitava või seksuaalse alatooniga hüüdnimedega; seksuaalse orientatsiooni või seksuaalelu kommenteerimine; siivutu või seksuaalsusele viitava hääletooni suhtlemine; seksuaalse alatooniga naljade tegemine ja kirjade saatmine; varasemast keeldumisest hoolimata vihjete tegemine vabaaja veetmiseks; vastu tahtmist kallistamine ning suudlemine; intiimpiirkonna katsumine; katsumine olukordades, kus puudutused ei olnud vajalikud; survestamine seksuaalvahekorda astumiseks

40 Loe näiteks: LISA 7, ahistamislood

Ahistamissituatsioonidele reageerimine ning tagajärjed ohvrile

Küsitluses oli vastajatel võimalik kolme soovitud situatsiooni kohta ka täpsustada, et mida nad pärast ahistamissituatsiooni olukorra lahendamiseks või selle kordumise vältimiseks tegid. Nii üldistavate või stereotüüpsete märkuste, välimuse või figuuri kommenteerimise kui ka kahemõtteliste naljade puhul vastati kõige sagedamini, et **olukorra lahendamiseks või edaspidiseks vältimiseks ei tehtud midagi, sest juhtunu ei olnud vastajate jaoks niivõrd tähtis**. Samuti vastati, et põhjuseks oli, et **isikud ei olnud teadlikud, mida selliste olukordadega kokku puutudes teha tuleks**. Lisaks toodi nende kolme situatsiooni puhul sagedase lahendusena ka välja see, et **olukorra põhjustanud inimest hakati edaspidi vältima, et sarnane olukord tulevikus enam ei korduks**. Üldistavate või stereotüüpsete märkuste puhul oli sagedaseks lahenduseks ka see, et **räägiti juhtunust mõnele teisele üliõpilasele**.

Uuringus „Seksuaalne ja sooline ahistamine töökohal“ on tehtud põhjalik kokkuvõte teaduslikust kirjandusest, milles analüüsiti ahistamise tagajärgi ohvritele. Uuringus on välja toodud, kuidas ahistamiskogemus tekitab ohvriteks olnud naistes stressi, vähendab tööga rahulolu, võib ohvris esile kutsuda ärevust, pinget, ärritatust, depressiooni, keskendumisraskuseid, unetust, peavalu ja üleüldist kurnatust. Psühholoogiliselt võivad ohvrid tunda end ohustatuna, abituna, pinges ja/või närviliselt. Ahistamiskogemus võib vahel viia ka töökoha vahetamiseni⁴¹. Tudengite ja kõrgkoolide kontekstis võib see tähendada, et erinevate negatiivsete emotsioonide tõttu on õppetöö ahistamise ohvriks langenud üliõpilaste jaoks raske, mis võib omakorda viia selleni, et õpingud katkestatakse.

Sealjuures on uuringus välja toodud, kuidas ahistamise mõju või tagajärjed võivad ahistatu jaoks olla nii lühiajalised kui ka pikaajalised. Lühiajalised mõjud võivad olla emotsionaalsed (viha, abituse tundmine), bio-füsioloogilised (unehäired, füüsilised pinged kehas), kognitiivsed reaktsioonid (pidev ahistamisjuhtumist mõtlemine, viha). Pikaajalise reaktsioonina nimetatakse näiteks pidevat hirmu selle ees, kes teda ahistas (ibid.).

Seega võib kogemusel, mida tudeng tunnetab ahistamisena, olla tõsine tagajärg tema heaolule ja õpingutele ning sellesse tuleks tõsiselt suhtuda. Ohvrid vajavad ahistamiskogemusest üle saamisel abi ja on oluline, et ahistamiskogemustest tulenevaid tagajärgi ei pisendata.

Sarnased mustrid ahistamiskogemustele reageerimisel selgusid ka individuaalintervjuudes, nii nagu tõime need välja küsitlustulemuste põhjal: mitte millegi tegemine; olukorra või inimese vältimine; teadmatus, kuidas reageerida. Kuid nii, nagu varasemad uuringud on välja toonud, on ahistamiskogemustel ahistatutele sügavad mõjud ja tagajärjed. Intervjuude tulemused näitasid, et ahistamiskogemuse mõjutusi tunnevad tudengeid pea igas eluvaldkonnas. Tekkida võivad vaimsed probleemid, depressioon ja piinav süütunne, mida esialgu ei osatagi ahistamisjuhtumiga seostada. Ahistamiskogemus avaldab otsest mõju ka haridusteele. Tudengid on ahistamise tõttu muutnud juhendajat, eriala, kooli või valinud edaspidisteks õpinguteks Eesti kõrgkooli asemel välismaise. Samuti on ahistamise tagajärjel hakatud vältima konkreetseid õppejõude ja nende loetavaid aineid, hoolimata sellest, kas ained on kohustuslikud või mitte. Vältima hakatakse ka ühisüritusi, sotsiaalseid kokkusaamisi ja ühiseid pidusid, kuna kardetakse ahistajaga jälle kohtuda. Ahistamiskogemus on mõjutanud tudengite julgust riietuda nii, nagu nad tahavad. Pidevad kommentaarid keha kohta on viinud selleni, et kantakse ühevärvilisi laia löikega keha varjavaid rõivaid.

Psühholoogiliste mõjudena toodi intervjuude käigus eraldi välja depressioon, vaimsed probleemid ja süütunne. Tudeng, kes hakkas praktiliselt olles saama anonüümselt adressaadilt seksuaalse alatooniga kirju enda ja praktikajuhendaja kohta, mida saadeti ka õppejõududele, tudengi perekonnale ja sama erialaga tegelevatele teistele potentsiaalsetele praktikakohtadele, tundus esialgu kõigest üle olev. Intervjuu käigus suhtus tudeng olnusse heatujuliselt ja tegi olukorra üle korduvalt nalja, kuid intervjuu lõpus tõdes, et ahistamisjuhtum ja hiljem kogetud ärevushäired ja depressioon võisid olla omavahel seotud.

Algul ma ei teadvustanud endale, et need situatsioonid mind mõjutasid. Aga kui hakkasin psühholoogiga vestlema ja ta küsis hästi palju minu mineviku kohta ja esitas igasugu väiteid ja küsis, kas mul on mingisugune mälestus seoses sellega. Ja siis see hakkas nagu lahti rulluma ... Mina nagu arvasin alguses, et ma olin ülikooli pärast läbi põlemas ja depressioonis. Aga siis ta nagu lõpuks leidis, et ma püüdsin olla hästi perfektsionistlik, sest ma kartsin et mingi järjekordne asi rikub minu mainet. Tegelikult Eestis see maine asi on hästi tähtis, eriti kui sa oled väiksest linnast pärit. (N, 1996, magistrant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

41 Karu, M., Soo, K., Biin, H., Lamesoo, K., Meiorg, M., Masso, M. ja Turk, P. 2014. Sooline ja seksuaalne ahistamine töökohal. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. lk 38

Mõjudena haridusteele toodi intervjuude käigus välja samuti erinevaid variante: ahistamisena tajutud situatsioonide tõttu muudeti juhendajat, muudeti eriala või kitsamat suundumust eriala sees, muudeti ülikooli. Juhendaja puhul lepitel sel moel lõputöö teemaga vähem sobiva õppejõuga, eriala puhul valiti lihtsalt teine suund. Koolile ega kaastudengitele üldiselt muudatuse põhjust välja ei toodud, küsimuste korral öeldi lihtsalt, et huvid on muutunud. Väiksemate erialade puhul võeti vastu otsus minna ahistaja vältimiseks järgmistele astmetele välismaale õppima. Kardeti edasisi võimalikke probleeme ja pingekohti.

Aga kui ma tahan seal nüüd doktorantuuri minna, siis kuidas suhtutakse sinusse, et kas sa oled see, kes tekitab probleeme? Tekib mingi naljakas valehäbi. Raske on enda eest seista ja öelda, et mulle tehti liiga või ei, nii ei ole okei. See on keeruline päriselt astuda neid samme /.../ Eriti veel see, et kui see jääb nõmeduse tasemele, ei lähe mingi hirmus kaugemale, et kui sa ei saa sellest mingi eluaegset traumat, nii et sa pool aastat söödki antidepressante selle pärast, et see [minuga juhtunu] tundub nii väike asi, aga samas ta ikkagi mõjutab. Eriti, kui sa oled harjunud alati tubli tüdruk olema, saama kiita ja sõna kuulama. Ja siis kui näed, kui väike see keskkond on, et kõik tugineb suhetel, mitte tulemuste ja õppeedukusel – olulisem on see, kes kellega suitsul käib. Nii et see mõjutab palju ikkagi. (N, 1993, doktorant, sotsiaalteaduste valdkond)

Üsna sage oli õppejõudude ja sellega seonduvalt konkreetsete ainete vältimine. Tudengid põhjendasid olukorda omamoodi märgilise tegevusena. Õppejõu poolt soostereotüüpsete kommentaaride kasutamine lõi naistudengite jaoks vaenuliku õhkkonna, andes sellega märku, et nad ei ole loengutesse oodatud. Naistudengid omapoolse reaktsioonina ei võtnud loengutest osa. Intervjueeritavate hulgas oli naisi, kes individuaalse vastureaktsioonina vältisid teatud ainekursusi, tegu polnud kollektiivne ega organiseeritud. Ainete vältimine võis avaldada mõju ka omandatud teadmistele ja üldisele õppeedukusele.

Kui sa ise või sinu mõni lähedane kursakaaslane on pidanud tegema erialavalikuid [näiteks spetsialiseerumised] lähtuvalt sellest, et sa tahad kellestki eemale hoida, siis see valik ei ole enam vaba. Jällegi ma ütlen, et tol ajal see tunduski normaalne, et ma mõtlesingi, et okei, ma siis seda suunda ei vali, sest ma ei taha selle inimesega kokku puutuda. Elulisi valikuid peaks nagu teistel alustel tegema, aga see hetk tundus see nagu ... et nii see käibki. Alles nüüd tagasiulatuvalt on tulnud see teadmine, et nii ei peaks otsuseid tegema, need otsused mõjutavad su kogu elu, karjääri. (N, 1984, doktorant, humanitaariateaduste ja kunstide valdkond)

Akadeemilist karjääri mõjutab kaudselt ahistamisolukordade sotsiaalne mõju intervjueeritavatele. Naistudengid kirjeldasid intervjuude käigus, et kui ebamugavad olukorrad on aset leidnud pidudel või üritustel, ei taha nad neid enam korraldada ega osa võtta. Seeläbi kaob vabas vormis kontaktide loomise võimalus. Lisaks oli neid, kes ütlesid, et nad ei julge avaldada (arvamus)artiklit oma uurimisteemal. Hoolimata sellest, et neil on teadmisi, mis võiksid välja öeldes ühiskonnale kasu tuua, ei julgeta seda teha, kuna kardetakse ahistanud õppejõult karmi vastulauset saada.

Ja see, et vahel mõtlen, et võiks oma valdkonnas kirjutada arvamusloo, aga siis ongi see, et äkki ta reageerib. /.../ see kuidagi eriti mõjutas, et äkki ta nüüd teeb mulle kuidagi tagasi. Kuna see akadeemiline ringkond on nii kitsas, siis ... tema on ka minu uurimisteemal arvamus avaldanud, ja Eestis ongi reaalselt kolm inimest, kes sellega tegelevad ja need on tema õlle-sõbrad. (N, 1993, doktorant, humanitaariateaduste ja kunstide valdkond)

Käitumisele on ahistamine mõjunud mitmeti: muudetud on riietumisstiili, hoitakse madalat profiili loengus, välditakse konkreetseid inimesi ja olukordi, et ennetada võimalike ebamugavate olukordade kordumist tulevikus. Teisest küljest tõid osad naised välja, et on oma käitumises ja väljaütlemistes muutunud otsekohesemaks ning agressiivsemaks, olles tüdinenud korduvatest ahistavatest olukordadest ning ahistamiskatsetest.

Ahistamiskogemuse positiivse mõjuna tõid intervjuudes osalenud välja teadlikkuse kasvu, oma halva kogemuse tõttu märgatakse probleeme endi sõnul paremini. Samuti on leitud ahistamiskogemuse ja selle negatiivse lahenduse tõttu uus väljakutset pakkuv uurimisteema teadusmaastikul. Üks uuringus osalenud naine tõdes, et tänu ühe ahistava õppejõu laiale haardele, leidis ta tema kaasohvrite seast uue sõbranna. Siiski leidsid pea kõik intervjueeritavad tudengid, et ülikoolitöötaja ja tudengivahelisse ahistamissituatsiooni sattumine on mainekahju eelkõige tudengile. Õppejõud on juba end tõestanud ja arvati, et tal ei ole midagi kaotada. Samal ajal kaotab tudeng oma hea maine ja võimaluse kitsal erialal edaspidi läbi lüüa.

Nii ongi mõistetav, miks tihtipeale ei võtnud intervjueeritavad ühendust kellegagi, kui kogesid ahistamisena tajutud kommentaare, märkusi ja nalju. Kui olukord oli nende jaoks tõsisem, pöörduti pere, lähedaste, sõprade ja kaastudengite, üliõpilasesinduse, nõustajate, psühholoogide või politsei poole. Paaril korral üritati otse rääkida ahistajaga või püüti kaasjuhendaja abiga ahistava juhendaja osas lahendust otsida. Samuti mõeldi

õppeinfosüsteemis tagasiside andmise peale. Ükski politseini viidud juhtum sealt lahendust ei saanud, samuti ei aidanud tudengit kaasjuhendaja. Vähest abi saadi üliõpilasesindusest. Intervjuudest ilmnes, et kui üliõpilane on ülikooli institutsioonide või töötajate poole abipalvega pöördunud, siis sellele pole vastatud või on probleemi marginaliseeritud. Nende kogemuste pinnalt on väga väike tõenäosus, et ta kunagi veel ülikoolist otsiks abi. Ülikoolis pettutakse ja hakatakse otsima alternatiivseid lahendusi nagu psühholoog, politsei või meedia.

Teadlikkuse muutus abi saamisest ja juhtumite lahendamise osas

Nii nagu ahistamisolukorra hindamisel on oluline ajaline perspektiiv, on ajaline perspektiiv tähtis ka teadlikkuse muutumises. Nii võib aja möödumisel ohver aru saada, et tema käitumine või välimus ei tingi iseenesest ahistamist, ning ta saab lõpetada enese süüdistamise. Samas saadakse alles aja möödudes aru, et toona veidi ebamugavad juhtumid võetaks täna luubi alla kui tõsised ahistamisolukorrad. Siiski ei ole siin tegu ainult inimese enesearenguga ajas, vaid muutunud on ka ühiskond: ahistamisjuhtumile pööratakse rohkem tähelepanu ja see mõistetakse hukka. Intervjuueritud tudengid tõid välja, et kui varem ignoreeriti või põgeneti selliste olukorda eest, siis tänapäeval juba osatakse mõista, miks olukord ebamugavust tekitab.

Mingi hetk magistri ajal, kui ma sain teadlikumaks nendest teemadest. Seda kogemust oli ka piisavalt palju, mustrid kordusid ja see tunne, et see pole päris nagu õige, et ma ei peaks sellist asjaga tegelema kogu aeg. Ja see tunne kinnistus. Ja kui sa saad teadlikumaks ja siis sa hakkad oma elule tagasi vaatama ja mõtlema. Ja siis sa ei suuda uskuda, kui ebaadekvaatselt sa ise oled nagu käitunud, kuidas sa lihtsalt ei olegi ise mitte midagi teinud, et takistada sellist käitumist ja sellise käitumise vohamist! Ja kui rumal sa oled olnud! Ja kui mugav sihtmärk sa oled olnud! [teadlikkuse tõusuga olen aru saanud] et sa oma käitumisega oled mingis mõttes isegi võimestanud seda [ahistamist], selles mõttes, et sa oled oma taluvuspiire lükanud, sa oled ise aidanud asja naljaks teha, sest nali on tihtipeale kattevari. (N, 1984, doktorant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Inimestele ahistamisalaste üldteadmiste andmist ja võimalikku kohustuslikus korras koolitamist ei peetud mõttekaks. Toodi välja, et ahistamisest on ülikoolis hilja rääkima hakata, esimesed teadmised sellest, mis on õige ning vale, peaksid inimesed saama juba üldhariduses, soovitatavalt võimalikult vara ehk lasteaias. Ühiselt tunnetatakse noorte suuremat rolli olukorra muutmisel ja eeldatakse, et need noored, kes täna ülikooli tulevad, käituvadki teistmoodi ja ootavad endaga teistsugust käitumist. Samuti nähakse suurt rolli n-ö *call-out*-kultuuri arengus, mille järgi muutuks ahistavate kommentaaride puhul normaalseks kohe nende negatiivse mõju välja toomine. Seepärast arvasid ka intervjuudes osalejad, et noorte harimine on olulisem kui vanade õppejõudude koolitamine.

Ma arvan, et me peame investeerima noortesse, noorte haridusse. Kõle öelda, aga ma ei usu, et me suudame vanemat põlvkonda ümber õpetada, neid [ligaseid vanamehi] hoiab vaos ainult suure hirmuga. Noortele tuleb õpetada, et see ei ole okei. Ma arvan, et noorte põlvkonna hoiakute kujundamine on õuduselt oluline. (N, 1983, doktorant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Intervjuudes osalejad tunnistasid, et nad ei tea, mida teha ja kuhu minna juhul, kui neid on ahistatud. Üldiselt arvati, et potentsiaalse juhtumi korral räägitaks oma sõpradega. Teadlikkus, mida teha ja kuhu minna, on väga madal. Politseisse pöördumist mainiti ainult seoses kriminaalkorras karistatavate juhtumitega. Ka selliste juhtumite puhul siiski veidi kaheldi, kuna kardeti, et võib puudust olla tõenditest, ning politseiga rääkimine ja nendele sündmuse toimumise tõestamine võib niigi traumeeriva olukorra teha veel hullemaks.

Neist juhtumitest võib-olla kaasüliõpilastele räägid, aga see tavaliselt ei lähe edasi ja eriti mida väiksem asi on, seda vähem sa lähed ise edasi [abi otsima kõrgemalt]. Ei lähe teistele õppejõududele ju rääkima. /.../ Pärast juhtunut räägid sõpradele, räägid elukaaslasele, aga see, et see juhtunu kuidagi fikseerida, see ei tule mõttessegi. (N, 1993, magistrant, sotsiaalteaduste valdkond)

Grupi- ja individuaalintervjuude käigus ilmnes, et teadlikkus on meestes tekitanud hirmu käituda moel, mida võidakse pidada ahistavaks. Intervjuudes osalenud mehed tõid välja, et nad ei pruugi ära tunda olukorda, mis teisele ebamugav on. Üks intervjuueritav lisas ka, et tema puhul on tekitanud küsimusi tema suhe tütrega. Nimelt kardab ta avalikult oma tütre vastu kiindumust näidata, arvates, et tema käitumisest võidakse välja lugeda rohkem, kui seal tegelikult olemas on.

Samuti arvasid Ida-Virumaal õppivad tudengid, et teadlikkus erineb Eestis kultuuritausta ja geograafia põhjal. Täpsemalt tõdesid nad, et teadlikkus on väiksem vene kultuuritaustaga, Ida-Virumaal või teatud Tallinna piirkondades. Toodi välja, et vene taustaga inimene ei otsi nende arvates abi ja püüab probleeme kas unustada või ära taluda. Lisaks leiti, et üldine teadlikkus ja soov probleemiga tegeleda on vene kultuuritaustaga inimestel madalam, kuna nendes gruppides pigem normaliseeritakse ahistamist, kui nähakse selles probleemi.

V ptk. Uuringus osalejate kogemused ja soovitud ülikoolidele

Uurimisküsimus:

1. Kuidas uuringus osalejad on juhtumitele reageerinud ja kuhu abi saamiseks pöördunud?
2. Millisena näevad uuringus osalejad ülikoolide rolli ahistamise ennetamises, juhtumitele reageerimises ning milliseid soovitusi selles osas ülikoolidele antakse?

Andmestik:

Küsitluses oli vastajail avatud vastustega võimalik kirjutada, millisena nemad näevad ülikooli poolset ennetustööd ning juhtumite korral reageerimist. Individaalintervjuudes uurisime osalenute isiklike kogemusi, juhul kui nad pöördusid kuhugi abi saamiseks. Arutati samuti ahistamise ennetuse üle ning kuidas näevad osalejad ülikooli rolli ahistamisjuhtumite korral kaebuste menetluse ja juhtumite lahendamise korraldamisel. Nendest mõtetest koondusid uuringus osalenute soovitud ülikoolidele.

Tulemused:

- Küsitluse osalenute hinnangul saaks pöörduda 1. kõrgkooli nõustaja või psühholoogi poole; 2. perekonna, sõprade või lähedaste poole; 3. õiguskaitseorganite poole.
- Intervjuudes rõhutati vägivaldajuhtumite puhul politseisse pöördumist; muude ahistamisjuhtumite puhul mis on seotud ülikooliga usuti, et peaks abi saamiseks siiski pöörduma ülikoolisiseselt kuhugi. Arvati, et pöörduda tuleks mõne töötaja poole (nimetati nii psühholoogi, üliõpilasesindust, dekanaati kui õppenõustajat).
- Ahistamisjuhtumeid kogenud intervjueeritavad ise on pöördunud toetuse leidmiseks peamiselt sõprade ja kaastudengite poole; psühholoogilise abi jaoks psühholoogi või nõustaja poole; üksikutele kordadel on pöördutud nii politseisse või mõne ülikooli töötaja poole (õppenõustaja, juhendaja, ka üliõpilasendaja).
- Intervjuudest ilmses, et kui üliõpilane on korra pöördunud ülikooli (nt mõne töötaja) poole abipalvega, kuid sellele pole vastatud või on probleemi marginaliseeritud, siis on väga väike tõenäosus, et ta kunagi veel ülikooli seest otsiks abi.
- Uuringus osalejad ei tundnud, et ülikoolis tegeldaks ahistamisjuhtumite ning ennetuse osas teadlikkuse tõstmisega vajalikul tasemel. Nenditi, et paljudel ülikoolidel puuduvad juhised ning suunised, mida teha ning kuidas käituda, kui ollakse sattunud ahistamise ohvriks.

Olulisemad soovitud

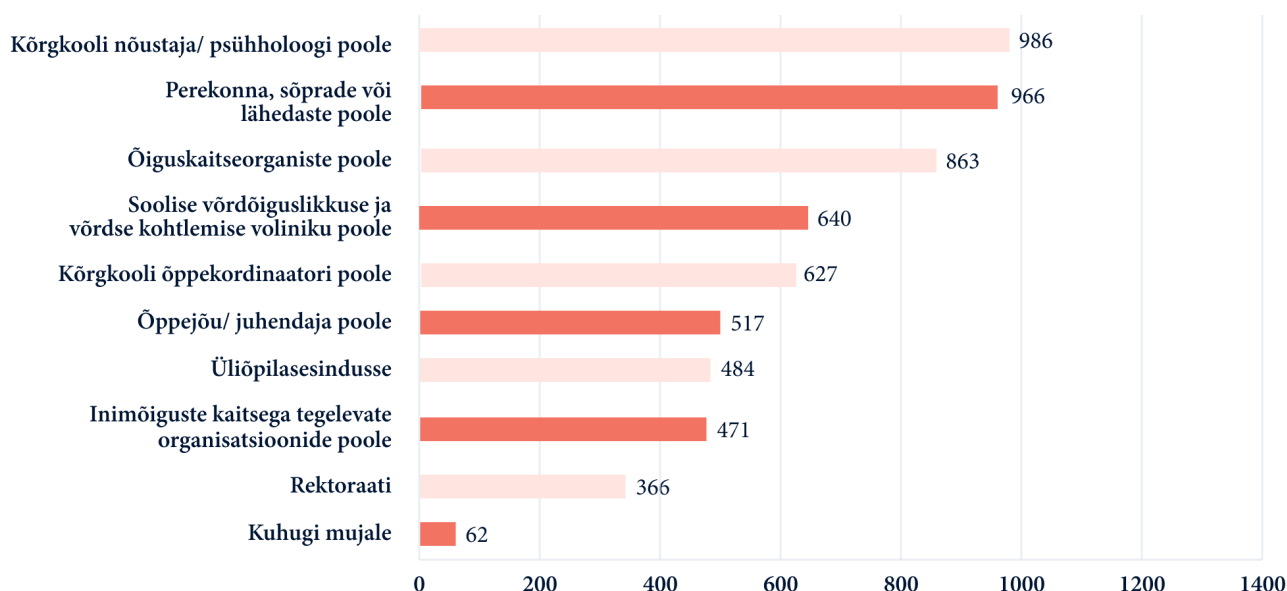
- Ülikoolid peaksid avalikult väljendama null-tolerantsi seksuaalse ja soolise ahistamise vastu. Kui ahistamisjuhtum leiab aset ja seda on võimalik ka tõendada, siis peaks ahistaja kandma karistust.
- Ülikoolid peaksid korraldama põhjalikku, objektiivset, ennatlikke järeldusi ning ohvrile lisatraumat vältivat kaebuse menetlust ja juhtumialast uurimistööd.
- Ennetustöös soovitatakse ülikoolidel mõelda läbi võimaliku kaebuse ja juhtumi lahendamise protseduur koos ülikoolikogukonnale tutvustatud juhendite ja eeskirjadega.
- Ennetustöös soovitatakse ka üldist harimist ja teadlikkuse tõstmist soolise ja seksuaalse ahistamise teemal nii õppejõududele, üliõpilastele kui ülikooli spetsialistidele, kes ohvritega töötavad.

- Nähti vajadust üliõpilaste tugiteenuste tõhustamiseks, näiteks soovitakse konsulteerida enne kaebuse esitamist nii psühholoogi kui õiguslase konsultandiga
- Soovitatakse, et kaebust tuleks esitada küll pigem ülikooli sees, kuid kindlasti erapooletule ülikooli töötajale, kes on eraldi struktuuriüksuses, maandamaks sellega hirme ülikoolipoolsest juhtumi kinni määtsimisest.

Peatükis käsitleme nii seda, mida arvavad uuringus osalejad, kui ka seda, kuhu saab abi saamiseks pöörduda. Lisaks uurisime, millised olid uuringus osalejate kogemused, kui nad juhtumi järel abi saamiseks kuhugi pöördusid. Teisalt huvitasid meid, milliseid soovitusi osalejad ülikoolidele ahistamisjuhtumite ennetamise ja lahendamise osas annavad.

Kuhu saab pöörduda abi saamiseks?

Veebiküsitluses küsiti tudengitelt, kelle poole oleks võimalik pöörduda, kui ollakse ahistamist kogenud. Vastajatel oli võimalik valida ka mitu vastusvarianti. Tulemuste põhjal (vt joonis 8) vastati kõige sagedamini, et pöörduda saaks kõrgkooli nõustaja või psühholoogi poole. Sellele järgnes sageduselt vastus, et pöörduda saaks perekonna, sõprade või lähedaste poole, ning kolmandaks kõige sagedasemaks vastuseks oli pöördumine õiguskaitseorganite poole. Kõige vähem inimesi vastas, et pöörduda saaks rektoraati ja 62 inimest valisid vastusvariandi, et kuhugi mujale, millega täpsustati koht, organisatsioon või isik, mida ei olnud eelnevates vastusvariantides mainitud. Seda varianti kasutasid respondendid ka võimalusena enda antud vastuse kommenteerimiseks või üldiseks selgitamiseks, et kuivõrd võimalik on nende arvates ahistamiskogemusega kusagile pöörduda. Üliõpilaste kommentaarides vastati korduvalt, et igale poole on võimalik pöörduda ja et igalt poolt tasub abi otsida. Rõhutati, et teised inimesed oskavad nõu anda ja seejärel vastavatesse kohtadesse edasi suunata. Kordus ka vastus, et hetkel polegi võimalik pöörduda kuskile, kus sellega tegeleda osataks või soovitaks. Siiski ilmnes ka, et tudengid ei oska öelda või ei ole teadlikud, kuhu selliste juhtumitega pöörduda tuleks. Üliõpilased vastasid ka, et koht, kuhu ja kelle poole pöörduda, sõltub juhtumi raskusastmest. Toodi välja, et kergemad ahistamised võiks lahendada pigem iseseisvalt või pöördudes kaastudengite poole, kes aitavad hinnata, kas tegemist on ohtliku olukorraga või mitte. Sageli respondendid ka ei usu, et kuhugi pöördumine situatsioonile lahenduse saamisel kuidagi aitaks, vaid kardetakse, et neid juhtumeid ei võeta tõsiselt või et toimunu kohta ei ole ka piisavalt tõendusmaterjale, et juhtunut kuidagi tõendada oleks võimalik.

Joonis 8. Kelle poole pöörduda, kui ahistamine on toimunud?

Intervjuudes küsisime samuti, kelle poole saab osalejate hinnangul pöörduda, kui toimunud on sooline või seksuaalne ahistamine. Intervjueeritavad jagasid tihti juhtumid raskusastmeti kaheks ning leidsid, et seksuaalvägivalla ja füüsilise kallaletungi või rünnakuga seotud juhtumite korral tuleks ohvril kindlasti otse politseisse pöörduda. Politseid nimetati intervjuudes üldse kõige enam abi ja kaitset pakkuva institutsioonina. Raskete, aga mitte vägivallaga seotud kõrgkoolis toimunud juhtumite korral tuleks pöörduda kuhugi ülikooli sees. Kuid selles osas intervjueeritavate arvamused lahknesid ja erinevusi vastustes andis ka see, mis sorti abi vastaja silmas pidas. Arvati, et nõustaja või psühholoogi poole võiks pöörduda anonüümse konsultatsiooni ja nõustamise tarvis. Kaebuse tegemise (ja sellele eelneva konsultatsiooni) jaoks nimetati üliõpilasesindust, aga ka deканаati või õppekorraldusspetsialisti. Oli ka intervjueeritavaid, kes ei osanud otseselt ülikooli sees nimetada isikut, kelle poole pöörduda, kuid mainiti ülikooli kui institutsiooni, kelle ohvrit abistavasse rolli uskus neli intervjueeritavat. Lisaks oli intervjueeritavaid, kes arvasid, et esmalt tuleks nõu pidada ja abi ning toetust otsida kaastudengite, sõprade hulgast. Aga kõnekas on ka „ma ei tea“ vastanute olemasolu. Selgitati, et kuna niikuinii ei usuta ahistamise probleemi tõsisusse ülikoolis, siis ei osatagi abi saamiseks kedagi nimetada. Teisalt oli selliselt vastanute hulgas neid, kes arvasid, et näiteks soostereotüüpne käitumine pole sedavõrd akuutne ahistamisjuhtum, mis vajaks sekkumist, ja selle korral ei osata ka arvata, kes peaks probleemiga tegelema. Üksikutel kordadel arvati, et juhtumi korral tuleks abi saamiseks pöörduda meediasse. Osati nimetada ka olemasolevaid õiguslase nõustamisega tegelevaid institutsioone nagu näiteks Inimõiguste Keskus või LGBT Ühing. Samuti mainiti paaril korral Seksuaaltervise Kliinikut ja vaimse tervise alaseks konsulteerimiseks peaasi.ee lehte.

Kuhu intervjueeritud on abi saamiseks pöördunud?

Ahistamiskogemusi käsitlevates intervjuudes küsisime osalejatelt, kas ja kuhu on nad juhtunu pärast konsultatsiooni või toetuse saamiseks ja raporteerimiseks pöördunud. **Sõpradele, kaastudengitele, vahel harvem ka perele** oma loo rääkimine on üks peamistest muistritest. Sõpru, perekonda usaldatakse, nad toetavad ja vahel toimib juhtunust rääkimise tulemusel ka ringkaitse ahistatule.

Näiteks räägib intervjueeritav loo, kuidas kursuseõed tegid ringkaitset kursusekaaslasele, kellele üks kursusevend äraütlemistest hoolimata püüdis lähenemiskatseid teha. Teisest küljest on ka võimalik, et soovitud toetuse ja abi asemel saab ahistatu hoopis tagasisideks ohvrit süüdistavaid kommentaare, mis räägivad omakorda ühiskonna madalast teadlikkusest ja oskamatuses ahistatule abi anda. Sootundlikumad intervjueeritavad rõhutasid ka ise soolise eristamise aspekti – tagasiside juhtunule ja abisaamine on omakorda seotud subjektiivsete väärtushinnangutega ning oleneb, mis soost sõbrale oma muret kurta.

Ma olen sellest ka oma teistele sõpradele väljastpoolt ülikooli rääkinud, et lihtsalt teada saada mida nemad arvavad ja kas nende arvates äkki ma olen ülereageerinud või äkki ma pole piisavalt midagi teinud. Aga see on huvitav, kuidas tüdrukutelt sain reaktsiooni et „issand see on nii jube“ ja „miks sa rohkem ei kirjutanud sellest kellelegi“ /.../ Aga meestelt on sellised reaktsioonid et „no ikka juhtub“ või „mis seal ikka“ ja „las ta olla ja mehed ongi sellised“. (N, 1999, bakalaureuseõppe üliõpilane, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Ahistamist kogenud intervjueeritavad olid **psühholoogilist abi saanud psühholoogilt, arstiabi ja vaimse tervise alast nõustamist Seksuaaltervise Kliinikust**. Psühholoogilist abi ja tuge olid vajanud mitmed intervjueeritavad, ent psühholoogi juurde jõuti alles järgmises etapis, pikka aega pärast ahistamiskogemust. Vahel öeldi ka, et ei usutud, et ahistamiskogemus võis vaimsele heaolule sellist mõju avaldada, psühholoogi juurde pöörduti alles väljakujunenud depressiooni või ärevushäire korral.

Ühel korral on püütud abi saada ka **politseisse pöördumisel**, kuid karistusseadustiku muudatus võimaldab ahistamist karistada alates 2017. aastast. Paraku olid laimusohtumid ja -kirjad saadetud varem ning politsei ei saanud juhtunut menetleda (vt Lisa 7, ahistamislood). Kaebuse esitamiseks on püütud pöörduda ka **ülikooliga seotud töötajate poole**. Näiteks kirjutasid üliõpilased õppekorraldusspetsialistile/õppenõustajale õppejõu ebaprofessionaalse tegevuse ja suhtumise kohta kaebekirju. Ühel korral käidi nõu küsimas üliõpilasesindust. Üks intervjueeritav palus ülikoolipoolset põhijuhendajalt abi ja püüdis leida toetust teda ahistanud kaasjuhendajast loobumiseks. Ent kui see ei aidanud – põhijuhendaja pisendas olukorra tõsidust – otsustas üliõpilane ise ahistajale kirja kirjutada ning temaga kohtuda, et öelda, mis oli õppejõu tegevuses ebasünnis ja ebaprofessionaalne (vt Lisa 7, ahistamislood).

Ülikooliga seotud töötajate ja institutsioonide poole abipöördumisel on intervjuueeritavate lugudes läbiv joon ülikooli toetuses ja abis pettumine. Näiteks on intervjuueeritavad tundnud, et kaebusele ei pööratud piisavalt tähelepanu. Neile jäi mulje, et üliõpilaste pöördumine lükati n-ö vaiba alla. Ülikoolipoolse abi ja toetuse puudumine võib üliõpilast panna omakorda sellest kõrgkoolist eemalduma ja otsima toetavat õpikeskkonda mujalt.

Uuringus osalenute rahulolu ülikooli toega soolise ja seksuaalse ahistamisjuhtumi korral

Ülikoolide pakutava abi, toetuse ja ka ahistamisjuhtumi korral kaebuse esitamise võimalust ja protseduuri arutati peamiselt kvalitatiivses uuringuetapis intervjuueeritavatega. Ka siin esitame peamiselt intervjuude analüüsist kerkinud mõtteid, kuid rõhutame, et need arvamused kumarsid läbi ka küsitluse vabadest vastustest. Nii küsitluses kui ka intervjuudes osalejad ei tundnud, et ülikoolis tegeldaks ahistamisjuhtumite ja ennetuse osas teadlikkuse tõstmisega vajalikul tasemel. Nenditi, et paljudel ülikoolidel puuduvad juhised ning suunised, mida teha ja kuidas käituda, kui ollakse sattunud ahistamise ohvriks. Sarnaselt ankeetküsitlusele ootasid ka intervjuudes osalenud tudengid ülikoolilt ja selle juhtkonnalt kindlat seisukohavõttu ning ahistamise üheselt halvaks tunnistamist ja probleemi adresseerimist.

Hetkeolukorda käsitledes arvati intervjuudes ühiselt, et ülikooli tugi ahistamisohvrile sõltub sellest, mis positsioonil on ahistaja. Kui ahistajaks on mõni doktoriõpet läbiv tudeng, kes juhtumisi on ka õppejõud, peetakse lahenduse saamist tõenäolisemaks kui olukorras, kus ahistajaks on mõni nimekas professor. Arvatakse, et kui ülikoolil on valida väga tuntud ja uurimisraha sisse toova, kuid ahistava õppejõu ja ahistatud üliõpilase aitamise vahel, siis jääks sellises olukorras kaotajaks üliõpilane. Samuti kardavad üliõpilased, et astudes maineka õppejõu vastu, kahjustavad nad omaenda võimalikku karjääri selles valdkonnas. Lisaks arvatakse, et vanu õppejõudusid ning nende kombeid ja arvamusi ei ole võimalik muuta, seega ei peeta tulemuslikuks nende tegevusest raporteerimist.

Arvan, et kõrgkoolis soolise või seksuaalse ahistamise ohvriks sattuda on tõenäoline, aga see on ka selline asi, mis ei jõua kellegi teise kõrvu. Kui mingil põhjusel sul peaks tudengina hea maine kaduma ja sa tahad seda eriala õppida, siis sul pole seda mujal Eestis kuskil teha. Ja kui lõpetad halva mainega, siis edu töö saamisel. (N, 1996, bakalaureus, sotsiaalteaduste valdkond)

Huviga jälgitakse, kuidas ülikool erinevate juhtumite puhul käitub, nii praeguste ahistamisjuhtumite kui ka muude üliõpilaste ja õppejõudude vaheliste probleemide korral. Kui nähakse, et ülikool tudengit ei toeta, hakatakse ka enda probleemide puhul mõtlema alternatiivsetele lahendusvariantidele. Näidetena toodi meile nii enda kogemusi ülikoolipoolsete probleemide lahendamisel, Tartu Ülikooli juhtumeid kui hiljutist Nurkse instituudi juhtumit TalTechist. Arvatakse, et kui ülikooli sees juhtumeid lahendada ei saa, tuleb minna väljastpoolt abi otsima. Probleemi lahendamist mõjutab inimene, kelle poole pöördutakse. Kui see inimene ei oska abistada, võibki tekkida olukord, kus juhtum jääb lahenduseta või viiakse lahendamiseks ülikoolist välja, tundes, et ülikoolist seest abi ei saa.

Võib-olla ma oleks pidanud rohkem rääkima, teistele inimestele ülikoolis ka minema rääkima ja mitte jääma lootma sellele ühele õppenõustajale. Aga kuna me saime sealt vastuse, nagu see oleks nii väike asi, ja suhtuti nii ükskõikselt, siis me mõtlesime ka, et äkki see ei olegi nii suur probleem. Kedagi ei huvitanud see asi ja meil tuli juba järgmine semester ja juba järgmised tunnid ja pole ka aega mõelda, mida nüüd selle asjaga peale hakata. Aga võib-olla lihtsalt pöördusime vale inimese poole, kelles ei tekkinud sädet, et see on nüüd probleem, mida tuleks lahendada. Sellepärast võiks olla keegi otse, kelle poole selliste asjadega pöörduda, et tema siis otsib edasi, kes sellega tegeleks ja räägiks sellest, et vaadake sellised asjad toimuvad meil ülikoolis. (N, 1999, bakalaureus, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Individuaalintervjuudes oli üksikuid vastajaid, kes teadsid, et Tartu Ülikoolil on võrdse kohtlemise juhend⁴², mis sisaldab ka ahistamisjuhtumitega tegelemise juhiseid, kuid intervjuueeritud inimesed ei ole olnud nõus sealse ahistamisjuhtumist teavitamise skeemiga (sealjuures oli ka õppejõudude rühmaintervjuudel teadlikkus võrdse kohtlemise juhendi olemasolust väike). Peamise kriitikana toodi välja olukorda, kus ahistatu peab väga paljudele oma loost rääkima, ja alustama ikkagi enda osakonnast, kus tõenäoliselt ahistamisjuhtum toimus. Kardetakse, et sellisel

42 Vt lähemalt: www.ut.ee/et/vordse-kohtlemise-juhend

juhul ei saada adekvaatset abi, kuna ülikoolis on kõik omavahel seotud ja kui mitte sõbrad, siis vähemalt tuttavad. Nii tegid ülikooli reaktsiooni ahistamisele vähem usaldavad tudengid ettepaneku minna ülikooli asemel abi otsima meediasse või politseisse. Eelkõige arvati, et meedia mõjul peab ülikool hakkama probleemiga tegelema ega saa probleemi salata.

Tartu Ülikoolil on skeem, kelle kaudu sa peaksid minema, kui sul on ahistamisega probleem. Labori teemaga moodustati erikomisjon. See skeem viib sind noolega kogu aeg kõige madalamale instantsile. See tähendab, et sa oled pidanud sajale inimesele rääkima oma kogemusest, kui see on päriselt õudne ahistamine, ma ei kujuta ette, et inimene jaksaks seda ette võtta. (N, 1986, doktorant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Üliõpilaste tugiteenustest rääkides avaldus nii rühma- kui ka individuaalintervjuudes kõnekas ebakõla: kui ühelt poolt nähakse psühholoogilisel tugiteenusel suurt rolli, siis väga paljud uuringus osalejad ei teadnud, kas nende ülikoolis töötab ka psühholooge. Niisamuti aeti segamini psühholoogi kui emotsionaalse toetaja rolli ülikooli töötajaga, kellele ahistamisjuhtumi korral kaebus esitatakse. Ekspertintervjuudes ülikoolides töötavate psühholoogidega selgus, et kuigi nende töökoormus on väga suur, on vaid loetud klientide juhtumid soolise või seksuaalse ahistamisega seotud. Seega võib järeldada, et tihti otsitakse ahistamisjuhtumite mõjul tekkinud psühholoogiliste probleemide korral toetust ülikoolist väljaspool, kuna teadlikkus tugiteenusest või selle kättesaadavust pole piisav.

Osalejad püüdsid intervjuudes näha olukorda ka ülikooli poolt ning kardeti, et kui ahistamisele ja karmidele tagajärgedele hakatakse suuremat tähelepanu pöörama, suureneb ka nende inimeste arv, kes valesüüdistusi hakkavad tegema. Jällegi peegeldus see osaliselt ka küsitluse vabade vastuste seas, kus eeldati ülikoolipoolset põhjalikku uurimistööd, et vältida valesüüdistusi. Samas võis olla tegu ka ühiskonnapoolse hirmutamise peegeldamisega, sest mitmel korral uurisid intervjuueritavad ise, kas nad ehk „lumehelbekestena“ ei käitu.

Tudengi ja õppejõu vahelise intiimsuhte korral usutakse, et üldiselt on ülikoolil võimalus ja kohustus sekkuda. Sama ei kehti tudengitevahelises suhtluses. Tuntakse, et ülikool ei saa tudengitevahelises suhtluses või ahistamisjuhtumite korral aidata, ning see puudutab nii õppetööl, ühisüritustel kui ka ühiselamutes toimuvat. Tudengite omavahelisi suhteid nähakse ülikoolist sõltumatutena ja probleeme üritatakse lahendada omavahel.

Uuringus osalenute soovitused ülikoolidele

Ankeetküsitluses oli vastajal võimalik soovitusi anda kahe küsimuse vastusena: „Palun kirjutage, kuidas saaks kõrgkoolides ahistamisjuhtumeid ennetada“ ja „Palun kirjeldage, kuidas peaks kõrgkoolides ahistamisjuhtumitele reageerima“. Soovitusi küsisime ka kõigilt intervjueeritud inimestelt, ent aruteluteemasid oli intervjuukavas rohkemgi kui ankeedis. Kasutame soovitusi struktureerimisel intervjuude temaatilises analüüsis ilmnenu alateemasid nagu: soovitus ennetustööks, kaebuse menetlemise protseduurilised sammud, kelle poole peaks ohver pöörduma. Põgusalt leidsid intervjuude analüüsis käsitlust ka hoiakud küsimuse osas, kas kaebuste esitamise ja juhtumite menetlemine peaks olema korraldatud ülikooli siseselt või hoopis väljastpoolt. Edasistes soovitustes oleme küsitlusest ja intervjuudest koorunud soovitusel kombineerinud.

1. Soovitus kaebuste menetlemise protseduuriliste sammude korraldamiseks ja juhtumite lahendamiseks

Ankeedi vabade vastuste analüüsist selgus arvamus, et igasse kaebusesse tuleks suhtuda täie tõsidusega ja uurida tuleks iga teadet. Mõned vastused tõid esile, et kõrgkool peaks jõuliselt sellega tegelema ja kindlasti ei tohiks kaebusi maha vaikida ega n-ö kinni mätsida. Samas eelistasid mõned vastajad, et seda tehtaks diskreetselt (vältida otse meediasse minemist või enneaegset hukkamõistmist). Samas eelistasid teised, et seda tehtaks avalikumalt saates selge sõnumi, et sooline ja seksuaalne ahistamine on ülikoolis taunitud.

Tudengite vastustest ilmnes ka, et ülikoolid peaksid avalikult väljendama nulltolerantsi seksuaalse ja soolise ahistamise vastu. Kui ahistamisjuhtum toimub ja seda on võimalik ka tõendada, siis peaks ahistaja kandma karistust. Kõige sagedamini leiti sobivaks karistuseks töölepingu lõpetamine, kui tegu on õppejõuga, kes on ahistanud tudengeid. Ahistajast üliõpilase puhul eeldati sarnast karistust – õppetööst eemaldamine.

Väga paljude tudengite jaoks eeldas igasugune reageerimine ülikoolipoolset põhjalikku, objektiivset ja ennatlikest järeldustest hoiduvat kaebuse menetlust ja juhtumialast uurimistööd, et vältida valesüüdistusi. Kuigi leiti, et igasse teatesse peaks suhtuma tõsiselt, leiti, et see ei saa olla tõendamata. Uurimine peaks sisaldama osapoolte ärakuulamist, tõendite kogumist, vajadusel politsei kaasamist. Kohati ilmnes vastustes ka ohvrisüüdistamist – leiti, et ahistamisteated võivad põhineda ohvri kättemaksuhimul, pahatahtlikkusel või läbikukkunud katsel saada paremat hinnet.

Intervjueeritavad väljendasid küsitlustulemustele sarnaseid mõtteid, aga intervjuuvorm lubas intervjueerijal küsida lisatäpsustusi. Paljud intervjuudes osalejad mõtisklesid aktiivselt kaasa mitte ainult ülikooli rolli üle reageerimises, vaid ka kaebuse menetlemise üksikasjade puhul. Selgelt kerkis esile pidepunktide vajalikkus ahistamisjuhtumitega tegelemiseks. Ülikooli seisukohavõtt tähendab ka kirjalikku protseduuri, mis üliõpilaste vaatenurgast seisneb lihtsates juhistes ohvriks sattudes olukorrast raporteerimisel. Aga õppejõudude gruppides tõstati õppejõu-üliõpilase intiimsuhete reguleerimisel ka soov, et selle mittetolereerimine oleks juhendites ja eeskirjades fikseeritud.

Intervjueeritavad leidsid, et kindlasti peaks olema menetlusprotsessis tagatud osapoolte diskreetsus. Mainekahjust räägiti eelkõige ohvri vaatepunktist. Domineeris hirm lisatrauma ees, kui kaebuse menetlusprotsess on koormav ja mitmeid erinevaid instantse hõlmav. Väljendati seisukohta, et menetlusprotsess ei tohi ohvrile lisakannatusi põhjustada. See omakorda suunas mõningaid osalenuid mõtlema anonüümsuse tagamisele – kas juhtumi menetlust ülikoolis on võimalik korraldada nii, et kaebuse esitanu jääks anonüümseks. Ei usutud, et see oleks võimalik. Analüüsist ilmnes, et need anonüümsuse probleemi tõstatanud arutelud on kantud hirmust eelkõige ohvrisüüdistamise ja lisatraumat tekitava protseduuri ees.

Osalejad esitasid ka mõtteid, kuidas korraldada kaebuse esitamine ja vihje tegemine ülikoolides. Arvati, et üldist õhkkonda ülikoolis aitaks monitoorida näiteks anonüümse vihje esitamise postkast või veebileht. Sama eesmärki kannaks paari intervjueeritava meelest õppeinfosüsteemis tagasisidevormides üldise kursuse õhkkonda uurivad küsimused.

2. Soovitused ennetus- ja teavitustööks

Ennetavate meetmetena nähakse uuringus osalejate silmis erinevaid aspekte. Siia kuuluvad nii ülikooli juhtkonna selge seisukohavõtt ahistamise mittetolereerimises, mis väljendub nii juhistes, eeskirjades, kui ka ahistamisjuhtumite puhul ohvri toetamises ja juhtumi õiglasel lahendamises. See aitab intervjueeritavate meelest luua turvalist ja toetatud õpikeskkonda. Aga öeldi ka, et karistus (töölepingu lõpetamine või ülikoolist välja viskamine) toimib ennetusvahendina.

Ahistamist ennetava vahendina nähakse peaaesjalikult teavitustööd kõikidel ahistamist puudutavate teemadel ja inimeste teadlikkuse tõstmist. Tarvis oleks teha järgmist.

A) Üldine teavitustöö soolise ja seksuaalse ahistamise teemadel. Kui ankeetküsitluse vastustes nähti teadlikkust tõstvaid koolitusi üksnes kõrgkoolide töötajatele (näiteks võrdse kohtlemise printsiipidest ja sellest, mis on sooline ja seksuaalne ahistamine ja millised on võimalikud emotsioonid, mis ahistamise kogemuse järgselt ohvril ilmnevad), siis intervjueeritavad rõhutasid teadlikkuse tõstmist laiemalt. Arvati, et kõiki ühiskonnaliikmeid tuleb teavitada, aga ülikoolis võiks olla ka rohkem ainekursuseid üliõpilastele, mille raames üldisi teadmisi teemast jagada.

Analüüsist leidsime, et intervjuudes osalejatel olid vastakad suhtumised koolituste osas – tihti arvati, et need, kelle teadlikkust oleks tarvis tõsta, niikuinii koolitustel ei osaleks. Aga samas leidsid õppejõud, et osaluses võib tõrkeid tekitada koolituse formaat, koolituse teema sõnastamine. Meesõppejõudude gruppides arvati, et klassikaline loenguformaadis koolitus ei ole mõjus, küll aga võiks hästi toimida n-ö sotsiaalne teater, kus mõnd tüüpilist ahistamiskaasust läbi mängitakse või sobiksid ka laiemad aruteluvormis üritused, mille teemapüstitus võiks lähtuda näiteks huvidest konflikti dilemmast üliõpilase-õppejõu suhetes. Lisaks leiti naisõppejõudude rühmaintervjuel, et üleüldiseid õppejõudude pedagoogika-alaseid koolitusi on õppejõududele vähe, neid võiks olla rohkem ning nendes peaks olema ka soo-uuringute aluseid, mis aitaks õppejõudude hulgas üleüldist madalat teadlikkust tõsta.

B) Intervjuudel tõstati eraldi välismaalastele Eesti kultuuri ja kombeid tutvustavate koolituste vajalikkus. Arvati, et neid koolitusi võiks tõhustada nii välistudengitele kui ka -õppejõududele.

C) Teadlikkust tuleks tõsta ja eraldi teavitustööd teha ülikooli ahistamist mittetolereeriva hoiaku osas: kus ja millised on juhendid; milliseid protseduurilisi samme peaks ohver tegema juhtumi osas konsulteerimiseks, kaebuse esitamiseks; ning mis sammud järgnevad kaebuse tegemisel ja kuidas juhtumi menetlemine ülikoolis välja näeb. Nii ankeetküsitluses kui ka intervjuudes kirjeldati seejuures n-ö massikampaania viisidel üldise teadlikkuse tõstmist, näiteks veebilehe ja flaieritega. Uuringus osalenute hinnangul võiks teadlikkuse tõstmise ja teavitustöö üks tulemus olla ahistamisjuhtumitest teavitamise julgustamine, mis peaks silmas nii selle ohvreid kui ka kõrvalseisjaid.

3. Kelle poole peaks ohver pöörduma?

Analüüsi käigus selgus, et uuringus osalejate meelest on paljudel juhtudel n-ö lävend kaebuse esitamiseks väga kõrge. Sellega seostub ka üldine madal teadlikkus, kuhu juhtumite korral pöörduda. Madal teadlikkus kaebuse esitamise võimalustest, ohvri õigustest jms tingib ka selle, et enne ametliku kaebuse esitamist soovib ohver esmalt juhtumi osas konsulteerida. Nähakse vajadust tudengi tugiteenuste tõhustamiseks nii psühholoogide, meditsiinitöötajate kui ka õiguslase konsultandi teenuste pakkumise näol.

Intervjuudes küsisime soovitusi nii selle kohta, kes peaks ohvrit konsulteerima juhtumi osas, kui ka seda, kellele peaks ohver kaebuse esitama. Psühholoogilist toetust ohvrile saab anda psühholoog, kelle rolli intervjuueeritavad väga tähtsustavad. Psühholoog on muust kooliperest üldiselt eraldiseisev ja sõltumatu osapool, kellele saab konfidentsiaalselt oma kogemusest rääkida. Aga uuringus osalenud üliõpilased ajasid tihtilugu segamini psühholoogi ja ülikooli töötaja, kellele kaebus esitatakse, arvates, et nad ongi üks ja sama isik. Üks intervjuueeritav sõnastas selgelt psühholoogi vajalikkuse: psühholoog saab ohvrit toetada kaebuse esitamise faasis, menetlusprotsessis. Kuid toodi välja ka seda, et õiguslane maailm on tihti üliõpilasele tundmatu, mistõttu vajab ohver nõustamist ka oma õiguste vaatevinklist.

Uuringus osalejad arutasid ka seda, kellele ohver peaks ahistamisjuhtumi korral kaebuse esitama. Domineeris seisukoht, et osakonna sees usaldusisikule või õppekorraldajale kaebuse esitamine ei ole piisavalt erapooletu. Pigem leiti, et see, kellele kaebust esitatakse, peaks olema eraldiseisev ja eraldi üksuses. Enamikul juhtudest ei osatud individuaalintervjuudes ega rühmaintervjuudel nimetada spetsialisti ametinimetust, vaid seda kirjeldatigi märksõnade „eraldiseisev“ ja „sõltumatu“ kaudu. Vaid tudengiesindajate rühmaintervjuul pakuti selleks välja ombudsmani ametikoht.

Selgelt rõhutati, et juhtumiga tegelevad kaebuse menetlemise protsessi kaasatud spetsialistid vajavad samuti eraldi koolitusi juhtumite äratundmiseks ja väljaõpet ohvriga ümberkäimisel. Ning kindlasti peavad ülikoolid eraldi teavitustööd tegema, selleks et need inimesed/töötajad, kes nende teemadega tegelevad, oleksid üliõpilastele teada, ja üliõpilased saaksid neid töötajaid ka usaldada.

4. Kas sisemine või välimine juhtumi lahendamine?

Eesti ülikoolide väiksus ning hirm konfidentsiaalsuse ja anonüümsuse kadumise ees juhtumite käsitlemisel ajendas intervjuudes arutlema varuvariantide üle, kuidas korraldada kaebuse esitamist väljaspool ülikooli. Peamise tugevusena toodi välja see, et väiksemate ülikoolide puhul pakub ülikoolist väljaspool seisevle instantsile kaebuse esitamine ohvrile suuremat kaitset. Lisaks leiti, et neutraalse osapooli kaasamisel on tagatud juhtumi objektiivne kaalumine. Rohkem ohukohti ja arutelupunkte leiti selles, kuidas välisel instantsil on võimalik ülikooli juhtumiga tegelemiseks survestada või kuidas korraldada tudengkonnas teavitustööd välise instantsi kohta.

Õppejõudude rühmaintervjuus leiti, et tegelikult on tähtis luua ka sildu olemasolevate institutsioonidega, kes haavatavates gruppides olevatele inimestele abi ja toetust pakuvad, nagu näiteks Ohvriabi, Seksuaaltervise Liit või Inimõiguste Keskus.

VI ptk. Soolise ja seksuaalse ahistamise ennetamine ja sanktsioneerimine rahvusvahelises võrdluses ning soovitusel

Uurimisküsimus:

Millised on Eestis ja välismaal kasutusele võetud parimad tavad, et tagada võrdõiguslikkus, võrdne kohtlemine ning turvaline töö- ja õpikeskkond?

Soovitused ülikoolidele põhinevad esmalt võrdlusel USA ja Suurbritannia teaduskirjandusega ja Cambridge'i ja Cornelli näidiskaasustega. Siinkohal oleme silmas pidanud, et nende ülikoolide praktikad ei ole Eesti konteksti üheselt üle kantavad. Sellegipoolest leiame kirjandusest rohkelt korduvaid teemasid, mida võiks ka Eesti ülikoolides läbi arutada. Teiseks oleme välja toonud palju probleemkohti, mis uuringu käigus korduvalt tõstatusid.

Rahvusvahelisel võrdlusel põhinevad soovitusel:

1. välja töötada kõikehõlmavad poliitikad, ennetusest ohvriabi ja sanktsioneerimiseni
2. kaasata poliitikaloo protsessi kogu ülikoolikogukond
3. töötada välja ülikoolisiseseid intiimsuhteid reglementeerivad eeskirjad
4. kujundada eraldi tudengitele ja kõrvalseisjatele suunatud meetmed

Uuringutulemuste ja kehtiva praktika võrdlusel põhinevad soovitusel:

Lisaks oleme esile tõstnud mitmeid probleemkohti, mis uuringu käigus, sh rühma- ja individuaalintervjuudes, korduvalt tõstatusid. Eriti suured käärid ilmnesid ülikoolide institutsionaalse enesekuvandi ja küsitluses osalenute kogemuste vahel. Nende probleemide pinnalt soovitamel:

1. teadvustada juhtkonna tasandil probleemi prioriteetsust
2. sanktsioneerivate meetmete tugevdamise kõrval töötada välja kultuurilisele muutusele suunatud meetmed
3. ülikoolid peaksid võtma seisukoha intiimsuhete osas
4. eraldi tähelepanu pöörata välistudengite probleemidele

Kõige pikemad kogemused soolise ja seksuaalse ahistamise ennetamise ja sanktsioneerimisega on USA ja Suurbritannia ülikoolidel. Need ulatuvad teatud juhtudel 1970ndatesse, perioodi kust pärineb ka termin „seksuaalne ahistamine“⁴³. Tänapäeval on kõik USA föderaalvalitsuselt rahastust saavad kõrgemad õppeasutused kohustatud tagama tudengite võrdse kohtlemise, mis tähendab muuhulgas soolise ja seksuaalse ahistamise ennetamist, uurimist ja sanktsioneerimist⁴⁴. Suurbritannias, kus sarnast õiguslikku raamistikku ei eksisteeri, on ülikoolide praktika varieeruv. Sealsed ülikoolid on astunud märkimisväärsed samme olukorra parandamiseks just viimastel aastatel, pärast mitme probleemi ulatust illustreeriva raporti avaldamist. Kahe aasta jooksul (2016–2018) on üle 90%

43 Catharine MacKinnon. Sexual Harassment of Working Women: A Case of Sex Discrimination. New Haven, CT: Yale University Press. 1979.

44 American Association of University Professors. The History, Uses, and Abuses of Title IX. June 2016. <http://www.aaup.org/report/history-uses-and-abuses-title-ix>.

ülikoolidest teinud avalikuks dokumendid, mis annavad ülevaate ülikooli siseeeskirjadest ja protseduuridest võrdse kohtlemise valdkonnas, 75% on korraldanud seksuaalse väärkohtlemise teemalisi teadlikkuse tõstmise kampaaniaid, kaks kolmandikku ülikoolidest on teinud kohustuslikuks koolitused immatrikuleerivatele tudengitele ning veerand nõuab tudengitelt eraldi õiguseid ja kohustusi loetlevale dokumendile allakirjutamist.⁴⁵

Soolise ja seksuaalse ahistamise küsimuse tõstatamine akadeemias on selgelt seotud ajaloolise kontekstiga, eriti USA ja Suurbritannia ülikoolides. Sageli on teema päevakohastunud seoses konkreetsete sündmustega, näiteks tudengiorganisatsioonides toimunud vägistamiskaasustega või avalikkuses tuntud isikutega seotud ahistamiskandaalidega. Teisalt on ahistamise ja turvalise hariduskeskkonna küsimus tihedalt seotud nais- ja kodanikuõigusliikumistega nii USAs kui ka Suurbritannias. Sageli on ülikoolid võtnud vastu uusi poliitikaid ja eeskirju reaktsioonina ülikooli sees tegutsenud aktivistide ja laiema avalikkuse poolt avaldatud survele. Viimaks on eriti USA praktikat mõjutanud juriidilised innovatsioonid, mida on samuti oluliselt mõjutanud kodanikuõiguste liikumine ja feministlik õigusteadus. Nende tegurite mõistmine selgitab, miks on anglofoonses akadeemias praeguseks välja kujunenud mõned kesksed vaidluspunktid: 1) Kui kaugele ulatuvad ülikoolide sanktsioneerimisõigused, arvestades nende kohustust tagada võrdsed hariduslikud võimalused kõigile tudengitele? 2) Kuidas tagada õiglane menetlusprotsess, mis ühtlasi kaitseb ka ohvrite huve ja väldib taasohvristamist? 3) Milline on ülikoolide roll distsiplineerija, ennetaja ja kultuuri muutjana? 4) Kui tõsiste juhtumitega on ülikoolid kohustatud tegelema?

Järgnevalt anname lühiülevaate ahistamise sanktsioneerimise ja ennetamise kujunemisest USAs ja Suurbritannias, vaatleme kahe näidiskaasuse põhjal tavapäraseid poliitikaid ja protsesse, anname ülevaate kesketest vaidluspunktidest teaduskirjanduses ning juhime tähelepanu küsimustele, mis võivad ka Eesti kontekstis relevantseks osutuda.

Ajalooline kontekst

Soolise ja seksuaalse ahistamise vastu võitlemise ajalugu USAs algab 1960ndate kodanikuõiguste liikumisest ning jaotub kolme etappi. Esiteks ülikooli ahistamist takistama suunava **seadusandluse ja kohtupraktika loomine** (1970ndad ja 1980ndad); teiseks **vastureaktsioon**, kus ülikooli süüdistati liigses agaruses ning ahistamise ennetamise huvides teiste põhiõiguste, eeskätt akadeemilise vabaduse ja süüdistatava kaitse hülgamises (1990ndad ja 2000ndad); ning viimaks arutelu nihkumine **patriarhaalse kultuuri muutmisele** ja ülikoolide kritiseerimisele peamiselt mainekahju vältimisega tegelemise tõttu (2010ndad).

1960ndate aastate kodanikuõiguste liikumise käigus juhtisid paljud naisõiguslased tähelepanu haridusasutustes toimuvale soopõhisele diskrimineerimisele, mida kogeti aina tugevamalt, kuna neil aastatel astus ülikoolidesse üha rohkem naisi. Nende aktivistide surve ja USA kongressi initsiatiivil allkirjastas president Richard Nixon lõpuks 1972. aastal haridusseadusi muutva seaduse IX jaotise (Title IX of the Education Acts), mis keelustas soopõhise diskrimineerimise föderaalvalitsuse rahastust saavates haridusasutustes. IX jaotise esialgne fookus oli õppejõudude töөлövõtmisel ja tudengite vastuvõtmisel kogetava ebavõrdsuse vähendamisel. 1977. aastal esitatud viie Yale'i ülikooli tudengi hagi Yale vs. Alexander kehtestas pretsedendi, millega kohus luges ahistamise IX jaotise alla kuuluvaks, ja avas sellega ukse edasisteks kohtuprotsessideks, kus oli võimalik kasutada IX jaotise nõudeid ülikoolide survestamiseks. Kuigi hilisemates kohtukaasustes tõlgendati IX jaotise kehtivust pigem kitsalt, asus Kodanikuõiguste Amet (Office of Civil Rights, OCR) survestama ülikooli ahistamist piirama.⁴⁶

Vastates õigussüsteemi ja avalikkuse survele, hakkasid ülikoolid välja töötama poliitikaid ja reegleid, mille abil oli ahistamist kogenud tudengitel võimalik pöörduda ülikooli poole probleemi lahendamiseks ja süüdlase sanktsioneerimiseks. Lisaks ahistamisele kujunes 1980ndatel ka kohtupraktika, mis keskendus eraldi seksuaalvägivallale. 1986. aastal vägistati ja tapeti Lehigh ülikooli ühiselamus ülikooli tudeng Jeanne Clery. Uurimise käigus selgus, et tegemist oli ühega 38st vägivaldsest kuriteost, mis oli kolme aasta jooksul ülikooli territooriumil toime pandud. Clery vanemad kaebasid ülikooli kohtusse, väites, et oleks see info olnud avalikult saadaval, poleks nad

45 Universities UK. Changing the Culture. Tackling Gender-Based Violence, Harassment and Hate Crime: Two Years On. October 2019. <https://www.universitiesuk.ac.uk/policy-and-analysis/reports/Pages/changing-the-culture-two-years-on.aspx>

46 Shep, M, R. 2018. The Transformation of Title IX: Regulating Gender Equality in Education. Brookings Institution Press.

oma tütart Lehigh'sse saatnud. Kaasuse tulemusel võeti 1990. aastal vastu Clery akt, mis kohustas ülikoole avaldama igal aastal statistikat nende territooriumil toime pandud kuritegude kohta ning samas ka kirjeldama, milliseid meetmeid kasutatakse nende ärahoidmiseks.⁴⁷

USA ülikoolide poliitikameetmeid ongi nelja aastakümne jooksul kujundanud suuresti IX jaotise ja Clery aktiga seotud kohustused. Ülikoolid on kohustatud sanktsioneerima ja ennetama ahistamisi, juhul kui need on 1) soopõhised (mida ahistamise puhul peetakse enesestmõistetavaks nii hetero- kui ka homoseksuaalse ahistamise korral), 2) soovimatud (kuigi arvestatakse, et sügava võimuhierarhia puhul võib ka pealtnäha teretulnud käitumine kvalifitseeruda ahistamisena), 3) sisaldama endas vorst vorsti vastu tehinguid või kujundama „vaenulikku hariduslikku keskkonda“, mille hindamisel rõhutatakse ahistava tegevuse pikaajalisust või tõsidust.⁴⁸

Esimene suurem ahistamisvastaste reeglite adekvaatsuse arutelu toimus 1990ndatel, kui föderaalasutused hakkasid jõulisemalt nõudma ülikoolidelt tegutsemist. Sellele järgnes omakorda huvigruppide ja konservatiivsete aktivistide jõuline tagasilöökk. Avalikku arutelu kujundas suuresti USA ülemkohtusse nimetatud Clarence Thomase vastu esitatud ahistamissüüdistused ja uuringud, mis näitasid, et suur osa naissoost keskkooliõpilasi on kogenud mingit laadi ahistamist. (Shep, 2018)

Kriitika keskmes oli definitsioon, mille kohaselt võis ahistamiseks lugeda ka „vaenulikku õhkkonda“ tekitavat käitumist, näiteks seksistlikke naljade tegemist, mida ahistaja jätkas vastuseisust hoolimata. Kui ülikoolid sanktsioneerisid muu hulgas ka seksistlikku kõnet, võisid kriitikute hinnangul sellised eeskirjad minna vastuollu sõnavabaduse põhimõttega. Töökeskkonnas nähti sõnavabaduse argumenti üldiselt pigem nõrgana. Varasemad pretsedendid olid ka kinnitanud, et sõnavabadus on vastuolus teiste kodanikuõigustega, mistõttu näiteks kohvikutes „ainult valgetele“ siltide keelamist ei loetud tsensuuriks. Ülikoolid on aga traditsiooniliselt olnud tundlikumad tsensuuriohu suhtes ja sestap nägid palju õppejõud võimalikku ohtu sõnavabadusele kaaluka argumendina.⁴⁹

Kuigi OCR kinnitas 2003. aasta memos, et ülikoolidelt ahistamise ennetamise nõudmist ei tohiks tõlgendada rünnakuna sõnavabaduse vastu, tõstasid teema järgmise kümnendi algul valusalt uuesti. 2015. aastal alustas Northwesterni ülikooli IX jaotise osakond uurimist professor Laura Kipnise vastu, kes oli üleriiklikus ajalehes Chronicle of Higher Education avaldanud artikli, mis kaitses õppejõudude ja tudengite vahelisi intiimsuhteid. Samal aastal võeti Louisiana Riikliku Ülikooli pedagoogikaproffessorilt Teresa Buchananilt tenuur, kuna too oli kasutanud oma loengutes „vängi kõnepruuki“. Nii USA Ülikooliõppejõudude Liit AAUP kui ka kodanikuõiguste eestkostekoorganisatsioon ACLU hoiatasid, et kõnepõhised ahistamiskaasused võivad tekitada ülikoolides enesetsensuuri (*chilling effect*) ja ülikoolide kalduvus ülereguleerimiseks võib viia akadeemilise vabaduse piiramiseni, eriti sugu ja seksuaalsust käsitlevates valdkondades (Shep, 2018; Strossen, 2015⁵⁰; AAUP, 2016).

Juba ülaltoodud debattide korral rõhutasid paljud kriitikud, et ülikoolide reeglistikku kujundab rohkem hirm kallite kohtukaasuste ja föderaalvõimu reegliloome ees kui sisuline tahe ahistamist ennetada ja vähendada. Aktivistid ja feministlikud õigusteadlased on seda argumenti 2010ndatel laiendanud, rõhutades, et probleem ei ole mitte üksikutes pahategijates, vaid laiemas seksistlikus kultuuris (kasutatud on ka terminit „vägistamiskultuur“), mis võimaldab ja isegi kiidab heaks võimupositsioonil olevate (mees)isikute ebasüdasat ja diskrimineerivat käitumist. Seda argumenti on võimendanud mitmed uuringud, mis on näidanud, et ahistamine on ülikoolides laialt levinud ja et suurem osa ahistamiskogemustest, sh seksuaalvägivalla kogemustest, jäetakse ülikoolile teatamata. Ameerika Ülikoolide Ühingu (AAU) 2016. ja 2019. aastal korraldatud uuringud näitasid, et tahtevastast seksuaalset kontakti kogeb ca 20% bakalaureuseõppe naistudengitest, ent need numbrid varieerusid ülikooli oluliselt, ulatudes 13%-st 30%-ni. Uuringute autorid rõhutasid ka, et ohvrite hulk võib olla mõnevõrra ülesindatud, kuna veebiküsitluses

47 Kiss, A ja Feeney White, K, N. 2015. Understanding the Jeanne Clery Act and Sexual Violence. The Crisis of Campus Sexual Violence: Critical Perspectives on Prevention and Response. Sara Carrigan Wooten, Roland W. Mitchell, eds. Routledge: London.

48 MacKinnon, C. 2016. In Their Hands: Restoring Institutional Liability for Sexual Harassment in Education. Yale Law Journal 125, no 7, 2038-2104.

49 MacKinnon, C, A ja Siegel, R, B. 2004. Directions in Sexual Harassment Law. New Haven: Yale University Press.

50 Strossen, N. 2015. Beyond the Fourth Amendment: Additional Constitutional Guarantees That Mass Surveillance Violates. Drake L. Rev., 63, 1143.

ei olnud võimalik tagada valimi juhuslikkust. Sellegipoolest olid tulemused šokeerivad, eriti kuna need näitasid, kui harva seksuaalvägivallast ülikoolidele raporteeritakse.⁵¹ Arutelu katalüseerisid ka mitu laialdast tähelepanu saanud vägistamiskaasust, mis toimusid kas ülikooli territooriumil või meestudengite korporatsioonide (*fraternity*) ruumides. Neid lugusid hoidsid avalikkuse fookuses eestkosteorganisatsioonid (Know Your IX, SurvJustice jt), mille liikmed koosnesid sageli tudengitest, kes olid kogenud ülikoolide võimetust nende huvide kaitsmisel. (Shep, 2018)

Suurbritannia pakub kontrastse näite selle kohta, kuidas ahistamise ennetamine on jõudnud ülikoolide huviorbiiti mitteametlike kanalaid kaudu ning suuresti üliõpilasaktivistide ja teadlaskonna jõulise tegevuse tõttu. ÜK pikkade traditsioonidega ülikoolikultuur on sügavalt soostatud ja meestekeskne. Veel 1990ndate alguses oli professori ja vanemteaduri staatuses õppejõududest alla 10% naised⁵². Esimesed uuringud ahistamisest ÜK ülikooliseinte vahel pärinevadki 1990ndatest. Üksikud ülikoolid võtsid vastu poliitikaid ahistamise ennetamiseks pärast 1986. aasta kohtukaasust *Porcelli vs. Strathclyde Regional Council*, mis kinnitas, et ahistamine kujutab endast ebaseaduslikku diskrimineerimist. Suurema üleriikliku aruteluni jõuti aga alles aastatel 2010–2017, mil rida tudengi- ja eestkosteorganisatsioonide tellitud uuringuid näitasid probleemi epideemilist ulatust.

1990. aastal avaldatud Hansard Society raportis naiste rolli kohta avalikus elus kritiseeriti ülikoole, mis olid jäänud muust ühiskonnast märkimisväärselt meestekesksemaks. 1990ndatel levinud *management*-kultuur tõi teiste, paljukritiseeritud ärihalduspraktikate kõrval ülikoolidesse ka värske tähelepanu võrdsele kohtlemisele. 2000ndatel hakkasid nii ülikoolide endi eestkosteorganisatsioonid (Universities UK) kui ka näiteks ÜK Riiklik Ahistamisvastane Võrgustik (UK National Harassment Network) uurima võrdse kohtlemise poliitikate efektiivsust ning leidsid, et need olid jäänud suuresti retooriliseks ja tegelikkuses on ahistamine ülikoolides omandanud epideemilise mõõtme.⁵³

Kriitilist rolli mängis Suurbritannia debatis sealne üliõpilasliit (National Union of Students), mille 2010. ja 2014. aasta raportid leidsid muuhulgas, et 37% naissoost ja 12% meessoost küsitletutest olid kogenud soovimatuid lähenemiskatseid.⁵⁴ Samas hakkasid ka õppejõud ülikoole jõulisemalt tegutsema. Kõige enam kõneainet tekitas ehk Goldsmithsi ülikooli professori Sara Ahmed'i lahkumine, nimetades tudengite ahistamist ülikoolis „üleüldiseks ja normaliseerituks“⁵⁵. Aktivistide loodud organisatsioon 1752 Group leidis 2017. aastal tehtud uuringus, et kümnest respondendist neli oli kogenud seksualiseeritud käitumist ülikoolitöötaja poolt.⁵⁶ Neis ja teistes uuringutes viidati korduvalt USA ja Austraalia eeskujule ning 1752 Groupi peamine õigusnõustaja on jurist Ann Olivarius, kes oli märgilise kaasuse *Yale vs. Alexander* üks hagejatest, näidates kuivõrd seotud keele- ja kultuuriruum on mõjutanud debatte mõlemal pool Atlandi ookeani⁵⁷.

Erinevalt USAst on muutused Suurbritannias toimunud põhiliselt ülikoolide eneseregulatsiooni teel, mida on mõjutanud erinevad survegrupid ja avalik tähelepanu. Kui välja arvata üldised võrdset kohtlemist ja töökeskkonda

51 Association of American Universities. 2017. Report on the AAU Campus Climate Survey on Sexual Assault and Sexual Misconduct. <https://www.aau.edu/sites/default/files/AAU-Files/Key-Issues/Campus-Safety/AAU-Campus-Climate-Survey-FINAL-10-20-17.pdf>

52 Bagilhole, Barbara, and Hazel Woodward. 1995. An Occupational Hazard Warning: Academic Life Can Seriously Damage Your Health. An Investigation of Sexual Harassment of Women Academics in a UK University. *British Journal of Sociology of Education* 16, no. 1. lk 37-51.

53 Alison M. Thomas. 2004. Politics, policies and practice: assessing the impact of sexual harassment policies in UK universities. *British Journal of Sociology of Education* 25:2. lk 143-160.

54 National Union of Students. 2010. A study of women students' experiences of harassment, stalking, violence, and sexual assault. <https://www.nusconnect.org.uk/resources/hidden-marks-a-study-of-women-students-experiences-of-harassment-stalking-violence-and-sexual-assault>. Smith, G. (2010). Hidden marks: A study of women students' experiences of harassment, stalking, violence and sexual assault.

55 <https://www.independent.co.uk/news/education/education-news/london-university-goldsmiths-professor-quits-sexual-harassment-female-students-staff-a7072131.html>

56 National Union of Students, Power in the Academy: staff sexual misconduct in UK higher education. 2017. <https://www.nusconnect.org.uk/resources/nus-staff-student-sexual-misconduct-report>

57 <https://1752group.com/nus-national-campaign2/>

käsitlevad õigusaktid, ei ole ülikoolidel eraldi kohustust tagada ahistamisvaba keskkond. Sestap on konkreetsed sammud, mida Suurbritannia ülikoolid on astunud, ka väga erinevad.⁵⁸ Teisalt on need sammud olnud dramaatilised ja toimunud lühikese aja jooksul, näidates, kuidas avalikkuse tähelepanu, probleemi ulatust illustreeriva andmestiku olemasolu ja eestkosteorganisatsioonide surve võib katalüüsida tegusid ka muu õigusliku surve puudumisel.

Näidiskaasused: Cambridge'i ülikool ja Cornelli ülikool

Kuidas on ülikoolid ehitanud üles oma ahistamisvastased eeskirjad ja tegevused? Järgnevalt näitlikustame Suurbritannias asuva Cambridge'i ülikooli ja USAs New Yorgi osariigis asuva Cornelli ülikooli näidete abil kahte võimalikku lähenemist. Tegevuste ja poliitikate kirjeldamisel toetusime ülikoolide ametlikele dokumentidele, nende vastavatele veebilehtedele ja kohalikes uuringutes tehtud analüüsidele⁵⁹. Alljärgnev ülevaade toob välja mitmeid ühiseid strateegiaid, millele tasub mõelda ka Eestis. Eriti rõhutame ülikoolide fookust ennetavatel ja ohvrid-kõrvalseisjaid toetavatel tegevustel, orienteeritust üleülikoolilisele teadlikkuse tõstmisele ning rohujuureinitsiatiivide toetamist.

Cambridge'i ülikool

Ülevaade

Ülikooli ahistamise ja seksuaalse väärkohtlemise vastased poliitikad on koondatud ühte, tervet ülikooli hõlmavasse projekti „Breaking the silence – preventing harassment and sexual misconduct“, mis annab ülevaate menetlusprotsessist, süüdistava ja süüdistaja õigustest, võimaldab anonüümset raporteerimist, kutsub ellu ennetamis- ja toetusprogrammid, juhendab kõrvalseisjaid ning korraldab erinevaid koolitusi, sealhulgas immatrikuleeritud tudengitele tervitusnädalal kohustuslikku „nõusoleku koolitust“ ning erinevaid koolitusi ülikooli töötajatele. Programm töötati välja koostöös erinevate osapooltega, sealhulgas tudengiorganisatsioonide ja eestkosteorganisatsioonidega (nagu näiteks Cambridge Rape Crisis Centre) ning teiste ülikoolidega. Programmil on oma veebisait ning selle tegevusi kommenteeritakse regulaarselt tudengitele ja töötajatele ülikooli meililistide kaudu ja ühisürituste (näiteks uute tudengite tervitusnädala) ajal.

Raporteerimine

Ahistamist kogenud tudengid võivad saada psühholoogilist ja protseduurilist nõu erinevatest allikatest, sh kolledži tuutorilt, õelt, kaplanilt, lisaks ülikooli psühholoogilise abi teenistusest. Ülikool jagab infot ka ülikooliväliste tugiasutuste kohta. Tudengid võivad raporteerida juhtumist anonüümset kodulehel, nad võivad raporteerida ülikooli töötajale või otse ülikooli tudengikaebuste ametisse (Office of Student Conduct, Complaints, and Appeals). Töötajad võivad kaevata ka personaliosakonda turvalise digitaalse süsteemi kaudu. Ülikool annab ka infot, kuidas soovi korral kaevata politseisse, ja juhhib tähelepanu sellele, et kaebajal on õigus ka mitte tegutseda.

Menetlus

Menetluses eristatakse kaebusi, mis esitatakse tudengi poolt teise tudengi vastu ning tudengi või töötaja poolt teise ülikooli töötaja vastu. Juhul kui kaebus esitatakse teise tudengi vastu, menetleb seda tudengikaebuste amet. Juhul kui kaebus esitatakse töötaja vastu, näeb ülikooli eeskiri ette, et kõigepealt üritatakse kaebust lahendada mitteformaalselt, sh töötaja ülemuse, ülikooli personaliosakonna või rektoraadi esindaja vahendamisel. Protsessi käigus on soovitatav teha kirjalikke märkmeid kõigi protsessi etappide kohta. Ülikooli kodulehel on välja toodud eraldi vooskeemid, mis näitlikustavad protsessi samme. Viimase mitteformaalse sammuna võib kasutada ülikooli mediaatori abi. Kui mitteformaalne protsess ei jõua lahenduseni, on võimalik kasutada formaalset protsessi, mis rõhutab kõigi osapoolte õiguste kaitset ja on mittekonfrontatsiooniline. Menetluse käigus on mõlemal poolel õigus esitada oma versioon juhtumist ja esitada tõendusmaterjale. Lisaks on pooltel õigus kohtuda eraldi uurimise teostaja ja otsustajaga. Kohtumistel on neil õigus võtta kaasa kolleeg või ametiühingu esindaja. Formaalse uurimise teostaja ei tohi olla

58 Bull, A, ja Rye, R. 2018. Institutional responses to staff sexual misconduct in UK higher education. The 1752 Group/ University of Portsmouth. Portsmouth, UK.

59 <https://www.breakingthesilence.cam.ac.uk/> & <https://www.share.cornell.edu/#>

institutsionaalselt kummagi osapoolega seotud ega olla sama isik kui otsustaja. Otsustajaks on üldjuhul institutsiooni juht, keda nõustab personaliosakonna esindaja. Kui süüdistus on esitatud teise tudengi vastu, langetab otsuse sõltumatu kolmeliikmeline tribunal, kuhu kuulub ka üks tudeng. Ka selle kohta on ülikooli kodulehel juhendavad vooskeemid.

Ennetus

Ülikool korraldab koolitusi, mis aitavad töötajatel ja tudengiesindajatel omandada kogemusi ahistamise äratundmisel, sellele reageerimisel ja kannatanute toetamisel. Sealhulgas koolitatakse üliõpilasesindusi, kes korraldavad tervitusnädalal koolitusi uutele tudengitele. Saadaval on *online*-koolitused kraadiõppuritele ja akadeemilisel puhkusel olnud tudengitele. Eraldi koolitused ja toetusprogrammid on ette nähtud kõrvalseisjatele (kuidas reageerida, kellele raporteerida, aga ka psühholoogiline tugi kannatanu toetajatele). Lisaks on ülikoolis võimestavad ja teadlikkust tõstvad programmid, mis on suunatud spetsiifilistele sihtgruppidele, näiteks spordimeeskondadele. 2017. aastast on ülikooli psühholoogiateenistuses eraldi töötajad, kelle ülesandeks on ahistamist ja seksuaalvähivalt kogenud tudengite nõustamine.

Intiimsuhete reguleerimine

Ülikool juhib tähelepanu sellele, et ka vastastikusel nõusolekul põhinevad intiimsuhted ülikoolis, juhul kui ühel osapoolel on teise üle akadeemiline, eestkosteline või halduslik vastutus, „võivad õõnestada usalduslikust ja eestkostet, mis on ülikooli töötajate ja tudengite vaheliste suhete aluseks“. Sestap nõuab ülikool, et sellistest intiimsuhetest teatatakse kas vastavale osakonnajuhatajale või personaliosakonnale, misjärel on osakonnajuhataja kohustus luua võimalused tudengil või alluval oma haridustekonna või töö jätkamiseks ilma teise osapoolega professionaalselt kokku puutumata. Kui see ei ole võimalik, võib kaasata kaasjuhendajaid või eksamineerijaid, kes kontrollivad, et hindamisel või juhendamisel ei kaasneks huvide konflikte. Nii töötajatel kui tudengitel soovitatakse sellistesse intiimsuhetesse mitte astuda.

Cornelli Ülikool

Ülevaade

Cornelli Ülikooli eeskirjade struktuur peegeldab üsna täpselt USA ajaloolist debatti. Nagu USAs üldiselt on keskne roll ülikooli IX jaotise osakonnal (Title IX office), mis vastutab võrdse kohtlemise tagamise ning kaebuste menetlemise ja lahendamise eest. Selle kõrval on hulk eri hetkedel ellu kutsutud ennetuse ja kultuuri muutmisega tegelevaid institutsioone, mis on koondatud katusprogrammi SHARE (Sexual Harassment and Assault – Response and Education). Nende hulgas on psühholoogilist tuge pakkuvad asutused, kultuuri muutmisele suunatud asutused nagu Seksuaalvähivalla Ennetamise Liit, naiste nõuandekeskus, LGBT keskus, Cornelli sotsiaalsed konsultandid jmt.

Raporteerimine

Raporteerimine on reguleeritud IX jaotise osakonna kaudu. Kõigil ülikooli töötajatel on kohustus teatada teadaolevatest ahistamise või seksuaalvähivalla juhtumitest ülikooli IX jaotise koordinaatorile, kes juhendab ülikooli järgnevate sammude osas. Ülikooli töötajad on kohustatud raporteerima intsidendis osalejate nimed, intsidendi aja, koha ja kui võimalik, siis sisu. Muus osas tagatakse asjassepuutuvate privaatsus. Üliõpilastel on õigus juhtunust teatada anonüümselt eraldi veebivormi kaudu või rääkida ülikooli töötajatega (kellel tekib sellega raporteerimiskohustus). Üliõpilastel on ka võimalus esitada mitteametlik raport, misjärel nõustatakse neid individuaalselt ja antakse võimalus esitada ametlik kaebus, aga nad võivad esitada kohe ka ametliku kaebuse.

Menetlus

Nagu Cambridge'is, on kaebajal võimalik valida, kas esitada mitteformaalne või formaalne kaebus, ning menetlusprotseduurid erinevad sõltuvalt sellest, kas kaebus esitatakse teise tudengi või ülikoolitöötaja vastu. Kui kaebaja valib mitteformaalse protsessi, lahendatakse see ülikooli töötajate ja töösuhete osakonna kaudu ning kaebajal ei ole pärast lahendamist võimalik sama intsidendi kohta formaalset kaebust esitada ka juhul, kui ta ei ole lahendusega rahul. Formaalse protsessi korral teise tudengi vastu teostab IX jaotise osakond sõltumatu uurimise, mille käigus intervjuueritakse osapooli, kogutakse tõendusmaterjali ja antakse osapooltele võimalus uurimisraportit kommenteerida. Lõpliku otsuse vastutuse jaotamise osas teeb kolmest inimesest (kogemustega ülikoolitöötajad)

koosnev tribunal, olles andnud osapooltele võimaluse küsimustele vastata ja oma versioone esitada. Osapooled võivad sarnaselt Cambridge'i protsessiga kaasata juriste, kolleege või muid toetajaid. Uurimine viiakse üldiselt läbi 60 päeva jooksul pärast kaebuse esitamist. Kui kaebus on esitatud ülikoolitöötaja vastu, otsustab vastutuse jaotamise üle vastav dekaan või haldusüksuse juhataja. Mõlemal juhul on pooltel õigus otsus edasi kaevata kümne tööpäeva jooksul. Paralleelselt uurimisega on kaebajal õigus ülikooli paindlikkusele õppe- või elutingimuste osas (näiteks teise ühiselamusse kolimine, kui vahejuhtum on toimunud ühiselamus või alternatiivsed õpimeetodid, kui kaebus on esitatud õppejõu vastu).

Ennetus

Ennetavaid tegevusi juhib ülikooli tippjuhtidest ja huvigrupiesindajatest koosnev Seksuaalvägivalla Ennetamise Liit. Grupp võimestab peamiselt rohujuuresandil tekkinud ettevõtmisi, aga initsieerib neid ka ise. Nende koordineeritud tegevuste hulka kuuluvad näiteks tõenduspõhiste rahvaterviseprogrammide juhtimine ja laiendamine, seksuaalvägivalla teadlikkuse nädala korraldamine ja üliõpilaskorporatsioonide reformimine. Lisaks toimub ülikooli ühiselamutes CORE RA programm, kus korrusevanemaid koolitatakse ennetus- ja toetusprogrammides ning nad korraldavad seejärel oma hoolealustele erinevaid teadlikkust tõstvaid üritusi. Cornell palkab tudengite hulgast sotsiaalseid konsultante, kellele makstakse 3–5 töötunni eest nädalas, et nad töötaksid oma kogukondades turvalisema ja parema keskkonna loomiseks.

Koolitused

Cornelli Ülikooli uued töötajad peavad osalema kohustuslikul *online*-koolitusel Respect@Cornell, mis annab ülevaate töötaja õigustest, vastutusest ja ülikooliressurssidest ahistamise ja võrdse kohtlemise küsimuses. Lisaks peavad töötajad igal aastal tutvuma lühiülevaatega Cornelli võrdse kohtlemise eeskirjadest ja värskendama oma teadmisi, kuidas nõustada kolleegi või tudengit, kes on kogenud ahistamist. Viimaks peavad Cornelli töötajad olema informeeritud nende kohustusest konsulteerida, ehk raporteerida ahistamiskaasustest IX jaotise osakonda, et saada nõu edasiste sammude osas. Tudengitele on asutused loonud vabatahtlikke koolitusi, sh kõrvalseisja koolitus ja Cornelli tudengite loodud vastastikuse nõusoleku koolitus.

Intiimsuhete reguleerimine

Cornelli Ülikooli intiimsuhteid reguleeriva eeskirja väljatöötamist on toodud eeskujuks mitmes uuringus. Eeskirja töötas välja Konsensusliku Suhtepoliitika Komitee, mis korraldas üle 20 kohtumise huvigruppidega, esitas ülikooliperele kommenteerimiseks tööversiooni ja arutles tagasiside üle avalikel foorumitel. Lisaks avaldas komitee kõigi oma koosolekute märkmed, mis on tänaseni ülikooli kodulehel leitavad. Tuginedes komitee lõppraportile ja huvigruppide tagasisidele võttis rektoraat vastu kolmest punktist koosneva eeskirja, mille kohaselt 1) Cornelli Ülikooli õppejõududel ei tohi olla akadeemilist ega professionaalset võimu ühegi tudengi üle, kellega neil on olnud intiimsuhe; 2) õppejõudude ja bakalaureuseõppe tudengite vahel on intiimsuhted keelatud; 3) õppejõudude ja kraadiõppurite vahel on intiimsuhted keelatud juhul, kui nende vahel on akadeemiline või professionaalne võimusuhe või sellise suhte tekkimine tulevikus on tõenäoline. Ka neil juhtudel, kui intiimsuhted on ülikoolisisest lubatud, tuleb neist teatada. Seega on Cornelli Ülikooli pikaajaste konsultatsioonide tagajärjel sündinud eeskirja näol Cambridge'iga võrreldes tegemist oluliselt karmima, ent siiski erinevaid intiiim- ja võimusuhteid diferentseeriva ja erinevalt reguleeriva ettekirjutusega.

Kesksed pingekohad

Kuigi USA ja Suurbritannia ülikoolid on astunud jõulisi samme ahistamise ennetamiseks ja karistamiseks, on aktivistid ja teadlased jätkuvalt kritiseerinud erinevaid poliitika. Kuigi ülikoolid kulutavad aasta-aastalt üha rohkem ressursse ahistamise vältimiseks, selgub uuringutest jätkuvalt, et ülikool on üks tavalisemaid kohti, kus ahistamist kogetakse (AAUP, 2019⁶⁰; Bull & Rye, 2018). Osad ÜK uuringud näitavad, et ahistamisjuhtumitest teatamine on hüppeiselt tõusnud⁶¹. See võib mõistagi peegeldada tõusnud teadlikkust ja tudengite suurenenud valmidust

60 Association of American Universities. 2019. AAU Campus Climate Survey on Sexual Assault and Misconduct. October 2019. <https://www.aau.edu/key-issues/campus-climate-and-safety/aau-campus-climate-survey-2019>

61 Universities UK. 2019. Changing the Culture. Tackling Gender-Based Violence, Harassment and Hate Crime: Two Years On. <https://www.universitiesuk.ac.uk/policy-and-analysis/reports/Pages/changing-the-culture-two-years-on.aspx>

juhtumitest ülikoolile raporteerida. Teisalt on USA õigus- ja haridusteadlased näinud probleemi ülikoolide jõulises eeskirjade loomes, kus ahistamist ennetavad tegevused võivad sattuda konflikti teiste põhiõiguste või akadeemiliste väärtustega. Järgnevalt esitleme mõningaid keskseid pingekohti, millele tuleks ahistamist ennetavaid eeskirju välja töötades tähelepanu pöörata

Sõnad ja teod

Ahistamisvastaste meetmete välja töötamise varajastes faasides on nii USAs kui ka Suurbritannias välja toodud lõhet ülikoolide retoorika ja tegude vahel. Näiteks, kuigi Suurbritannia ülikoolid kinnitasid 1990ndatel aina rohkem võrdse kohtlemise olulisust, jäid nende tulemused naisõppejõudude ja -tudengite palkamisel ja edutamisel kesiseks ning võrdse kohtlemise eeskirjad ei realiseerunud tegevustes (Thomas 2004). Kuigi USA ülikoolid on nüüdseks töötanud välja põhjalikud eeskirjad ja võimestatud IX jaotise ametid, on kriitikud juhtinud tähelepanu, et konkreetsete kaasuste korral, eriti mis puudutavad prestiižseid, võimekaid või suuri uurimistoetusi sissetoovaid õppejõude, jääb ametlik uurimine sageli toppama, seda ei algatata mõistliku kiirusega või see pannakse suisa kalevi alla⁶². Kriitikud rõhutavad, et lisaks formaalsete eeskirjade väljatöötamisele, on vaja ka ülikooli juhtkonna positsiooni ja vastutuse võtmist, kui ahistamisjuhtumeid on ignoreeritud. Näiteks Lõuna-California Ülikoolis (USC) toimunud massiahistamiskandaal lõppes ülikooli presidendi C. L. Max Nikiase tagasiastumisega, mida kiideti nii ülikoolis kui ka laiemas avalikkuses (MacGahan, 2019).

Protsesside väljatöötamine ja kaasamine

USA õppejõud on juhtinud tähelepanu sellele, et kiirustades föderaalvalitsuse ettekirjutusi täitma, on ülikoolid välja töötanud hulga karistuslikke ja administratiivseid meetmeid, konsulteerimata samas õppejõudude ja muu ülikooliperega. See väärab omakorda jagatud valitsemise põhimõtteid, mille kohaselt peaks ülikooliperel olema sõnaõigus omaenda valitsemise kujundamisel. Soov garanteerida ahistamist uurivate institutsioonide sõltumatust on viinud nende eraldamiseni ülejäänud ülikoolist, mis tähendab, et osadel juhtudel pole õppejõududel sõnaõigust ei ahistamisvastaste protsesside väljatöötamisel ega nende elluviimisel. Kontekstis, kus ülikoolid üha rohkem bürokratiseeruvad ja nende juhtimine liigub üha enam õppejõududelt administratsioonile, nähakse seda osana suuremast ohust (AAUP, 2016).

Vastutuse ulatus ja sõnavabadus

USAs on palju kritiseeritud IX jaotise osakonna kaudu ülikoolide haldusvõimu suurendamist ja ülikoolitöötajate sõnavabaduse piiramist, eriti kaasustes, mis ei puuduta otsest füüsilist ahistamist, vaid vaenuliku õhkkonna loomist. Küsimus on, kas õppejõu kommentaare loengusaalis või tema valitud vastuolulisi uurimisteemasid võib lugeda seksistlikuks või vaenuliku õhkkonda tekitavaks. USA kohtupraktika on õppejõudude sõnavabadust pigem kaitsnud. Näiteks on kohus kaitsnud akadeemilise kirjutamise õppejõu õigust võrrelda loengus kirjutamist seksiga. Viimase kümnendi jooksul on aga vaenuliku õhkkonna definitsiooni laiendatud, mis on tekitanud kriitikutes küsimusi, kas sõna- ja uurimisvabadus on jätkuvalt kaitstud. Näiteks protestis USA Ülikooliõppejõudude Liit 2013. aastal Colorado Ülikooli õppejõu Patty Adleri sunnitud pensionileaatmise vastu. Adler kasutas oma seksitööotsioloogia loengus rollimänge, mis sisaldasid tegelaskujusid nagu Ida-Euroopa orjahoore, baarihoore, kõrgklassi eskort jne, mis tekitasid tudengites ebamugavust, ent olid pedagoogiliselt relevant. Ahistamisvastaseid tegevusi tuleks nende hinnangul balansseerida õppejõudude õigusega valida uurimisteemasid ka siis, kui need on ühiskondlikult vastuolulised (ibid.).

Menetlusprotsess

USA ülikoolid löid 1990ndatel eraldi ametid, mille ülesanne oli IX jaotise alla kuuluvate ahistamiskaasuste menetlemine. Paljude kriitikute hinnangul anti nendele ametitele aga liiga palju võimu, mida ülikoolid edasiste skandaalide järel laiendasid. Samas ei täpsustatud sageli, millistel alustel kaasusi menetletakse, millised õigused on süüdistaval või millistes piirides võib ülikool ahistamise eest süüdlasi sanktsioneerida. Osades ülikoolides on vastutus

62 Farrow, R. 2019. How an Élite University Research Center Concealed Its Relationship with Jeffrey Epstein. The New Yorker, 6 Sept; MacGahan, S. 2019. How USC Became the Most Scandal-Plagued Campus in America. Los Angeles Magazine, 24 Apr.

tõendite kogumise, menetlemise, karistuse määramise ning osalejate läbirääkimise eest koondatud ühe inimese kätte, mis tekitab ilmselget ohtu võimu kuritarvitamiseks. Samuti on kahtluse alla seatud föderaalvalitsuse soovitatud „ülekaalukate tõendite“ tõendamisstandard, mida kriitikud peavad ebapiisavaks võrreldes näiteks kriminaalmenetluses seksuaalvägivalla puhul kasutatava „väljaspool mõistlikku kahtlust“ standardiga. (Shep, 2018) Teisalt on paljud õigusteadlased menetlusprotsessi teatud osasid ka kaitsnud, rõhutades, et ülikoolisisesed protsessid ongi oma olemuselt ja tagajärgedelt teistsugused kui kriminaalmenetlus (karistuseks pole vabadusekaotus vaid hariduslikud sanktsioonid jne). Seetõttu polevat ka õiglane siin kriminaalmenetluse standardite kohaldamine. Nende teadlaste hinnangul peaks hoopiski silmas pidama, et ahistamiskaasuste menetlemine peegeldaks teiste ülikoolis toimuvate uuringute (näiteks plagiaadikaasuste) menetlemist.⁶³

Karistamine ja ennetamine

2010ndatel keskendusid nii USA kui ka Suurbritannia ülikoolid sanktsioneerimise asemel kultuuriliste muutuste esilekutsumisele. Hakati keskenduma kohustuslike haridusprogrammide väljatöötamisele, ahistatu õiguste kaitsmisele ja uurimise käigus taasohvristamise vältimisele, vaimse tervise programmide täiendamisele jmt-le. Ka need programmid on siiski pärvinud kriitikat. Aktivistid ja eestkosteorganisatsioonid väidavad, et sellised programmid on sageli loodud ülikoolibürokraatiat laiendades ning õppejõudude ja tudengitega konsulteerimata. Selle tulemuseks on vastustamata ametnike võimu laiendamine samas ahistamist vähendamata. Kui tahta sisulisi kultuurilisi muutusi, väidavad need kriitikud, tuleks võimestada õppejõude ja tudengeid tundlikke küsimusi arutama ning rahastada akadeemilisi haridusprogramme, mis tegelevad otseselt soo- ja seksuaalsuse küsimuste ühiskondliku uurimisega.

Ohvrikaitse

Uurijad on välja toonud, et üheks barjääriks ahistamise raporteerimisel on hirm, et „narratiiv väljub ohvri kontrolli alt“. Teisisõnu, kui ohver on esialgse raporti esitanud, siis võib tal kaduda otsustusõigus oma sõnu tagasi võtta, uurimist peatada või muul moel enda huve kaitsta. Kardetakse, et satutakse ootamatult suure avaliku tähelepanu alla või et ülikool nõuab ohvritl tegevusi, mis ohvrit traumeerivad (olukorra uuesti läbielamine, ahistajaga näost näkku kohtumine, kardetakse ka ahistaja kättemaksu, mida ülikool ei suuda peatada). Sestap soovivad uurijad ülikoolidel pidada silmas ja kommunikeerida ohvri huvide kaitset ja kaasata ohvrit maksimaalselt menetlusprotsessi.

Ülikoolisisesed intiimsuhted

Tegemist on ühe valulisema pingekohaga, kuna siin põrkub täiskasvanud inimeste õigus eraelu puutumatusele ja haridusasutustes toimivate võimuhete ärakasutamise oht. Kehtivate eeskirjade rangus varieerub oluliselt, nagu on näha Cornelli ja Cambridge'i näitel. Poliitika toetajad rõhutavad, et intiimsuhete piiramine kaitseb hariduslikku keskkonda üldisemalt. Ülikoolisestest intiimsuhete levik võib tekitada ülikooli töötajate ja tudengite hulgas kahtlusi, et hariduslikku arengut ei hinnata mitte akadeemilistel vaid isiklikel alustel. Teiseks, kuna huvide konflikti kannatavad reeglina naistudengid ja -alluvad, tekitavad taolised intiimsuhted soolist lisakoormust hariduse omandamisel, suurendades niimoodi hariduslikku ebavõrdsust.⁶⁴ Poliitika vastased rõhutavad täiskasvanud inimeste õigust eraelu puutumatusele ja asjaolule, et tegemist on ülikoolides sagedase praktikaga (eriti õppejõudude ja kraadiõppurite puhul) ning et selliste suhete väljajuurimine oleks praktiliselt võimatu (ibid. lk 48–51)

Ülikoolide poliitikad ja protsessid Eestis

Uuringu poliitika ja protsesse käsitlevas osas saatsime kuuele uuringus osalenud ülikooli rektoraadile küsimustiku, mis puudutas ülikoolide ennetavaid, sanktsioneerivaid ja teadlikkust tõstvaid tegevusi ahistamise vältimisel. Uurisime ka ülikoolini jõudnud ahistamiskaasuste hulga ja lahendite kohta. Küsimused põhinesid USA ja Suurbritannia praktikate analüüsil ja uuringu kvantitatiivosast tõukunud problemaatilal. Küsimustele vastasid ülikoolide personalijuhid, õppeosakonna juhatajad, juristid, üksikjuhtudel ka kvaliteedijuht ja akadeemiline sekretär. Küsimustele vastati kuu aja jooksul kirjalikult ja vabas vormis, üksikutel juhtudel palusime ka täpsustavaid vastuseid.

63 Anderson, M, J. 2016. Campus Sexual Assault Adjudication and Resistance to Reform. Yale Law Journal 125:7. lk 1820-2181.

64 Pam Carter & Tony Jeffs. 2013. A Very Private Affair: Sexual Exploitation in Higher Education (Clinic for Boundary Studies). 46-48.

Olemaolevad poliitikad Eestis

Valdavalt on ahistamise ennetamine ja sanktsioneerimine kas reguleerimata või reguleeritud üldise eetikakoodeksi vmt käitumisregulatsiooni osana. Kuuest ülikoolist on vaid Tartu Ülikool välja töötatud ahistamist käsitleva võrdse kohtlemise eeskirja, mis kehtib aastast 2016, ning kus on kirjeldatud ka selged protseduurid ahistamisest ja kiusamisest teatamiseks. Diskrimineerimise keeld on sätestatud ka TÜ töökorras. TalTech ja EKA viitavad oma vastustes ülikooli eetikakoodeksile, kus on ära toodud ülikoolisisesest konfliktide lahendamise kord, mille alla käivad ka ahistamisjuhtumid. TLÜ-s lähtutakse õppekorralduseeskirjast ja töölepinguseadusest. EMTA ja Eesti Maaülikool ei toonud välja eeskirju, mille alusel ahistamiskaasuseid menetletakse.

Eraldi väärib käsitlemist Tartu Ülikool kui ainuke Eesti ülikool, kus on eraldi võrdse kohtlemise juhend, milles on ahistamine defineeritud. Juhend töötati välja 2016. aastal, lähtudes võrdse kohtlemise ja soolise võrdõiguslikkuse seadustest. See läbis ülikoolisisesest kooskõlastusringi ja väliskonsultatsioonid ning seda tutvustati ka ülikooli ajalehes. Tasub mainida, et toona leidis aset ka Eesti esimene meediatähelepanu saanud ahistamisjuhtum, mis toimus nimelt Tartu Ülikoolis. Juhendis on ahistamine defineeritud VKS-i eeskujul, kusjuures eraldi on välja toodud, et „tegu võib seisneda ka töö- või õpikeskkonda üldiselt mõjutava ebameeldiva õhkkonna loomises“, et „see, kas üks või teine teguviis on soovitud või mitte, on adresseeritud otsustada“ ning et „seksuaalse ahistamise eeldus ei ole füüsiline kontakt“. Teised ülikoolid viitavad, et ahistamist defineerides lähtuvad nad kas kehtivast seadusandlusest või et juhendi puudumisel on ahistamine defineerimata.

Lisaks Tartu Ülikoolile tõi EKA eraldi välja, et „teadvustab probleemi tõsidust ning püüab sellega arvestada oma õigusaktide loomisel ja muutmisel juba lähitulevikus“. Teised ülikoolid ahistamise ennetamist prioriteetse valdkonnana välja ei toonud – ent seda hinnangut ei olnud neilt ka otseselt küsitud.

Õppejõudude ja tudengite vahelised intiimsuhted ei ole Eesti ülikoolides reguleeritud või on need reguleeritud soovituslikult. Deklareerimiskohustusi või otseseid keelde sätestatud ei ole. Tartu Ülikooli juhendis on kirjas, et „ülikool ei soosi juhendaja ja juhendatava intiim- ja ärisuhteid. Sellised suhted on võimalike huvide konflikti allikaks, mõjutavad juhendamissuhet ja -õhkkonda ning võivad mõjutada kolmandate osapoolte võrdset kohtlemist. Suhte loomisel juhendatavaga on juhendajal soovitatav algtada kas kaasjuhendaja või enda asemele uue juhendaja määramine oma juhendatavale. Eeltoodu osas on vastutus eelkõige juhendajal kui juhendatava üle mõjuvõimu omaval isikul.“ TalTechi eetikakoodeks sätestab et „õppe- ja teadustöö välised suhted peaksid jääma akadeemilise suhtluse tasandile“ ja EKA plaanib üldsõnaliselt anda käitumisjuhendeid uuendatud eetikakoodeksis. TLÜ, EMTA ja EMÜ ei reguleeri ülikoolisisesest intiimsuhteid.

Eeskirjad keskenduvad valdavalt sanktsioneerimisele. Ennetamisele ja teadlikkuse tõstmisele, mõne erandiga, mõeldud ei ole. Tartu Ülikool on pakkunud koolitusi ahistamise äratundmiseks, käsitlemiseks või lahendamiseks, sealhulgas võrdse kohtlemise ja soolise diskrimineerimise perspektiivist. TLÜ, TalTech, EMTA, EKA ja EMÜ ei ole korraldanud spetsiifiliselt ahistamise vältimisele suunatud koolitusi. Samas rõhutavad ülikoolid, et on võimalik, et neid teemasid käsitletakse erinevates töökeskkonda puudutavates koolitustes. Ühe konkreetse kaasuse raames on ahistamisjuhtumite menetlemist arutatud EKA juhtkonnas. Maaülikool tõi ennetustegevusena välja igaaastase tervisepäeva, kus peetakse loenguid psühhosotsiaalsete ohutegurite kohta, ja igaaastased töökeskkonna ülevaated. Tartu Ülikool tõi ennetustegevusena välja koolitused nii töökeskkonna eest vastutajatele kui ka töötajatele ja üliõpilastele. Lisaks pakub ülikool üliõpilastele võimalust võtta võrdse kohtlemise teemalisi ainekursusi, nt „Õiguse roll (soolise) võrdõiguslikkuse saavutamisel“, „Sooline vägivald“, „Ühiskonna sooline tasakaal(utus): analüüs ja lahendusvõimalused“. Samas pole ei TÜ ega EMÜ puhul selge, et tegemist on eraldi ülikooli poolt astunud sammudega, mitte varasemalt eksisteerivate tegevuste ja kursuste ümbertõlgendamisega. Erinevalt näiteks Cambridge'i ja Cornelli näidiskaasustest, ei ole Eesti ülikoolides ennetavaid või teadlikkust tõstavaid tegevusi, mis oleksid järjepidevad (nt igaaastased), kogu ülikooliperet hõlmavad või rohujuureinitsiatiive võimestavad. Osaliseks erandiks on Tartu Ülikool, kus võrdset kohtlemist käsitletakse uue töötaja ümarlaval „Ülikool täna ja homme“ ning igaaastases ülikooli juhi arenguprogrammis. Tudengkonna teadlikkust tõstvad või neile tuge pakkuvad tegevused puuduvad ülikoolides pea täielikult.

Reeglina on ülikoolid tegelenud vähe terminite, eeskirjade, menetlusprotsesside jt kommunikeerimisega tudengitele ja töötajatele. Ülikoolide menetlusprotsessid on teoorias paindlikud ja konfidentsiaalsed, ent praktikas neid sellistena ei tajuta. Ülikoolide esindajad suudavad kirjeldada protsesside ideaalset kulgu, ent uuringust selgub, et

tudengid tajuvad, et nende kogemusi pisendatakse või ei võeta tõsiselt.

Kaks ülikooli on loonud erinevaid raporteerimismeetodeid. TalTechis on 2019. aasta novembrist võimalik anonüümselt ülikooli sisevõrgust lahutatud veebilehe kaudu vihjeid anda. Tartu Ülikoolis on võimalik anonüümset nõustamist saada, ent kaebuse esitamisel tuleb siiski isik avaldada.

Nagu ka Cornellis ja Cambridge'is, on Eesti ülikoolides kaebajal reeglina võimalik valida, kas lahendada probleem mitteformaalselt või formaalse kaebuse esitamise kaudu. Viimasel juhul menetlevad kaasust sageli eraldi institutsioonid – Tartu Ülikoolis akadeemiline sekretär, TalTechis siseauditi büroo, TLÜ-s on loomisel menetluskord ülikooli eetika valdkonna töörühmas. Tartu Ülikooli menetlusprotsess sarnaneb üldjoontes Cambridge'i menetlusprotsessiga, sh andes akadeemilisele sekretärile võimaluse moodustada kolmest inimesest koosnev erapooletu komisjon. Kaebuse esitamise juhend ja vooskeemid on saadaval ka Tartu Ülikooli veebis.

Samas ilmnes rühma- ja individuaalintervjuudest läbivalt, et nii tudengid kui ka ülikoolitöötajad ei ole kindlad, mida tähendab ahistamine, kuidas peaks käituma ülikoolisisesest intiimsuhete tekkimisel ning millised on ülikoolisisesed ressursid ja protsessid. Ka ülikoolide endi vastustest ilmnes, et eetika- ja võrdse kohtlemise juhendite kommunikeerimisel ei tehta järjepidevat tööd. Tartu Ülikool, kellel on ainsana eraldi ahistamist käsitlev juhend, on seda levitanud ülikooli sise- ja välisveebis ning töötajate koolitustel, ent levitamist tudengkonnale ei ole mainitud. Ülejäänud ülikoolid mainivad kas üldist õppekorralduseeskirja tutvustamist immatrikuleerivatele tudengitele või dokumentide eksisteerimist ülikooli siseveebis.

Märkimisväärne on ka, et 2018/2019 õppeaastal menetleti kuues ülikoolis kokku kuut ahistamisega seotud kaebust (lisaks üks ebavõrdse kohtlemise, ent mitte soolise/seksoalse ahistamisega seotud kaebus). Üks ülikool tõi välja, et välisõppejõudu ja välistudengit hõlmavat kaasust „menetleti täie tõsidusega“ ja sellest lähtuvalt arutati ka eeskirjade muutmist ülikooli valitsuses. Kuigi ülikoolide hinnangul on nende olemasolevad eeskirjad piisavad kaebuste õiguspäraseks menetlemiseks ja edukaks lahendamiseks, näitab lõhe uuringus raporteeritud füüsilist kontakti hõlmanud ahistamiskaasuste (15%, 221 vastust) ja ülikoolideni jõudnud kaebuste vahel, et tudengid kas ei ole teadlikud ülikoolisisesest ressursside olemasolust või ei pea neid usaldusväärseks. Seda kinnitavad ka rühma- ja individuaalintervjuud.

Poliitikasoovitused

Soovitused ülikoolidele põhinevad esmalt võrdlusel USA ja Suurbritannia teaduskirjandusega ja Cambridge'i ja Cornelli näidiskaasustega. Siinkohal oleme silmas pidanud, et nende ülikoolide tavad ei ole üheselt Eesti konteksti üle kantavad – eriti USA ülikoolide puhul, mida on kujundanud IX jaotise ja Clery aktiga seotud spetsiifiline õiguspraktika. Sellegipoolest leiame kirjandusest rohkelt korduvaid teemasid, mida võiks ka Eesti ülikoolides arutada. Teiseks oleme välja toonud rea probleemkohti, mis kerkisid korduvalt uuringu käigus, sh rühma- ja individuaalintervjuudes. Oleme rõhutanud eriti neid punkte, kus ilmnevad eriti suured käärid ülikoolide institutsionaalse enesekuvandi ja uuringus osalenute kogemuste vahel.

Rahvusvahelisel võrdlusel põhinevad soovitused

Töötada välja kõikehõlmavad poliitikad, ennetusest ohvriabi ja sanktsioneerimiseni. Eesti ülikoolid ei ole ahistamist kui institutsioonikultuuri probleemi teadvustanud. Enamik ülikoole ei ole siiani lugenud ahistamist eraldiseisvaks probleemiks, pigem nähakse seda osana üldistest eetikanormidest, võimaliku mainekahju allikana või peamiselt tagajärgede osas institutsionaalse probleemina. Tartu Ülikoolil on ainsana vastu võetud võrdse kohtlemise eeskiri, ent ka see keskendub suuresti menetluslikele aspektidele. Ometi näeme, et nii teaduskirjanduses kui ka ülikoolide igapäevapraktikas nähakse ahistamist üha enam kui **süsteemset institutsionaalse kultuuri probleemi**, millega tuleb tegeleda laiapõhjaselt, ennetavalt ja kultuurilistele muutustele keskendudes. Seda peegeldavad ka uuringutulemused, kus tuuakse välja **ahistamise normaliseeritust ühiskonnas**. (vt III peatükki) Tegevusi, millele välisülikoolid lõviosa tähelepanust pööravad – ennetus, teadlikkuse tõstmine, rohujuureprojektid, ohvriabi, psühholoogiline toetus – Eesti ülikoolides ei eksisteeri või on need minimaalsed. On selge, et Eestis ei ole Cambridge'i või Cornelliga võrreldavaid ressursse. Samas oleksid paljud tegevused, näiteks igaaastased *online*-koolitused, tudengiorganisatsioone kaasavad ja suuresti vabatahtlikke rakendavad vastastikuse nõusoleku koolitused,

ülikooliväliste ressursside reklaamimine või seksuaalse vägivalda teadlikkuse nädalad ka meie tingimustes teostavad. Omaette oluline on ülikoolisese kompetentsi ja **usaldusisiku(te) loomine**, kelle poole võiksid tudengid ja töötajad ahistamisteemaliste muredega konfidentsiaalselt pöörduda. Samuti tuleks luua konkreetne ametikoht (näiteks ülikooliombuds), kelle vastutus oleks võrdse kohtlemise ning soolise ja seksuaalse ahistamise ennetamine.

Kaasata poliitikaloo protsessi kogu ülikooli kogukond. Kirjanduses rõhutatakse, et ahistamist vältivad ja sanktsioneerivad protsessid töötavad paremini, kui need on töötatud välja demokraatlikus protsessis, kus osalevad nii õppejõud kui ka tudengid. Ühelt poolt töötab selline protsess iseeneses teadlikkuse tõstmise viisina. Teisalt aitab see vältida administratiivsete struktuuride ülevõimestamist, mida on USA ja Suurbritannia kontekstis aina rohkem kritiseeritud. Kolmandaks aitab see leevendada ülikoolisisesid konflikte, luua koalitsioone ja vältida tunnet, et tegemist on „kuskilt ülalt“ pealesurutud muudatustega. Neljandaks kasutab see paremini ära ülikoolisest teaduslikku ja kogemuslikku ekspertiisi.

Töötada välja ülikoolisisesid intiimsuhteid reglementeerivad eeskirjad. Kuigi USA ja Suurbritannia ülikoolid lahknud dramaatiliselt selles, *kuidas* on ülikoolisisesed intiimsuhted reglementeeritud, on olemas laialdane üksmeel küsimuses, *kas* neid tuleks reguleerida. Intiimsuhted akadeemilises või professionaalses seoses olevate isikute vahel asetavad nõrgema osapoolde (peaaegu alati naise) haavatavasse olukorda. Sellised suhted suurendavad struktuurset hariduslikku ebavõrdsust, kuna asetavad lisakoormisi naistele, kes on suurema töökoormusega haavatavamaks pooleks. Lisaks tekitavad need ebaterve akadeemilise õhkkonna, kuna võivad kõrvalseisjatele jätta mulje, et intiimsuhete kaudu võib saada akadeemilisi eelisi. Kirjanduses rõhutatakse, et intiimsuhete reguleerimine on tööpoolest vastuolus täiskasvanute eraelu puutumatusel. Samas on selliste suhete puhul tegemist **mitte üksnes eraeluliste vaid otseselt ka hariduslikku ja professionaalset elu puudutavate küsimustega ning sestap on ülikoolide piiratud sekkumine eraellu põhjendatud**. Samas tuleks reglemendi täpne ulatus igas kogukonnas eraldi läbi arutada. Arutelu käigus tuleks silmas pida, et vastuvõetavad poliitikad võimestaksid nõrgemat poolt.

Kujundada eraldi tudengitele ja kõrvalseisjatele suunatud poliitikaid. Niivõrd, kui Eesti ülikoolides ennetavad tegevused üleüldse eksisteerivad, on need suunatud põhiliselt ülikoolitöötajatele. Rahvusvahelises võrdluses näeme, et ülikoolid pööravad eraldi tähelepanu tudengitele üldisemalt ning ohvritele ja kõrvalseisjatele konkreetsemalt. See võib tähendada suuremat psühholoogilist tuge (näiteks spetsiaalselt seksuaalvägivaldale keskenduvate nõustajate tööle võtmist), kõrvalseisjate koolitamist, vastastikkuse nõusoleku koolitusi jmt. Tuleks veenduda, et ennetuse hulka kuuluksid ka **eraldi meestele ja meesteorganisatsioonidele** (näiteks korporatsioonidele) suunatud tegevused, arvestades, et ahistamise toimepanijad on valdavalt mehed ning meeste hulgas on ka rohkem teadmatust ja stereotüüpseid arvamusi ahistamise olemuse ja tagajärgede osas.

Uuringutulemustel ja kehtival praktikal põhinevad soovitused

Teadvustada juhtkonna tasandil probleemi prioriteetsust. Ülikoolide vastustest selgub, et kuigi retooriliselt tunnistatakse ahistamise vältimise olulisust, ei ole tegemist juhtkonna jaoks prioriteetse küsimusega. Ka uuringus intervjueritud leidsid, et ülikoolile pigem ei saa ahistamise sanktsioneerimisel loota, ja soovisid ülikooli juhtkonnalt selget seisukohavõttu (lk 55). Ilma juhtide tähelepanuta võivadki ülikoolide tegevused jääda „sahtlisse“, omamata reaalsel efekti. Individuaalintervjuude põhjal tundub, et näiteks Tartu Ülikooli võrdse kohtlemise juhendiga on just nii läinud. Prioriteetsuse tunnistamine peaks tähendama eeskätt reaalsete ressursside ja tähelepanu koondamist, aga ka näiteks ülikooli rektori ja teiste juhtide selgeid seisukohavõtte meedias ja kõnedes ning tegevuste koondamist ühtse programmi alla (nagu näidiskaasustes „Respect@Cornell“, „Change the Culture“ jt). Ahistamise ennetamine tuleks teha ülikooli juhtimisel eraldi vastutusalaks. Aitaks ka ülikooliombudsi ametikoha loomine (vt eelmist soovituset).

Tugevdada nii sanktsioneerivaid meetmeid kui ka töötada välja kultuurilisele muutusele suunatud meetmed. Sarnaselt rahvusvaheliste näidetega, leidsid uuringus intervjueritud, et ülikool peaks pöörama rohkem tähelepanu harimisele, teavitustööle ja samas kommunikeerima paremini oma eeskirju. (lk 55) Samas oodati ka sanktsioneerimisel jõulisemat tegevust ja rõhutati, et ülikool peaks ühtaegu kaitsema osapoolte konfidentsiaalsust, aga samas juhtunut mitte maha vaikima ega kinni määtsima.

Võtta seisukoht intiimsuhete asjus. 70% küsitlusele vastanutest pidas õppejõu kutset kohtingule, üksinda õhtusöögile või suhtlust suhteportaalis ebamugavaks. 47% vastanutest pidas intiimsuhtet üliõpilasega ebamugavaks.

Individaalintervjuudes ei leitud, et ülikool peaks taolisi suhteid jõuliselt reguleerima, kuid tunnistati, et sellised suhted võivad põhjustada huvide konflikti ja võimu ärakasutamist. On tähelepanuväärne, et õppejõudude rühmaintervjuudes toodi intiimsuhete teemat välja kui eriti keerulist ja ebamugavust tekitavat olukorda. (lk 29) Tõepoolest, õppejõudude-tudengite vahelistes intiimsuhetes põrkub eraelu puutumatus akadeemilise ja professionaalse võimu ärakasutamisega ja üheseid suuniseid siin ülikoolidele anda pole võimalik. Küll aga peaksid ülikoolid teema laiapõhjaliselt ja kõiki huvigruppe kaasavalt läbi arutama ning looma selged kogukonnastandardid, mis aitaksid vähendada ebakindlust ja anda selgeid käitumisjuhiseid. Siin tasuks kaaluda kaasava protsessi välja töötamist ja kasutamist nagu Cornelli Ülikoolis.

Pöörata eraldi tähelepanu välistudengite probleemidele ahistamise kontekstis. Välistudengid ei ole homogeenne grupp ja küsitlusest selgus, et nn kolmandatest riikidest pärit tudengid peavad Eesti ülikooli pigem turvalisemaks ja võrdõiguslikumaks kui oma koduülikooli. (lk 25) Seevastu inglisekeelsetest vastajatest 35% oli kogenud viit või rohkemat ahistamissituatsiooni. Eraldi toodi välja kultuuridevahelisi erinevusi, mis põhjustavad arusaamatusi, mida võib ka ahistamiseks lugeda. Ka võib ahistamine olla teistes kultuurides rohkem normaliseeritud ning seetõttu ei julgeta sellest rääkida. Ülikoolid peaksid teadvustama, et välistudengite ees on süsteemselt teistsugused väljakutsed, millega tuleks eraldi tegeleda. Rahvusvahelise võrdluse põhjal võiks siin kaasata tudengiorganisatsioonide endi esindajad ning kasutada orientatsioonipäevade ja veebikoolituste pakutavaid võimalusi.

Vähendada tudengite jaoks barjääre oma kogemuse jagamiseks. Vastajad tõid läbivalt välja, et neid heidutab ülikoolide ja ühiskonna ükskõiksus teema suhtes. (lk 55) Ülikool peaks omalt poolt tegema kõik barjääride vähendamiseks. Juhtumite raporteerimiseks peaks olema mitmeid viise ja need peaks olema kommenteeritud kõigile ülikoolipere liikmetele. Ahistatut peaks olema võimalik suhelda enda jaoks usaldusliku isikuga, mitte ainult otsese ülemuse või personaliosakonna-/ õppekorraldusspetsialistiga. Ülikool peaks kinnitama, et ahistatut kui nõrgemalt poolelt ei nõuta ebamõistlikke koormisi. Kindlasti peaks jälgima, et juhtumeid raporteerides kaitstakse ohvrit, hoitakse temaga suhtlust ja antaks tagasisidet juhtumi menetlemise seisuga. Ülikoolitöötajatel peaks olema elementaarne väljaõpe, kuna just ülikoolitöötajate ükskõiksust või isegi pisendavat suhtumist toodi välja ühe põhjusena, miks ahistamisest ei teatata.

Ühiselamute turvalisuse **monitoorimine**. Lisaks õppejõudude-tudengite vahelistele juhtumitele toodi küsitluses välja palju kaastudengitega seotud kogemusi. Ühiselamud on siin eraldi problemaatilised, kuna seal võib ahistatu olla sunnitud ahistajaga samas hoones edasi elama, mis suurendab võimalust edasiseks survestamiseks ja suurendab traumasid, kui just ahistatu ise ei otsusta ühiselamust välja kolida. Võrdse kohtlemise huvides peaks ühiselamutes olema võimalus suhelda majavanema või korrapidajaga ning ahistamiskaasuste puhul peaksid eksisteerima selged ja hästireklaamitud raporteerimismehhanismid.

Raporti kokkuvõte

Soolise ja seksuaalse ahistamise uuring Eesti kuues avalik-õiguslikus ülikoolis (EKA, EMÜ, EMTA, TÜ, TLÜ, TalTech) kestis 2019. aasta aprillist kuni 2020. aasta jaanuarini. Uuring oli jaotatud vastavalt andmete kogumis- ja uurimismeetoditele kaheks.

1. Kvantitatiivsete andmete kogumise ja analüüsi etapp (aprillist kuni septembrini, 2019). Selles etapis korraldati valimisse kuulunud ülikoolide üliõpilaste hulgas veebiküsitlus. Andmete puhastamise järel oli küsimustikule laekunud vastuseid 1501. Veebiküsitlusega ei ole valimi esinduslikkus tagatud, sest vastamismäärad ülikoolides varieerusid ja olid kolmes avalik-õiguslikus ülikoolis alla 5%. Samuti ei järgi valim jaotust teiste tunnuste lõikes (sugu, vanus, õppevaldkond ja õppetase). Seega tuleks arvestada, et tulemuste tõlgendamisel ei saa üldistusi teha Eesti tudengkonna kohta laiemalt, vaid et see näitab pigem küsitlusele vastanute hoiakuid ning kogemusi.

2. Kvalitatiivsete andmete kogumise ja analüüsi etapp (septembrist kuni detsembrini, 2019). Selles uuringuetapis korraldati 30 individuaalintervjuud ahistamiskogemustega hiljuti lõpetanud või praeguste üliõpilastega. Lisaks viidi läbi 10 rühmaintervjuud, et kaardistada üldisemaid hoiakuid ja suhtumisi seoses ahistamisega ülikoolides. Rühmad olid moodustatud eraldi nii Eesti üliõpilastele, välisüliõpilastele kui ka õppejõududele. Samuti korraldati eraldi gruppintervjuud mees- ja naissoost osalejatele. Kvalitatiivses uuringu etapis kogusime ülikoolide rektoraatidelt infot praeguste praktikate osas, mida on rakendatud ülikoolides ahistamisjuhtumite ja -kaebuste menetlemiseks.

Uuringus oli esitatud kuus uurimisküsimust, millest lähtuvalt loodi ka raporti alapeatükid.

Millised on uuringus osalenute hoiakud soolise ja seksuaalse ahistamise suhtes? Kuidas tajutakse professionaalsete suhete piire üliõpilaste ja õppejõudude hulgas?

Nii küsitluses kui ka intervjuudes uurisime osalejate hoiakuid – mida peetakse üldiselt sooliseks ja seksuaalseks ahistamiseks; kas ja kuidas nähakse ahistamist probleemina nii ülikoolides kui ühiskonnas tervikuna ning kuidas jaguneb vastutus ahistamisjuhtumite ennetamises, nende reageerimisel ja nende lahendamisel. Lisaks olid vaatluse all osalejate tajud professionaalsete suhete piiride tunnetamisel. Esitasime nii küsitluses kui ka gruppintervjuudel hüpoteetilisi situatsioone, kus osalejad pidid märkima, kuidas nad end tunneks, kui õppejõud teeks midagi, mida võib tõlgendada piiride ületamisena.

Ahistamise mõistmisel joonistusid nii küsitluses osalenud kui intervjuueritid inimeste puhul välja järgmised arusaamad.

- Lihtsam oli uuringus osalenutel ära tunda, mõista ja selgitada seksuaalset ahistamist, mida seotakse tihti füüsilise tegevusega – näiteks mittesooitud puudutused vms füüsiline kontakt.
- Soolist ahistamist oli keerulisem selgitada, mainiti ebavõrdsust ja diskrimineerimist, „soo alusel vahet tegemist“ ja soostereotüüpide kasutamist indiviidile ebamugaval viisil.
- Rõhutati, et olukordade tajumine ahistamisena on subjektiivne.
- Selleks, et midagi ahistamiseks nimetada, peab uuringus osalenute hinnangul tegu olema korduv ja järjepidev (hoolimata subjekti poolt märku antud tegevuse soovimatusest või vastupanust ei-ütlemisega).

Suur osa intervjuueritavatest esitasid soolise ja seksuaalse ahistamise lahtimõtestamiseks näiteid, milles tegijaks oli mees ja ahistatuks naine. Ent samal ajal jäi intervjuueritavate sõnakasutus sooneutraalseks. Kasutati näiteks sõnu „õppejõud“, lisamata sinna ette viidet soole. Taoline sooneutraalsus ahistaja diskursuses oli läbivaks mustriks juhul,

kui esitati üldiseid hoiakuid, ei räägitud isiklikust ahistamiskogemusest.

Küsitlustulemuste analüüs näitas, et ligi 12% vastanutest hindas, et sooline ahistamine on nende kõrgkoolis pigem probleem või suur probleem. 6,5% vastajaid leidis, et seksuaalne ahistamine on nende kõrgkoolis probleem.

Uuringu tulemused näitasid, et ahistamist pidasid oma kõrgkoolis suureks probleemiks valdavalt inimesed, kellel olid ka isiklikud kokkupuuted ahistavate juhtumitega. Intervjueeritavate hulgas oli ka neid inimesi, kelle hinnangul on küll ühiskonnas suur ahistamise määr, kuid ülikoolides leidub selliseid juhtumeid võrreldes muude valdkondadega vähem. Need inimesed tundsid end ülikoolides pigem turvalisemalt kui ühiskonnas tervikuna; nad ei usu, et võiksid kõrgkoolis langeda ahistamise ohvriks. Võrreldes meestega tajusid naised soolist ja seksuaalset ahistamist kõrgkoolides suurema probleemina.

Uuringus osalenutele esitasime erinevaid oletuslikke olukordi, mis toimuksid nende endi ning õppejõu, juhendaja või muu kõrgkoolitöötaja vahel. Nii küsitluses kui ka grupiintervjuudel tuli osalejatel hinnata kui ebamugavaks või mugavaks nad professionaalse suhte piire ületavaid situatsioone peavad. Üliõpilased hindasid kõige ebamugavamaks olukordi, mis on intiimsemat laadi ehk mille käigus tehakse selgelt kommentaare üliõpilase välimuse kohta või kui tudengeid kutsutakse õhtusöögile või kohtingule. Romantilise huviga seotud situatsioone tajuti kõige ebamugavamadena, sest situatsioon kätkeb endas võimalikku huvide konflikti ja võimusuhte ärakasutamist. Uuringus osalenud üliõpilased hindasid kõige vähem ebamugavust tekitavaks situatsiooni, milles õppejõud püüaks üliõpilastega sotsiaalmeedias suhelda. Kuid öeldi, et suhtluse sisu on määrav – kui suhtluse sisu peaks õppetööst väljuma, siis arvatakse see pigem ebamugava situatsiooni alla kuuluvaks.

Hoiakute kujunemist mõjutasid erinevad tegurid. Kindlasti mõjutas isiklik kokkupuude juhtumitega ja kõrvalseisjana kuulnud-nähtud lood inimeste suhtumist ja taju ahistamise probleemse osas kõrgkoolides. Aga oluline oli hoiakute muutumine avaliku diskussiooni kaudu, mida individuaalintervjuudel osalenud ka välja tõid. Teadlikkuse tõstmine ühiskonnas on omakorda aidanud intervjueeritavatel ümberhinnata ohvripositsiooni, et lõpetada enese süüdistamine.

Küsisime, kes vastutab kõrgkoolis olukorra eest, kui üliõpilane kogeb kõrgkoolis soolist või seksuaalset ahistamist (kes ennetab ahistamist, kes reageerib). Peaaegu kõik, kes sellele küsimusele vastasid, leidsid, et ahistaja kindlasti või pigem vastutab tekkinud olukorra eest (97,1%). Lisaks hinnati kõrgel määral vastutavaks ka kõrgkoolis ahistamise tunnistajad (74,1%). Sellele järgnesid kõrgkooli personaliliikmed (58,5%).

Intervjuudes ilmnesid peamiste vastutuse kandjatena nii ühiskond laiemalt kui ka ülikool, aga ka ahistaja ning ahistatu/ohver. Kui küsitluses väljendati hoiakutes kõrvalseisja või tunnistaja suurt vastutust ja rolli, siis intervjuudes omistati kõrvalseisjale vaid minimaalset tähtsust. Üldine madal teadlikkus ahistamisjuhtumite äratundmiseks ja ohvri abistamiseks tingis selle, et kuigi juhtumi tunnistajaid nähakse vastutavana, tunnistasid intervjueeritud inimesed, et kõrvalseisjana on neil siiski väga keeruline sekkuda. Ühelt poolt ei osata pealtvaatajana „ahistamist ära tunda“, aga teisalt puudub ka julgus sekkuda hirmus ahistaja pahameel enda peale tõmmata.

Millised on uuringus osalenud üliõpilaste kokkupuuted ja isiklikud kogemused soolise ja seksuaalse ahistamisega?

Uuringu üks keskne eesmärk oli kaardistada, millised olid uuringus osalejate kokkupuuted ja isiklikud kogemused soolise ja seksuaalse ahistamisega. Selleks kasutasime 21 situatsioonikirjeldusest koosnevat loetelu, mille kaudu uurisime kas ja mil määral on uuringus osalejatel ahistamisega kokkupuuteid. Küsitlustulemuste analüüs näitas, et **28,4%-l vastanutest (ehk 427 vastajal 1501 vastaja hulgast) ei olnud ühtegi kogemust ankeedis välja toodud situatsioonidega. Seega suurel osal vastanutest on olnud kogemus vähemalt ühe situatsiooniga (72,6%)**. Edasises situatsioonide analüüsis selgus, et kõige rohkem on küsitlusele vastanud üliõpilastest (59%) kogenud üldistavaid või stereotüüpseid märkusi. 44% vastanutest on puutunud kokku sellega, et nende juuresolekul on räägitud seksuaalse alatooniga või kahemõttelisi nalju. 18,8% üliõpilastest vastasid, et neid on vaadatud viisil, mis tekitas neist ebamugavust. Seega kõige rohkem on tudengitel kokkupuuteid soolise või seksuaalse alatooniga situatsioonidega. Sarnased mustrid joonistusid ka individuaalintervjuudel osalenute kogemusest. Kuid intervjueeritavad avasid ka situatsioonide ahistamisena tajumise subjektiivsust – kuigi situatsioon võis olla inimesele ebamugav, ei nimetatud tihti neid soolist ahistamist kirjeldavaid situatsioone otseselt ahistamiseks. Individuaalintervjuudest ilmnes selgelt, et kuigi mehed ja naised on kogenud keskmiselt peaaegu sama palju situatsioone, on naised neid enamjaolt tõlgendanud ahistamisena ja mehed lihtsalt ebamugavate olukordade või valestimõistetavustena.

Ahistamissituatsioonidest saab eraldi esile tõsta situatsioone, kus tegu oli füüsilise kontaktiga. Sellised situatsioonid olid näiteks vastu tahtmist kallistamine, suudlemine, intiimpiirkonna katsumine, survestamine seksuaalvahekorda astumiseks ja seksuaalvahekorra pealesundimine. Neid võib pidada raskemateks ahistamissituatsioonideks, mis vajavad eraldi tähelepanu. Küsitluse analüüsiks koostatud loendusindeksi tulemused näitasid, et suurel osal vastajatest ei olnud selliste situatsioonidega ühtegi kokkupuudet. 1501-st ankeedile vastanust 85,3%-l ei olnud ühtegi kogemust situatsioonidega, kus oli soovimatu füüsiline kontakt. See tähendab, et **14,7%-l vastajatest aga oli kogemus vähemalt ühe sellise situatsiooniga, mis sisaldas füüsilist kontakti**. Kõige suuremal hulgal neist oli kogemus vaid ühe füüsilist kontakti sisaldava situatsiooniga (10,9%).

Üldisemate trendide analüüsiks jaotati küsitlustulemuste loendusindeks neljaks – vastajad, kellel pole üldse kogemusi, on üksikuid kogemusi (1–2 situatsiooni), mõned kogemused (3–4 situatsiooni) ja on kogemusi mitmete situatsioonidega (5 ja enam). Kui 28,4%-l vastajatest ei olnud üldse kogemusi ankeedi situatsiooniga, siis 33,2%-l oli kogemusi üksikute situatsioonidega, 18,6% oli kokku puutunud 3–4 situatsiooniga ja 19,8%-l oli kogemusi viie või enama situatsiooniga. Neid, kellel oli palju kokkupuuteid erinevate situatsioonidega, võib pidada teatud määral riskirühmaks. **Vastajaid, kellel on olnud kokkupuuted viie ja enama situatsiooniga, oli viiendik kõigist ankeedile vastanud naistest, viiendik kõigist 26–30-aastastest, 33% kõigist ankeedile vastanud biseksuaalsetest vastajatest ja 35% kõigist inglisekeelsetest vastajatest.**

Individuaalintervjuudel käsitleti situatsioone põhjalikult ja meile räägiti erinevatest juhtumitest ülikoolides. Intervjuudes jutustatud lood illustreerisid situatsioonide analüüsi. Raporti lisa esitanud 10 ahistamislugu, mis on toimunud naistudengitega. Aga lisaks selgelt tajutud ahistavatele olukordadele räägiti intervjuudes palju ka n-ö piiripealsetest olukordadest, mida ahistamise alla ei paigutata. Need olid soolise ahistamisega seotud juhtumid nagu näiteks soostereotüüpsete märkuste, naljade tegemised, mida põhjendati sellise käitumise normaliseeritusega ühiskonnas. Need on n-ö igapäevased juhtumid, mis toimuvad kogu aeg ja kõikjal meie ümber – arvati, et neile ei saagi reageerida nende laia leviku tõttu või kartuses saada nimetatud „lumehelbekeseks“.

Küsitlustulemuste põhjal oli näha, et situatsioonides, kus tegemist oli pigem soolise ahistamise või soolise diskrimineerimisega oli toimepanijaks sagedamini õppejõud. Kaastudengid olid toimepanijateks sagedamini seksuaalse alatooniga, füüsilisi puudutusi või kontakti hõlmavates situatsioonides. Individuaalintervjuudes märgiti toimepanijana peamiselt ülikooli töötajaid – need olid inimesed tudengite õppejõudude, juhendajate hulgast. Vähem esines intervjuudes lugusid kaastudengitest ahistajate kohta. Küsitlustulemuste teistsugused proportsioonid lubavad järeldada, et uuringu teemapüstitus kutsus implitsiitselt pigem osalema inimesi, kellel oli kogemusi just võimupositsiooni ärakasutamisega.

Küsitluses oli võimalik vastajatel ka täpsustada, et mida nad pärast situatsiooni toimumist olukorra lahendamiseks või selle olukorra kordumise vältimiseks tegid. Kõige sagedamini öeldi, et olukorra lahendamiseks ei tehtud midagi. Toodi välja, et juhtunust räägiti ka mõne kaasüliõpilasega või olukorra kordumise vältimiseks hakati edaspidi seda inimest vältima. Sarnased mustrid ahistamiskogemustele reageerimisel selgusid ka individuaalintervjuudes.

Kuid olukorrale mittereageerimine ei tähenda juhtunu mõjude ja tagajärgede puudumist ohvrile. Nii nagu varasemad uuringud on väljatoonud, on ahistamiskogemusel ohvrile sügavad mõjud ja tagajärjed. Ahistamiskogemuste mõjudena intervjuueeritavate lugudes esinesid järgmised mõjud.

- Psühholoogilised mõjud nagu depressioon, vaimsed probleemid ja süütunne;
- Mõjutused haridusteele – ahistamisena tajutud situatsioonide tõttu muudeti juhendajat, eriala või kitsamat suundumust eriala sees; vahetati ülikooli Eestis ja mindi ka välisülikoolidesse;
- Otseseid mõjud inimese käitumisele, näiteks muudeti riietumisstiili, hoiti madalat profiili loengus, välditi konkreetseid inimesi ja olukordade taastekkimist.

Intervjuudes osalejad tunnistasid, et nad ei teadnud, mida teha ja kuhu minna abi saamiseks juhtumi toimumise järel. Kuid ahistamiskogemustel võib olla tõsine tagajärg üliõpilase heaolule ja õpingutele. Ohvrid vajavad abi ahistamiskogemusest üle saamisel ja on oluline, et ahistamiskogemustest tulenevaid tagajärgi ei pisendataks.

Kuidas uuringus osalejad on juhtumitele reageerinud ja kuhu abi saamiseks pöördunud? Millisena näevad uuringus osalejad ülikoolide rolli ahistamise ennetamises, juhtumitele reageerimises ja milliseid soovitusi selles osas ülikoolidele antakse?

Uurisime ka, millised olid uuringus osalejate kogemused, juhul kui nad juhtumi järel abi saamiseks kuhugi on pöördunud. Aga lisaks huvitasid meid ka üldisemad arvamused, kuhu uuringus osalejate meelest saab praegu ohver abi saamiseks pöörduda ning milliseid soovitusi osalejad ülikoolidele ahistamisjuhtumite ennetuse, lahendamise osas annavad.

Küsimuse „kuhu saab ohver abi saamiseks pöörduda?“ eesmärk oli kaardistada hetkeolukorra tajumist. Analüüsist selgus, et kõige sagedamini vastati, et abi saamiseks saaks ohver pöörduda kõrgkooli nõustaja või psühholoogi poole. Sellele järgnevalt vastati enim, et saaks pöörduda perekonna, sõprade või lähedaste poole ning kolmandaks kõige sagedasemaks vastuseks oli pöördumine õiguskaitseorganite poole. Intervjuud avasid neid hoiakuid – selgus, et see, kelle poole abi saamiseks pöörduda, sõltub juhtumi tõsidusest. Raskete ahistamisjuhtumite (näiteks vägistamine) korral tuleks minna otse politseisse; kergemat laadi juhtumite puhul tuleks abi otsida ülikoolist. Arvati, et pöörduda tuleks mõne töötaja poole (nimetati nii psühholoogi, üliõpilasesindust, dekanaati kui ka õppenõustajat).

Ahistamiskogemusega intervjuueeritavad olid kõige sagedamini abi ja toetuse leidmiseks pöördunud sõprade, kaastudengite poole. Samuti olid intervjuueeritavad psühholoogiliste mõjude korral pöördunud psühholoogi poole. Ent seejuures räägiti korduvalt, et kuigi ahistamiskogemus võis mõju avaldada vaimsele heaolule, pöörduti abi saamiseks alles väljakujunenud depressiooni või ärevushäirega, arvates seejuures, et peamine probleem peitub milleski muus. Ühe intervjuu käigus mainiti politseilt abi otsimist. Harvad olid ka juhtumid, kus konsulteeriti või esitati kaebus ülikooli töötajale. Sellistel kordadel oli läbivaks tooniks intervjuueeritavate lugudes pettumine ülikoolipoolses toetuses ja abis. Tunti, et kaebusele ei pööratud piisavalt tähelepanu. Palju sõltus konkreetse töötaja suhtumisest ja teadlikkusest, kuidas kaebustega tegelda, millist toetust vajab kaebuse tegija ning kuidas üleüldse ohvriga suhelda. Ülikoolipoolse abi ja toetuse puudumine võib omakorda üliõpilast panna sellest kõrgkoolist eemalduma ja otsima toetavat õpikeskkonda mujalt. Uuringus osalejad ei tundnud, et ülikoolis tegeldaks ahistamisjuhtumite ja ennetuse osas teadlikkuse tõstmisega vajalikul tasemel. Nenditi, et paljudel ülikoolidel puuduvad juhised ning suunised, mida teha ning kuidas käituda, kui ollakse sattunud ahistamise ohvriks.

Uuringus osalenud esitasid oma mõtteid soovitusteks ülikoolidele. Üldiselt võib öelda, et kuigi soolist ja/või seksuaalset ahistamist oma ülikoolis suure probleemina ei nähta, siis ikkagi leitakse, et ülikoolidel peaks olema ennetavalt kujundatud suhtumine neisse teemadesse ja kaebuste esinemisel olema juhtumi lahendamise protokoll.

Enam jäid kõlama uuringus osalenute poolt tehtud soovitused.

1. Ülikoolid peaksid avalikult väljendama nulltolerantsi seksuaalse ja soolise ahistamise suhtes. Kui ahistamisjuhtum leiab aset ja seda on võimalik ka tõendada, siis peaks ahistaja kandma karistust.
2. Ülikoolid peaksid korraldama põhjalikku, objektiivset, ennatlikke järeldusi ning ohvrile lisatraumat vältivat kaebuse menetlemist ja juhtumialast uurimistööd.
3. Ennetustöös soovitatakse ülikoolidel mõelda läbi võimaliku kaebuse ja juhtumi lahendamise protseduur koos kooliperele tutvustatud juhendite ja eeskirjadega.
4. Ennetustöös soovitatakse ka üldist harimist ja teadlikkuse tõstmist soolise ja seksuaalse ahistamise teemal nii õppejõududele, üliõpilastele kui ülikooli spetsialistidele, kes ohvritega töötavad.
5. Nähti vajadust üliõpilaste tugiteenuste tõhustamiseks, näiteks soovitatakse konsulteerida enne kaebuse esitamist nii psühholoogi kui õiguslase konsultandiga
6. Soovitatakse, et kaebus esitada küll pigem ülikooli sees, kuid kindlasti erapooletule ülikooli töötajale, kes on eraldi struktuuriüksuses, maandamaks sellega hirme ülikoolipoolsest juhtumi kinni mätamisest.

Huvitava erisusena selgus, et kui uuringus osalenud usuvad, et tudengi ja õppejõu vahelise suhte puhul on ülikoolil võimalus ja kohustus sekkuda, siis sama ei kehti tudengitevaheliste suhete puhul. Hetkel tuntakse, et ülikool ei saa tudengitevahelises suhtes või ahistamisjuhtumite korral aidata. Tudengite omavahelisi suhteid nähakse ülikoolist sõltumatutena, probleeme üritatakse lahendada omavahel. Samal ajal oli üliõpilasi, kes olid kogenud kaastudengite poolset ahistamist näiteks ühiselamutes. Juhime ülikoolide tähelepanu edasise ühiselamute korralduse uurimiseks ja vajalike ennetavate meetmete välja töötamiseks.

Edasist monitoorimist vajab ka välistudengite ja välisõppejõudude Eesti kultuuri ja käitumisnormidega harjumine. Uuringu raames tehtud intervjuudes koorusid kultuurikonfliktidel põhinevad ahistamiskogemused ühe põgusa sissevaatena, kuid probleemi ulatusele käesolev uuring vastata ei saa. Ent võib öelda, et üldiselt tajutakse välistudengite vähest integreeritust probleemina, mis võib potentsiaalselt asetada välistudengid ahistamise kogemise riskirühma. Sellega seostusid ka Eesti ülikoolidest õpirändesse suunduvad üliõpilased, kes võivad teises riigis ning välisülikoolis ahistamist kogeda. Tuleks edaspidi uurida, millised kokkupuuted on õpirändes osalenud üliõpilastel välisülikoolides ahistamisega ja mil moel korraldada abi ja tugi välisriigis olevale üliõpilasele, et vähendada tema riskirühma sattumise tõenäosust.

Millised parimad praktikad on Eestis ja välismaal kasutusele võetud, et tagada võrdõiguslikkus, võrdne kohtlemine ja turvaline töö- ning õpikeskkond; ja et ennetada soolist ja seksuaalset ahistamist?

Kuuendas peatükis on pühendatud mahukas osa rahvusvahelise konteksti käsitlemisele, et sel teel anda Eesti lugejale ülevaade USA ja Suurbritannia ülikoolide kogemustest soolise ja seksuaalse ahistamise ennetamisel ja sanktsioneerimisel. Lisaks käsitlesime peatükis uuringu valimisse kuulunud Eesti ülikoolide poliitika, mis puudutavad ülikoolide ennetavaid, sanktsioneerivaid ja teadlikkust tõstvaid tegevusi ahistamise vältimisel. Neid kõrvutame uuringus osalenute nägemuse ja hoiakutega. Rahvusvaheliste ja Eesti ülikoolide praktikate võrdlusel kujundasime poliitikasoovitused.

Soovitused ülikoolidele põhinevad esmalt USA ja Suurbritannia teaduskirjandusel ning Cambridge'i ja Cornelli näidiskaasustel. Nende ülikoolide praktikad ei ole üheselt Eesti konteksti üle kantavad, kuid sellegipoolest leiame kirjandusest rohkelt korduvaid teemasid, mida tuleks ka Eesti ülikoolides läbi arutada. Rahvusvahelisel võrdlusel põhinevad soovitused olid järgmised.

1. Ülikoolid peaksid töötama välja kõikehõlmavad poliitikad, ennetusest ohvriabi ja sanktsioneerimiseni.
2. Eeskirjade loomise protsessi tuleks kaasata kogu ülikoolikogukond.
3. Välja tuleks töötada ülikoolisiseseid intiimsuhteid reglementeerivad eeskirjad.
4. Kujundada tuleks eraldi tudengitele ja kõrvalseisjatele suunatud poliitika.

Teiseks oleme välja toonud rea probleemkohti, mis kerkisid uuringu käigus esile korduvalt, sh rühma- ja individuaalintervjuudes. Oleme rõhutanud eriti neid punkte, kus ilmnevad suured käärid ülikoolide institutsionaalse enesekuvandi ja küsitluses osalenute kogemuste vahel. Nende probleemide pinnalt soovitasime järgmist.

1. Teadvustada juhtkonna tasandil probleemi prioriteetsust.
2. Sanktsioneerivate meetmete tugevdamise kõrval töötada välja kultuurilisele muutusele suunatud meetmed.
3. Võtta seisukoht ülikoolisiseste intiimsuhete osas.
4. Pöörata eraldi tähelepanu välistudengite probleemidele.
5. Vähendada tudengite jaoks barjääre oma ahistamiskogemuse jagamiseks.
6. Monitoorida ka ühiselamute turvalisust.

LISA 1. Sooline ja seksuaalne ahistamine Eesti kõrghariduses - küsimustik

I plokk - Demograafilised andmed

1. Kus Te hetkel õpite? (vali nimekirjast üks)

- 1) Eesti Kunstiakadeemia
- 2) Eesti Maaülikool
- 3) Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia
- 4) Tallinna Tehnikaülikool
- 5) Tallinna Ülikool
- 6) Tartu Ülikool

2. Millises õppeastmes Te hetkel õpite? (vali nimekirjast üks, juhul kui õpite mitmes õppeastmes korraga, siis palun valige neist üks)

1. Rakenduskõrgharidusõpe
2. Bakalaureuseõpe
3. Magistriõpe
4. Integreeritud õpe
5. Doktoriõpe

3. Millises õppevaldkonnas Te hetkel õpite? (vali nimekirjast üks)

1. Haridus
2. Humanitaaria ja kunstid
3. Sotsiaalteadused, ajakirjandus ja teave
4. Ärindus, haldus ja õigus
5. Loodusteadused, matemaatika ja statistika
6. Informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad
7. Tehnika, tootmine ja ehitus
8. Põllumajandus, metsandus, kalandus ja veterinaaria
9. Tervis ja heaolu
10. Teenindus

4. Mis on Teie kodune keel? (mitu valikut loetelust)

1. eesti keel
2. vene keel
3. inglise keel
4. muu, palun täpsustage _____

5. Mis on Teie sünniaasta? *Palun kirjutage oma sünniaasta kujul "1983" või "1997".*

6. Milline on teie sooline identiteet? (valikust üks)

- 1) Naine
- 2) Mees
- 3) Muu, *palun täpsustage*

- 4) Ei soovi vastata
7. Kas teie sooline identiteet kattub Teile sünnil määratuga? (valikust üks)
- 1) Jah
 - 2) Ei
 - 3) Ei soovi vastata
8. Milline on Teie seksuaalne orientatsioon? (valikust üks)
- 1) heteroseksuaalne
 - 2) gei/lesbi
 - 3) biseksuaalne
 - 4) muu, *palun täpsustage*
 - 5) ei soovi vastata

II plokk - Hoiakud / tajud

Soolise ja seksuaalse ahistamise definitsioonid

Soolise ahistamise all mõistame soolise võrdõiguslikkuse seaduse järgi „sooga seotud soovimatut käitumist või tegevust, mille eesmärk või tegelik toime on isiku väärkuse alandamine ja häiriva, ähvardava, vaenuliku, halvustava, alandava või solvava õhkkonna loomine“. Soolise ahistamisena võivad olla tajutud näiteks olukorrad, kus sooidentiteedi tõttu keeldutakse andma tööülesandeid või ülesandeid jaotatakse soopõhiselt.

Seksuaalne ahistamine on soolise võrdõiguslikkuse seaduse järgi ülikooli töötajate, üliõpilaste, õppejõudude jt asutuse liikmete vaheline „soovimatu sõnaline, mittesõnaline või füüsiline seksuaalse olemusega käitumine või tegevus, mille eesmärk või tegelik toime on isiku väärkuse alandamine, eelkõige luues häiriva, ähvardava, vaenuliku, halvustava, alandava või solvava õhkkonna“. See võib ulatuda soovimatutest seksuaalse alatooniga naljadest flirdi ja otseste ettepanekuteni vahetada seksuaalseid teeneid paremate hinnete või akadeemilisel redelil edasiliikumise vastu. Soovimatus ei pruugi alati olla sõnaliselt väljendatud.

Soolist ja seksuaalset ahistamist võivad kogeda nii mehed kui naised. Soovimatut käitumist tajub ahistatu subjektiivselt alandavana.

Järgnevalt soovime teada, kuidas Teie tajute soolist ja seksuaalset ahistamist oma õppeasutuses.

9. Kas Teie arvates on kõrgkoolis, kus Te õpite, probleeme soolise ja/või seksuaalse ahistamisega?

	on suur probleem	on pigem probleem	ei ole pigem probleem	ei ole probleem	ei oska öelda
Sooline ahistamine minu kõrgkoolis	1	2	3	4	5
Seksuaalne ahistamine minu kõrgkoolis	1	2	3	4	5

10. Palun hinnake, kuidas Te tunneksite end kõrgkoolis järgmistes olukordades, kus õppejõud, juhendaja või muu kõrgkooli töötaja teeks midagi sellist:

	väga ebamugavalt	pigem ebamugavalt	ei üht ega teist, neutraalselt	pigem mugavalt	täiesti mugavalt	ei oska öelda
<i>oleks romantilises või seksuaalses suhtes oma üliõpilasega</i>	1	2	3	4	5	6
<i>ütleks Teile, et Te meeldite talle</i>	1	2	3	4	5	6
<i>kutsuks Teid kohtingule</i>	1	2	3	4	5	6
<i>kutsuks Teid üksinda õhtusöögile</i>	1	2	3	4	5	6
<i>korraldaks kohtumise Teiega väljaspool õppetöö aega</i>	1	2	3	4	5	6
<i>kutsuks Teid juhendamiseks oma koju</i>	1	2	3	4	5	6
<i>kommenteeriks Teie keha, figuuri</i>	1	2	3	4	5	6
<i>püüaks Teiega suhelda sotsiaalmeedias (näiteks sõbrakutse Facebookis, sooviks suhelda WhatsAppis, jälgiks Teid Instagramis)</i>	1	2	3	4	5	6
<i>püüaks Teiega suhelda mõnes tutvumisportaalil</i>	1	2	3	4	5	6

11. Palun kirjutage, kuidas saaks kõrgkoolides ahistamisjuhtumeid ennetada _____ (vaba vastus)

12. Palun kirjeldage, kuidas peaks kõrgkoolides ahistamisjuhtumitele reageerima _____ (vaba vastus)

III plokk - Isiklikud kogemused ahistamisega

Järgnevate küsimustega soovime teada saada, millised on Teie isiklikud kogemused soolise ja seksuaalse ahistamisega õpingute jooksul Eesti kõrgkoolides.

Uuringud on näidanud, et osa soolisest ja seksuaalsest ahistamisest on normaliseeritud, teisalt on ka piirid ahistamise liikide vahel tihti ebaselged. Tegu on küll soovimatu ja ebameeldiv, ent me ei pruugi seda otseselt soolise või seksuaalse ahistamisena nimetada.

Esitame Teile mõned juhtumi kirjeldused ning palume Teil vastata, kas olete neid kogenud ja pidanud ahistavaks või ebamugavaks olukorraks oma õpingute vältel. Samuti on võimalik, et kogetud situatsioon ei tekitanud Teis ebamugavust, sel juhul palun märkige “ei ole kogenud”.

13. Kas õpingute jooksul on keegi vaadanud Teid viisil, mis tekitas Teis ebamugavust?

1. Jah, olen kogenud → küsimus 14
2. Ei ole kogenud → küsimus 15
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 15

14. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut) → küsimus 15

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetöoga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

15. Kas õpingute jooksul on keegi kommenteerinud Teie välimust või figuuri viisil, mis tekitas Teis ebamugavust?

1. Jah, olen kogenud → küsimus 16
2. Ei ole kogenud → küsimus 17
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 17

16. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut) → küsimus 17

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetöoga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

17. Kas õpingute jooksul on keegi teinud Teie juuresolekul üldistavaid või stereotüüpilisi märkuseid naiste või meeste kohta?

1. Jah, olen kogenud → küsimus 18
2. Ei ole kogenud → küsimus 19
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 19

18. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas?→ küsimus 19

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

19. Kas õpingute jooksul on keegi kommenteerinud või pannud Teid ebamugavasse olukorda Teie soolise identiteedi tõttu?

1. Jah, olen kogenud→ küsimus 20
2. Ei ole kogenud→ küsimus 21
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 21

20. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut)→ küsimus 21

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

21. Kas õpingute jooksul on keegi nimetanud Teid soole viitavate või seksuaalse alatooniga hüüdnimedega?

1. Jah, olen kogenud→ küsimus 22
2. Ei ole kogenud→ küsimus 23
3. Pole kindel / ei mäleta→ küsimus 23

22. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut)→ küsimus 23

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

23. Kas õpingute jooksul on keegi kommenteerinud Teie seksuaalset orientatsiooni ja/või seksuaalelu viisil, mis oli Teie jaoks ebameeldiv või soovimatu?

1. Jah, olen kogenud→ küsimus 24
2. Ei ole kogenud→ küsimus 25
3. Pole kindel / ei mäleta→ küsimus 25

24. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut)→ küsimus 25

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

25. Kas õpingute jooksul on keegi kasutanud Teiega suheldes siivutut või seksuaalsusele viitavat hääletooni või žeste?

1. Jah, olen kogenud → küsimus 26
2. Ei ole kogenud → küsimus 27
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 27

26. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut) → küsimus 27

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

27. Kas õpingute jooksul on keegi rääkinud Teile või Teie juuresolekul seksuaalse alatooniga või kahemõttelisi nalju?

1. Jah, olen kogenud → küsimus 28
2. Ei ole kogenud → küsimus 29
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 29

28. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut) → küsimus 29

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

29. Kas õpingute jooksul on keegi saatnud Teile seksuaalse alatooniga kahemõttelisi kirju või sõnumeid?

1. Jah, olen kogenud → küsimus 30
2. Ei ole kogenud → küsimus 31
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 31

30. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut) → küsimus 31

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

31. Kas õpingute jooksul on keegi keeldunud Teile vastamast või pole andnud tööülesandeid Teie sooidentiteedi tõttu?

1. Jah, olen kogenud → küsimus 32
2. Ei ole kogenud → küsimus 33
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 33

32. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? → küsimus 33

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik

5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

33. Kas õpingute jooksul on keegi jätnud Teie ettepanekud või arvamuse tähelepanuta Teie sooidentiteedi tõttu?

1. Jah, olen kogenud → küsimus 34
2. Ei ole kogenud → küsimus 35
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 35

34. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? → küsimus 35

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

35. Kas õpingute jooksul on keegi halvustanud Teid või pannud teisi Teisse halvustavalt suhtuma Teie sooidentiteedi tõttu?

1. Jah, olen kogenud → küsimus 36
2. Ei ole kogenud → küsimus 37
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 37

36. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? → küsimus 37

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

37. Kas õpingute jooksul on keegi teinud Teile ebamugavust tekitavaid teeneid või kingitusi, mis eeldavad vastuteeneid (nagu näiteks kõrgem hinne, parem praktikakoht või muul viisil akadeemilisel redelil edasiliikumise soodustamine)?

1. Jah, olen kogenud → küsimus 38
2. Ei ole kogenud → küsimus 39
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 39

38. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut) → küsimus 39

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

39. Kas õpingute jooksul on keegi teinud Teie varasemast keeldumisest hoolimata vihjeid või ettepanekuid koosolemiseks või vaba aja veetmiseks?

1. Jah, olen kogenud → küsimus 40
2. Ei ole kogenud → küsimus 41
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 41

40. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut)→ küsimus 41

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

41. Kas õpingute jooksul on keegi püüdnud Teid kallistada vastu Teie tahtmist?

1. Jah, olen kogenud→ küsimus 42
2. Ei ole kogenud→ küsimus 43
3. Pole kindel / ei mäleta→ küsimus 43

42. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut)→ küsimus 43

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

43. Kas õpingute jooksul on keegi püüdnud Teid suudelda vastu Teie tahtmist?

1. Jah, olen kogenud→ küsimus 44
2. Ei ole kogenud→ küsimus 45
3. Pole kindel / ei mäleta→ küsimus 45

44. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut)→ küsimus 45

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

45. Kas õpingute jooksul on keegi katsunud Teie intiimpiirkonda (tagumik, rind, genitaalid)?

1. Jah, olen kogenud→ küsimus 46
2. Ei ole kogenud→ küsimus 47
3. Pole kindel / ei mäleta→ küsimus 47

46. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut) → küsimus 47

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

47. Kas õpingute jooksul on keegi katsunud Teid sihilikult mujalt (nt kätt, õlga, selga) olukorras, kus puudused ei olnud vajalikud?

1. Jah, olen kogenud→ küsimus 48
2. Ei ole kogenud→ küsimus 49

3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 49

48. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut) → küsimus 49

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

49. Kas õpingute jooksul on keegi teinud Teile ettepaneku või survestanud Teid seksuaalvahekorda astumiseks?

1. Jah, olen kogenud → küsimus 50
2. Ei ole kogenud → küsimus 51
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 51

50. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut) → küsimus 51

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

51. Kas õpingute jooksul on keegi sundinud Teid seksuaalvahekorda?

1. Jah, olen kogenud → küsimus 52
2. Ei ole kogenud → küsimus 53
3. Pole kindel / ei mäleta → küsimus 53

52. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? (mitu valikut) → küsimus 53

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

53. Kas olete kogenud mõnda muud Teie jaoks soolise või seksuaalse ahistamisega seotud olukorda, mida eelnevalt ei kirjeldatud?

1. jah → küsimus 54
2. ei → suunata edasi küsimus 56 juurde

54. Kes selle olukorra põhjustas/tekitas? → küsimus 55

1. õppejõud
2. juhendaja
3. muu kõrgkooli töötaja
4. muu väljastpoolt kõrgkooli õppetööga seotud isik
5. kaastudeng
6. ei soovi vastata
7. keegi teine, palun täpsustage _____

55. Palun kirjeldage lühidalt seda olukorda (mil viisil? kus? mis põhjustel?) (vaba vastus) _____

Kõrgkoolides esinevate võimalike soolise või seksuaalse ahistamise juhtumite kirjeldamiseks, palume Teil valida oma kogemuste hulgest üks kuni kolm juhtumit, mille kohta küsime täpsustavaid küsimusi. Kui Te pole kõrgkoolis soolist või seksuaalset ahistamist kogenud, siis palun vastake nii.

56. Palun valige üks juhtum, mille asjaolusid olete nõus täpsustama.

1. Ma ei ole kõrgkoolis kogenud soolist ega seksuaalset ahistamist → küsimus 86
2. Ma ei soovi ühegi juhtumi kohta täpsustusi lisada → küsimus 86
3. Keegi vaatas Teid viisil, mis tekitas Teis ebamugavust
4. Keegi kommenteeris Teie välimust või figuuri viisil, et tundsite ebamugavust
5. Keegi tegi Teie juuresolekul üldistavaid või stereotüüpseid märkusi naiste või meeste kohta
6. Keegi kommenteeris või pani Teid ebamugavasse olukorda Teie soolise identiteedi tõttu
7. Keegi nimetas Teid soole viitavate või seksuaalse alatooniga hüüdnimedega
8. Keegi kommenteeris Teie seksuaalset orientatsiooni ja/või seksuaalelu viisil, mis oli Teie jaoks ebameeldiv või soovimatu
9. Keegi kasutas Teiega suheldes siivutut või seksuaalsusele viitavat hääletooni või žeste
10. Keegi rääkis Teile või Teie juuresolekul seksuaalse alatooniga või kahemõttelisi nalju
11. Keegi saatis Teile seksuaalse alatooniga kahemõttelisi kirju või sõnumeid
12. Keegi keeldus Teile vastamast või andmast tööülesandeid Teie sooidentiteedi tõttu
13. Keegi jättis Teie ettepanekud või arvamuse tähelepanuta Teie sooidentiteedi tõttu
14. Keegi halvustas Teid või pani teisi Teisse halvustavalt suhtuma Teie sooidentiteedi tõttu
15. Keegi teigi Teile ebamugavust tekitavaid teeneid või kingitusi, mis eeldavad vastuteeneid (nagu näiteks kõrgem hinne, parem praktikakoht või muul viisil akadeemilisel redelil edasiliikumise soodustamine)
16. Keegi tegi Teie varasemast keeldumisest hoolimata vihjeid või ettepanekuid koosolemiseks või vaba aja veetmiseks
17. Keegi püüdis Teid kallistada vastu Teie tahtmist
18. Keegi püüdis Teid suudelda vastu Teie tahtmist
19. Keegi katsus Teie intiimpiirkonda (tagumik, rind, genitaalid)
20. Keegi katsus Teid sihilikult mujalt (nt kätt, õlga, selga) olukorras, kus puudutused ei olnud vajalikud
21. Keegi tegi Teile ettepaneku või survestas Teid seksuaalvahekorda astumiseks
22. Keegi sundis Teid seksuaalvahekorda
23. Muu Teie poolt kirjeldatud juhtum

57. Pidades silmas Teie poolt märgitud juhtumit, palun vastake, kes Teiega nii käitus? (mitu valikut)

1. Meessoost õppejõud
2. Naissoost õppejõud
3. Meessoost juhendaja
4. Naissoost juhendaja
5. Meessoost kaastudeng
6. Naissoost kaastudeng
7. Muu meessoost kõrgkooli töötaja
8. Muu naissoost kõrgkooli töötaja
9. Keegi muu, palun täpsustage kes

58. Palun täpsustage, milline oli Teie erialane või õppetööga seotud kokkupuude selle isikuga (näiteks märkige, kas see isik on samast ülikoolist/üksusest/erialast, millel õpite; milline on Teie alluvussuhe isikuga)? (avatud vastus) _____

59. Millisel õppeastmel Te õppisite, kui see juhtum aset leidis? (vali üks)

1. rakenduskõrgharidusõppes
2. bakalaureuseõppes
3. magistriõppes
4. integreeritud õppes
5. doktoriõppes

60. Kas juhtumi toimumise hetkel õppisite samas Eesti kõrgkoolis, milles õpite praegu?

1. Jah, õppisin juhtumi toimumise ajal samas kõrgkoolis, kus praegugi
2. Ei, juhtum toimus mõnes teises kõrgkoolis → küsimus 61
3. Ei soovi vastata

61. Täpsustage soovi korral, millises kõrgkoolis Te juhtumi toimumise hetkel õppisite (avatud vastus)

62. Palun täpsustage, kas tegu oli ühekordse või korduva juhtumiga selle inimese poolt? (vali üks)

1. Juhtum leidis aset ühel korral
2. Sarnast juhtumit on toimunud korduvalt
3. Ei mäleta / ei ole kindel / ei soovi vastata

63. Kus Teie poolt märgitud juhtum aset leidis? Juhul, kui see toimus korduvalt, palun märkige kõik sobivad valikud. (mitu valikut)

1. loengu/seminari vms õppetöö ruumides
2. laboris/praktikumis õppetöö ruumides
3. praktikal mõnes ettevõttes, asutuses väljaspool kõrgkooli ruume
4. välitöödel/praktikumis väljaspool kõrgkooli ruume
5. ühiselamus
6. õppeasutuste avalikes tualettruumides/ riietusruumides/ garderoobides
7. akadeemilisel üritusel/ reisil/ väljasõidul/ konverentsil
8. väljaspool õppetööd üritusel, mis toimus kõrgkooli ruumides (näiteks üksuse jõulupidu, kursuse pidu, laboripidu jne)
9. sõnumite, kõnedena internetis või telefonis
10. linnaruumis jms avalikes kohtades väljaspool kõrgkooli ruume
11. muu, *täpsustage, kus*
12. ei mäleta / ei ole kindel / ei soovi vastata

64. Mida Te tegite Teid sooliselt või seksuaalselt ahistava olukorra lahendamiseks või selle kordumise vältimiseks? (mitu valikut)

1. Vältisin edaspidi seda inimest/neid inimesi
2. Hakkasin vältima sarnaseid kohti/üritusi, et sarnased olukorrad enam minuga ei juhtuks
3. Selgitasin sellele inimesele/neile inimestele olukorra sobimatust
4. Rääkisin juhtunust mõne üliõpilasega
5. Rääkisin juhtunust mõne õppejõuga
6. Teavitasin juhtunust kõrgkooli õppekorraldusspetsialisti/personalitöötajat/üksuse juhti/osakonna juhatajat/ rektoraati
7. Pöördusin ametiühingu poole
8. Pöördusin üliõpilasesinduse poole
9. Pöördusin õiguskaitse organite poole (nt politsei, prokuratuur, kohtud)
10. Pöördusin kõrgkooli psühholoogi/nõustaja/kaplani poole
11. Pöördusin soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku poole
12. Pöördusin mõne inimõiguste kaitsega tegeleva organisatsiooni poole
13. Pöördusin nõu saamiseks perekonna, sõprade või lähedaste poole
14. Ma ei teinud olukorra lahendamiseks või selle kordumise vältimiseks midagi → *suunata küsimus 65 juurde*
15. Ei ole kindel / ei soovi vastata
16. Tegin midagi muud *Palun kirjutage, mida*

65. Palun täpsustage, miks Te olukorra lahendamiseks või selle kordumise vältimiseks midagi ei teinud? (mitu valikut) (küsimus ainult neile, kes vastasid 62. küsimuses, et nad midagi ei teinud)

1. Ei teadnud, mida sellises olukorras ette võtta
2. Juhtunu ei olnud nii tähtis
3. Arvasin, et see olukord rohkem ei kordu
4. Arvasin, et olukorda ei ole võimalik lahendada või tulevikus vältida
5. Mul oli häbi
6. Kartsin, et mind hakatakse süüdistama
7. Kartsin kättemaksu
8. Mind ei oleks usutud
9. Ei tahtnud kahjustada oma suhteid kõrgkoolis
10. Kartsin, et kaotan oma koha kõrgkoolis
11. Olukorra lahendamiseks oleks kulunud liiga palju ressursse (tasu juristile, aeg jmt)
12. Ei uskunud, et saaksin õiguskaitseorganitest (politsei, kohtud jmt) abi
13. Juhtunut oleks olnud raske tõendada
14. Olen vähemusgrupi esindaja (soovähemus, seksuaalvähemus, rahvusvähemus vms), juhtunust teatamine oleks tõmmanud minu identiteedile liigset tähelepanu, mida soovin vältida
15. Mõnel muul põhjusel. *Palun kirjutage, millisel*

.....

66. Juhul, kui soovite veel mõne juhtumi asjaolusid täpsustada, valige see loetelust

1. Ma ei soovi juhtumite kohta täpsustusi rohkem lisada → küsimus 86
2. Keegi vaatas Teid viisil, mis tekitas Teis ebamugavust
3. Keegi kommenteeris Teie välimust või figuuri viisil, et tundsite ebamugavust
4. Keegi tegi Teie juuresolekul üldistavaid või stereotüüpseid märkusi naiste või meeste kohta
5. Keegi kommenteeris või pani Teid ebamugavasse olukorda Teie soolise identiteedi tõttu
6. Keegi nimetas Teid soole viitavate või seksuaalse alatooniga hüüdnimedega
7. Keegi kommenteeris Teie seksuaalset orientatsiooni ja/või seksuaalelu viisil, mis oli Teie jaoks ebameeldiv või soovimatu
8. Keegi kasutas Teiega suheldes siivutatut või seksuaalsusele viitavat hääletooni või žeste
9. Keegi rääkis Teile või Teie juuresolekul seksuaalse alatooniga või kahemõttelisi nalju
10. Keegi saatis Teile seksuaalse alatooniga kahemõttelisi kirju või sõnumeid
11. Keegi keeldus Teile vastamast või andmast tööülesandeid Teie sooidentiteedi tõttu
12. Keegi jättis Teie ettepanekud või arvamuse tähelepanuta Teie sooidentiteedi tõttu
13. Keegi halvustas Teid või pani teisi Teisse halvustavalt suhtuma Teie sooidentiteedi tõttu
14. Keegi teigi Teile ebamugavust tekitavaid teeneid või kingitusi, mis eeldavad vastuteeneid (nagu näiteks kõrgem hinne, parem praktikakoht või muul viisil akadeemilisel redelil edasiliikumise soodustamine)
15. Keegi tegi Teie varasemast keeldumisest hoolimata vihjeid või ettepanekuid koosolemiseks või vaba aja veetmiseks
16. Keegi püüdis Teid kallistada vastu Teie tahtmist
17. Keegi püüdis Teid suudelda vastu Teie tahtmist
18. Keegi katsus Teie intiimpiirkonda (tagumik, rind, genitaalid)
19. Keegi katsus Teid sihilikult mujalt (nt kätt, õlga, selga) olukorras, kus puudutused ei olnud vajalikud
20. Keegi tegi Teile ettepaneku või survestas Teid seksuaalvahekorda astumiseks
21. Keegi sundis Teid seksuaalvahekorda
22. Muu Teie poolt kirjeldatud juhtum

[korduvad küsimused juhtumi kohta ja kokku oli võimalik vastajatel kirjeldada kolme juhtumit]

86. Kas Te teate oma ülikoolis teisi üliõpilasi, keda õppejõud, juhendaja, kõrgkooli töötaja või kaastudeng on sooliselt või seksuaalselt ahistanud?

1. Jah, tean oma kõrgkoolis üliõpilast, keda on sooliselt või seksuaalselt ahistatud → küsimus 87

2. Ei → *küsimus 88*
3. Ei oska öelda → *küsimus 88*

87. Palun kirjeldage juhtunut (kes tegi? kus? mis põhjusel?) _____ (vaba vastus, ei ole kohustuslik) → *küsimus 88*

88. Kas Te teate oma ülikoolis teisi üliõpilasi, kes on sooliselt või seksuaalselt ahistanud õppejõudu, juhendajat või kõrgkooli töötajat?

1. Jah → *küsimus 89*
2. Ei → *küsimus 90*
3. Ei oska öelda → *küsimus 90*

89. Palun kirjeldage juhtunut (kes tegi? kus? mis põhjusel?) _____ (vaba vastus, ei ole kohustuslik) → *küsimus 90*

90. Kas Te ise olete kõrgkooli õpingute jooksul kedagi sooliselt või seksuaalselt ahistanud? (üks valik)

1. Jah ja ma tajusin, et see on ebasobiv → *küsimus 91*
2. Jah, aga ma ei teadnud, et see on väär → *küsimus 91*
3. Ei, ma pole nii käitunud → *küsimus 92*
4. Ei oska oma käitumist hinnata → *küsimus 92*
5. Ei soovi vastata → *küsimus 92*

91. Palun kirjeldage seda olukorda lähemalt (keda? mil viisil? kus? mis põhjustel?) (avatud vastus)

IV plokk - Teadlikkus

Järgnevalt soovime teada, kes Teie meelest ahistamisjuhtumi toimumise eest vastutab ja kelle poole tuleks ahistatud isikul pöörduda.

92. Palun märkige, kes vastutab olukorra eest, kui üliõpilane kogeb kõrgkoolis soolist või seksuaalset ahistamist (kes ennetab ahistamist, kes reageerib)?

Vastutab/ vastutavad	kindlasti vastutab	pigem vastutab	pigem ei vastuta	kindlasti ei vastuta	ei oska öelda
1. ... üliõpilane, keda ahistati (ahistatu)	1	2	3	4	5
2. ... see inimene, kes ahistas (ahistaja)	1	2	3	4	5
3. ... kaastudengid/ õppejõud/kõrgkooli töötajad, kes olid ahistamise tunnistajaks	1	2	3	4	5
4. ...kõrgkooli personaliosakond	1	2	3	4	5
5. ...ahistatu õppetool/ instituut vms struktuuriüksus	1	2	3	4	5
6. ...ahistaja õppetool/ instituut vms struktuuriüksus	1	2	3	4	5
7. kõrgkooli rektoraat	1	2	3	4	5

93. Kuhu saab üliõpilane Teie hinnangul abi saamiseks pöörduda, kui ta tunneb, et teda on kõrgkoolis seksuaalselt või sooliselt ahistatud? (mitu valikut)

1. kõrgkooli õppekoordinaatori/programmijuhi poole
2. kõrgkooli nõustaja/psühholoogi poole
3. üliõpilasesindusse
4. rektoraati
5. õppejõu/juhendaja poole
6. õiguskaitseorganite poole (politsei, prokuratuur, kohus jmt)
7. soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku poole
8. inimõiguste kaitsega tegelevate organisatsioonide poole
9. perekonna, sõprade ja lähedast poole
10. kuhugi mujale, palun täpsustage

94. Teie kommentaarid küsitluse kohta või seoses soolise ja seksuaalse ahistamisega kõrgkoolis _____ (vaba vastus, ei ole kohustuslik)

LISA 2. Küsitluse valimi kirjeldus

Ülikool (N=1501)	%
Eesti Kunstiakadeemia	5.9%
Eesti Maaülikool	8.8%
Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia	2.4%
Taltech	18.5%
Tallinna Ülikool	36.2%
Tartu Ülikool	28.2%
Õppeaste (N=1501)	%
Rakenduskõrgharidus	6.4%
Bakalaureuseõpe	47.9%
Magistriõpe	24.32%
Integreeritud õpe	12.13%
Doktoriõpe	9.26%
Õppevaldkond (N=1501)	%
Haridus	8.66%
Humanitaaria ja kunst	22.65%
Sotsiaalteadused, ajakirjandus ja teave	13.19%
Ärindus, haldus ja õigus	6.26%
Loodusteadused, matemaatika, statistika	12.52%
Informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad	13.72%
Tehnika, tootmine ja ehitus	6.2%
Põllumajandus, metsandus, kalandus ja veterinaaria	4.53%
Tervis ja heaolu	12.06%
Teenindus	0.2%

Sooline identiteet (N=1501)	%
Naine	71.89%
Mees	25.25%
Ei soovi vastata	2.13%
Muu, palun täpsustage	0.73%
Seksuaalne orientatsioon (N=1501)	%
Heteroseksuaalne	81.61%
gei/ lesbi	2.66%
biseksuaalne	10.46%
Muu, täpsustage	1.93%
Ei soovi vastata	3.33%
Vanusegrupid (N=1496)	%
19-25	57.29%
26-30	20.19%
31-35	9.89%
36-40	6.68%
41+	5.95%

LISA 3. Individuaalintervjuude valim

Ülikool	Õppeaste	Eesti tudeng/ rahvusvaheline tudeng	Seksuaalne identiteet	Sooline identiteet
EKA 1	Rakenduslik ja integreeritud õpe 4	Eesti tudengid 25	Heteroseksuaalne 25	Naine 22
EMÜ 3	Bakalaureuse õpe 8	Rahvusvaheline tudeng 5	Biseksuaalne 4	Mees 8
EMTA 2	Magistriõpe 9		Gei või lesbi 1	Muu sookategooria 0
TLÜ 5	Doktorantuur 9		Muu/ Ei soovi vastata 1	
TÜ 11				
TalTech 8				
KOKKU 30				

LISA 4. Grupiintervjuude valim

	Ülikool	Osalejate sugu	Intervjuu keel	Osalejate arv grupis	Osalejate jaotus koolide lõikes
1	Naisüliõpilaste grupp	N	Eesti keel	4	TLÜ 1, TalTech 1, TÜ 1, EKA 1
2	Meesüliõpilased	M	Eesti keel	2	TalTech 2
3	Välisüliõpilased	N	Inglise keel	3	TLÜ 2, TalTech 1
4	Välisüliõpilased	M	Inglise keel	3	TalTech 1, EMÜ 2
5	Kunsti valdkonna üliõpilased	N	Eesti keel	4	EKA 2, BFM 1
6	Kunsti valdkonna üliõpilased	M	Eesti keel	2	EKA 2
7	Tallinna kõrgkoolide õppejõud	N	Eesti keel	5	EKA 3, TLÜ 1, EMTA 1
8	Tallinna kõrgkoolide õppejõud	M	Eesti keel	5	TalTech 2, EKA 1, TLÜ 1, EMTA 1
9	Tartu kõrgkoolide õppejõud	N	Eesti keel	7	TÜ 5, EMÜ 2
10	Tartu kõrgkoolide õppejõud	M	Eesti keel	2	TÜ 3
			Kokku	38	

LISA 5. Küsimuskava individuaalintervjuuks

Poolstruktureeritud küsimuskava. Intervjuu algab uuringu ja eetiliste printsiipide tutvustuse ning küsimustega intervjuueeritava demograafiliste andmete kohta.

(Võimu)suhted kõrgkoolis

Millised suhted olid sinu õppetoolis/osakonnas/instituudis üliõpilaste ja õppejõudude vahel? Kirjelda õppejõude, nende suhtlemisstiile üliõpilastega ja suhtumist üliõpilastesse. Keda kardeti, miks? Kas ja kes kujunes nõ usaldusisikuks, miks?

Kuidas mõjutasid õppejõududepoolset suhtumist tudengisse tudengi sooline identiteet, seksuaalne identiteet, rahvuse-, keele- vms vähemusgruppi kuuluvus, puue?

Kas ja millises vormis puutusid tudengid ja õppejõud kokku väljaspool õppetegevust? Millised ühisüritusi korraldati? Kirjelda neid õppetööväliseid kokkupuute punkte, üritusi lähemalt.

Millised olid üliõpilaste omavahelised suhted? Millised hierarhiad kujunesid õpingute jooksul?

Kuidas mõjutasid tudengite omavahelisi suhteid, hierarhiaid sooline identiteet, seksuaalne identiteet, rahvus-, keele- vms vähemusgruppi kuulumine, puue?

Võrdle erinevaid ülikoole või ka ülikoolisisesid erinevaid struktuuriüksusi tudengite-õppejõudude ja üliõpilastevaheliste suhete iseloomude osas.

Kuidas suhtud sina juhendaja-juhendatava intiim- või ärisuhetesse? Kuidas sinu õpingute jooksul suhtusid kaastudengid ja ülikool juhendaja-juhendatava intiim- või ärisuhetesse?

Soolise ja seksuaalse ahistamise definitsioonid

Soovime teada kuidas intervjuueeritav ise mõistab ja mõtestab ahistamist, aga lõpuks peaks intervjuu õnnestumiseks intervjuueerija pakkuma ka uuringu lähtekohaks olnud Soolise võrdõiguslikkuse seadusest tulenevad definitsioonid.

Mis on sinu meelest sooline ahistamine? Soovi korral too näiteid.

Mis on sinu meelest seksuaalne ahistamine? Soovi korral too näiteid.

Hoiakud, tajud seoses soolise ja seksuaalse ahistamisega

Kas sinu meelest on sooline ahistamine probleem Eesti ühiskonnas, töökeskkonnas, kõrgkoolides ja hariduses? Põhjenda, miks sa nii arvad.

Kas sinu meelest on seksuaalne ahistamine probleem Eesti ühiskonnas, töökeskkonnas, kõrgkoolides ja hariduses? Põhjenda, miks sa nii arvad.

Rääkides laiemalt ahistamisest (ühiskondlikul tasandil), siis kes sinu meelest vastutab juhtumi tekkimise ja lahendamise osas?

Kas oled soolise või seksuaalse ahistamisega kokku puutunud muudes valdkondades/väljaspool kõrgkooli? Tööl? Põhikoolis/Keskoolis?

Ahistamine kõrgkoolis

Kirjelda kõrgkoolis tüüpilist soolise ahistamise juhtumit (kes on ahistaja, kes on ahistatav, kus see toimub, mis saab edasi ja kuidas olukord laheneb)?

Kirjelda kõrgkoolis tüüpilist seksuaalse ahistamise juhtumit (kes on ahistaja, kes on ahistatav, kus see toimub, mis saab edasi ja kuidas olukord laheneb)?

Mida sa arvad, kas ja kuidas Eesti ülikoolid toetavad ja aitavad ahistamisjuhtumi korral ahistatavat?

Kellel lasub vastutus ülikoolis toimunud ahistamise ennetuse, tekkimise ja lahendamise osas? Ja kuidas keegi vastutab (ohver, ahistaja, ülikooli mõni struktuuriüksus jne)?

Kas ja kuidas on meedias kajastatud TÜ kaks ahistamise kaasust pannud sind teema üle mõtlema? Kas ja kuidas on MeToo liikumine muutnud sinu mõtteid, hoiakuid ahistamise teema osas?

Turvalisus

Kuidas sa hindad kas sa tunned end turvaliselt Eesti ühiskonnas laiemalt/töokeskkonnas/kõrgkoolis milles õpid/hiljuti õppisid? Kas pead tõenäoliseks, et võiksid langeda soolise või seksuaalse ahistamise ohvriks? Kas Eesti ühiskond on sinu meelest soolise ja seksuaalse ahistamise ennetamise ja turvalisema keskkonna loomise osas muutunud, arenenud?

Isiklikud kogemused soolisest ja/või seksuaalsest ahistamisest kõrgkooli õpingute jooksul

Ülesanne: Palun vaata neid situatsioone ja mõtle oma õpingute kontekstis, kas neist midagi juhtus sinuga. Grupeeri situatsioonid: 1. pole kogenud; 2. juhtus minuga, tegu oli ahistamisega; 3. juhtus minuga, kuid pole kindel, kas see oli ahistamine või ei mõtle sellest kui ahistamisest. Seejärel arutame juhtumite üle, mida oled kogenud.

1. Keegi vaatas Teid viisil, mis tekitas Teis ebamugavust
2. Keegi kommenteeris Teie välimust või figuuri viisil, et tundsite ebamugavust
3. Keegi tegi Teie juuresolekul üldistavaid või stereotüüpseid märkusi naiste või meeste kohta
4. Keegi kommenteeris või pani Teid ebamugavasse olukorda Teie soolise identiteedi tõttu
5. Keegi nimetas Teid soole viitavate või seksuaalse alatooniga hüüdnimedega
6. Keegi kommenteeris Teie seksuaalset orientatsiooni ja/või seksuaalelu viisil, mis oli Teie jaoks ebameeldiv või soovimatu
7. Keegi kasutas Teiega suheldes siivutatut või seksuaalsusele viitavat hääletooni või žeste
8. Keegi rääkis Teile või Teie juuresolekul seksuaalse alatooniga või kahemõttelisi nalju
9. Keegi saatis Teile seksuaalse alatooniga kahemõttelisi kirju või sõnumeid
10. Keegi keeldus Teile vastamast või andmast tööülesandeid Teie sooidentiteedi tõttu
11. Keegi jättis Teie ettepanekud või arvamuse tähelepanuta Teie sooidentiteedi tõttu
12. Keegi halvustas Teid või pani teisi Teisse halvustavalt suhtuma Teie sooidentiteedi tõttu
13. Keegi tegi Teile ebamugavust tekitavaid teeneid või kingitusi, mis eeldavad vastuteeneid (nagu näiteks kõrgem hinne, parem praktikakoht või muul viisil akadeemilisel redelil edasiliikumise soodustamine)
14. Keegi tegi Teie varasemast keeldumisest hoolimata vihjeid või ettepanekuid koosolemiseks või vaba aja veetmiseks
15. Keegi püüdis Teid kallistada vastu Teie tahtmist
16. Keegi püüdis Teid suudelda vastu Teie tahtmist
17. Keegi katsus Teie intiimpiirkonda (tagumik, rind, genitaalid)
18. Keegi katsus Teid sihilikult mujalt (nt kätt, õlga, selga) olukorras, kus puudutused ei olnud vajalikud
19. Keegi tegi Teile ettepaneku või survestas Teid seksuaalvahekorda astumiseks
20. Keegi sundis Teid seksuaalvahekorda
21. Muu Teie poolt kirjeldatud juhtum

Küsimused juhtumi avamiseks:

Kirjelda juhtunud olukorda: Kes tegi? Millal? Kus? Kas olid üksi või oli ka kõrvalseisjaid? Kuidas reageerisid, mida tegid ebamugava ja ebameeldiva olukorra lahendamiseks? Kuidas reageerisid teised (ahistaja, kõrvalseisjad)? Mis sai edasi? Kas tegu oli üksikjuhtumiga või toimus sarnaseid situatsioone veelgi? Korduva puhul – kas ahistaja oli alati sama; võrdle situatsioone omavahel

Räägime lähemalt ahistajast: Kas sa tundsid seda isikut? Kirjelda milline on teie varasem kokkupuude, professionaalne-/akadeemiline-/sõprussuhe? Mis sa arvad, miks ta niimoodi käitus? Kas sa olid tema ainus ohver? Milliseks kujunes teie kokkupuude/suhe hiljem pärast juhtunud situatsiooni?

Kõrvalseisjast: Kas keegi nägi, kui juhtum aset leidis? Kes? Milline oli tema/nende reaktsioon? Kas keegi sekkus, pakkus abi?

Pärast toimunud juhtumit: Mida tegid pärast situatsiooni toimumist? Kas ja kellega sellest rääkisid, põhjenda? Kas kaalusid ka juhtumist teavitada oma ülikooli – miks ei/kuidas see raporteerimise protsess toimus ja kuidas hindad ülikoolipoolset menetlusprotsessi ja –tegevust? Kas kaalusid ka mingeid teisi institusioone, kelle poole abi saamiseks pöörduda? Juhul kui sa juhtunust ei rääkinud kellelegi, siis palun põhjenda miks sa nii otsustasid.

Meenutades juhtumit, kas ja mida oleksid võinud teha teisiti olukorra lahendamiseks, ära hoidmiseks?

Ahistamise mõju ja tagajärjed

Kas ja mida tegid, et juhtum ei korduks (nt ahistaja vältimine, teatud ürituste, kohtade vms vältimine jne)?

Kirjelda kas ja kuidas mõjutas juhtum/juhtumid sinu vaimset, tervislikku seisundit ja heaolu?

Kas ja millist mõju avaldas juhtum sinu õpingutele, haridusteele? Kas ja millist mõju avaldas juhtum sinu karjäärile?

Kõrvalseisjana

Kas ja milliseid juhtumeid meenub sulle õpingute ajast, kui olid kõrvalseisjana tunnistajaks mõnele soolisele või seksuaalsele ahistamise juhtumile? Ava neid.

Kuidas reageerisid olukorras, mida tegid/mitte tegid? Miks?.

Kas õpingute ajal rääkis keegi sulle mõnest ahistamisjuhtumist? Ava neid lugusid. Milline oli sinu reaktsioon neile, mida soovitasid teha?

Teadlikkus

Mis sa arvad, kuhu praegu saab ahistatav juhtumist teatada? Nimeta erinevaid institutsioone, abistajaid nii ülikooli sees kui väljas kes abistavad ohvrit või lahendavad kaebust.

Kuidas peaks kõrvalseisja ahistamisjuhtumi korral käituma? Mida teeksid teisiti kui oled mõnd juhtumit ise pealt näinud või kuulnud?

Kuhu ja kelle poole tulevikus/ideaalis peaks ahistatav pöörduma abi saamiseks? Nimeta nii institutsioone, töötajaid ülikooli sees kui väljaspoolt kes võiksid aidata ja tegelda kaebuse lahendamisega.

Soovitused

Mida peaks ülikool ahistamise ennetamiseks tegema?

Kas sul on soovitusi kuidas üliõpilaste ja ülikoolitöötajate hulgas teha teavitustööd teadlikkuse tõstmiseks (nii ebavõrdse kohtlemise osas laiemalt, aga ka ahistamisjuhtumitele reageerimise, teavitustöö selgituse osas)?

Kas sul on soovitusi, kuidas peaks ahistamisjuhtumist teavitamine, kaebuse esitamine olema üles ehitatud?

Kas sul on soovitusi, milline peaks kaebuste lahendamise protsessi olema, et tagada konfidentsiaalsus, võrdne kohtlemine, erapooletus?

LISA 6. Küsimuskava rühmaintervjuuks

Poolstruktureeritud küsimuskava. Intervjuu algab uuringu ja eetiliste printsiipide tutvustuse ning küsimustega intervjuueeritavate demograafiliste andmete kohta.

NB! Sõltuvalt fookusgrupi profiilist küsimused varieeruvad

Soolise ja seksuaalse ahistamise definitsioonid ja selle tajumine

Soovime teada kuidas intervjuueeritavad ise mõistavad ja mõtestavad ahistamist, aga lõpuks peaks intervjuu õnestumiseks intervjuueeri pakkuma ka uuringu lähtekohaks olnud Soolise võrdõiguslikkuse seadusest tulenevad definitsioonid. Oluline ka uurida, millisest kriteeriumidest lähtuvalt osalejad ebamugavaid situatsioone ahistamiseks nimetavad.

Mis on sinu meelest sooline ahistamine kõrgkooli kontekstis? Soovi korral too näiteid.

Mis on sinu meelest seksuaalne ahistamine kõrgkooli kontekstis? Soovi korral too näiteid.

Hoiakud, tajud seoses soolise ja seksuaalse ahistamisega

Kas sinu meelest on sooline ahistamine probleem Eesti ühiskonnas, töökeskkonnas, kõrgkoolides ja hariduses? Põhjenda, mille põhjal sa nii arvad.

Kas sinu meelest on seksuaalne ahistamine probleem Eesti ühiskonnas, töökeskkonnas, kõrgkoolides ja hariduses? Põhjenda, mille põhjal sa nii arvad.

Kõrvalseisjana

Kas ja milliseid juhtumeid meenub sulle õpingute ajast, kui olid kõrvalseisjana tunnistajaks mõnele soolisele või seksuaalsele ahistamise juhtumile? Ava neid (Mis juhtus? Kellega? Kes oli ahistaja? Kus? Millal?)

Kuidas reageerisid olukorras, mida tegid/mitte tegid? Miks?

Kas õpingute ajal rääkis keegi sulle mõnest ahistamisjuhtumist? Ava neid lugusid. Milline oli sinu reaktsioon neile, mida soovitasid teha?

Ahistamine kõrgkoolis

Mida sa arvad, kas ja kuidas Eesti ülikoolid toetavad ja aitavad ahistamisjuhtumi korral ahistatavat?

Kellel lasub vastutus ülikoolis toimunud ahistamise ennetuse, tekkimise ja lahendamise osas? Ja kuidas keegi vastutab? (ohver, ahistaja, ülikooli mõni struktuuriüksus jne)

Teadlikkus

Kuidas peaks kõrvalseisja ahistamisjuhtumi korral käituma? Mida teeksid teisiti kui oled mõnd juhtumit ise pealt näinud või kuulnud?

Mis sa arvad, kuhu praegu saab ahistatav juhtumist teatada? Nimeta erinevaid institutsioone, abistajaid nii ülikooli sees kui väljas kes abistavad ohvrit või lahendavad kaebust

Kuhu ja kelle poole tulevikus/ideaalis peaks ahistatav pöörduma abi saamiseks? Nimeta nii institutsioone, töötajaid ülikooli sees kui väljastpoolt kes võiksid aidata ja tegelda kaebuse lahendamisega

Küsimused soopõhiste ja seksistlike naljade, kommentaaride kohta

Too näiteid soopõhiste ja seksistlike naljade, kommentaaride kohta.

Kes ja millises kontekstis tavaliselt sarnaseid nalju ja kommentaare teeb?

Kuidas üldiselt end taotliste naljade ja kommentaaride kontekstis tunned? Kuidas neisse suhtud? Kuidas reageerid taolistes olukordades?

Kust läheb sinu meelest piir, millal soopõhine või seksistlik nali, kommentaar on üle piiri läinud? Millise piirini võivad õppejõud naljade ja kommentaaride puhul minna? Kuidas tuleks reageerida, kui nalja või kommentaari tegija on seda piiri ületanud?

Võimusuhted kõrgkoolis

Millised suhted olid sinu õppetoolis/osakonnas/instituudis üliõpilaste ja õppejõudude vahel? Kirjelda õppejõude, nende suhtlemisstiile üliõpilastega ja suhtumist üliõpilastesse. Keda kardeti, miks? Kas ja kes kujunes nõ usaldusisikuks, miks?

Kuidas mõjutasid õppejõududepoolset suhtumist tudengisse tema sooline identiteet, seksuaalne identiteet, rahvus-, keele- vms vähemusgruppi kuuluvus, puue?

Kas ja millises vormis puutusid tudengid ja õppejõud kokku väljaspool õppetegevust? Millised ühisüritusi korraldati? Kirjelda neid õppetööväliseid kokkupuute punkte, üritusi lähemalt.

Millised olid üliõpilaste omavahelised suhted? Millised hierarhiad kujunesid õpingute jooksul?

Kuidas mõjutasid tudengite omavahelisi suhteid, hierarhiaid sooline identiteet, seksuaalne identiteet, rahvus-, keele- vms vähemusgruppi kuulumine, puue?

Kuidas suhtusid kaastudengid ja ülikool õpingute jooksul juhendaja-juhendatava intiim- või ärisuhetesse?

Piirid õppejõu-üliõpilaste suhetes

Ülesanne: esitame prinditud lehtedel 10 situatsioonikirjeldust ja palume osalejatel rühmas arutada situatsioonide üle, et neid kategoriseerida skaalal täiesti mugav - väga ebamugav. Rühmaarutelu käigus esitab intervjuuerija abiküsimusi.

Kuidas suhtute, kui ülikoolis keegi õppejõud, juhendaja, õppeasutuste töötaja teeks midagi sellist:

1. ... oleks romantilistes või seksuaalsetes suhetes oma tudengiga
2. ... ütleks Teile, et te meeldite talle
3. ... esitaks Teile kutse kohtingule
4. ... tarbiks alkoholi koos Teie või teiste tudengitega
5. ... teeks soostereotüüpseid nalju või kommentaare Teie kuuldes
6. ... teeks seksistlikke nalju või kommentaare Teie kuuldes
7. ... kutsuks Teid juhendamiseks oma koju
8. ... kommenteeriks Teie keha, figuuri
9. ... püüaks Teiega suhelda sotsiaalmeedias (näiteks sõbrakutse Facebookis, sooviks suhelda WhatsAppis, jälgiks Teid Instagramis)
10. ... püüaks Teiega suhelda mõnes tutvumisportaal

Soovitused

Mida peaks ülikool ahistamise ennetamiseks tegema?

Kuidas üliõpilaste ja ülikoolitöötajate hulgas teha teavitustööd teadlikkuse tõstmiseks?

Kuidas peaks ahistamisjuhtumist teavitamine, kaebuse esitamine olema üles ehitatud? Milline võiks olla hea protseduuriline ülesehitus? Kellele ja mis vormis peaks raporteerima?

Milline peaks kaebuste lahendamise protsessi olema, et tagada konfidentsiaalsus, võrdne kohtlemine, erapooletus?

LISA 7. Ahistamislood

Tuuli* lugu

Juba aastaid koos perega Eestist eemal elanud Tuuli tuli mõned aastat tagasi Eestisse ülikooli magistrisse õppima. Tema lugu on seotud ühe naisõppejõuga, kes alavääristas oma kommentaaridega kõiki naisi, hindas naistudengeid rangemalt kui mehi, pööras ebavajalikku ja ebamugavusttekitavat tähelepanu meestudengite. Kõrvalseisjana oli Tuuli tunnistajaks situatsioonile, kus ühes loengus flirtis ja puudutas naisõppejõud üht meesmagistranti.

Meil oli üks naisõppejõud, kes mulle jäi juba enne [selle loo situatsiooni] sellega meelde, et ta loengutes halvustas naisi. Naisteaju suurust kommenteeris, või siis rääkis oma isiklikke lugusid sellest, kuidas tema läbi saab ainult meestega, sest meestel on arenenud mõtlemisvõime. /.../ Aga see tipnes siis sellega, et meil oli üks loeng, kus oli kohal lisaks naistele ka üks meessoost magistrant, kes ei olnud meie rühmast või meie erialalt, see oli loengukursus erinevatest erialadest kuulajatele. Ja siis see, mis seal loengus toimus, ületas minu jaoks nagu kõik piirid. Õppejõud nautis seda, et ta esitas selliseid küsimusi, millele keegi ei osanud vastata ja siis ta sai seda kommenteerida, et no mida siin naistelt ikka tahta. „Sellised te siin olete, naiste ajudega!“ /.../ ma sain aru õppejõu vihjetest või sellisest olekust, et ta on varemgi seda meesmagistranti õpetanud. Ütles nende küsimuste peale et: „õnneks on siin auditoriumis siin inimene, kes on samal tasemel, kellega saab ikkagi asjast rääkida“. Niimoodi hakkas pihta see tema verbaalne vihjamine ja see tipnes sellega, kui ta konkreetset hakkas meesmagistrandiga flirtima, ta läks talle lähedale ja puudutas teda, pani käe öla peale. No vaene magistrant – näha oli et ta tundis ennast nii ebamugavalt ja see olukord muudkui jätkus. /.../ Kogu see situatsioon kestis pikalt, kümme minutit kindlasti. /.../ No see oli nii intensiivne, just see füüsiline lähenemine sellele magistrandile. Ta füüsiliselt päris ei libisenud eemale, aga ta katsus verbaalselt seda lõpetada ja ütles stiilis, et jah, kas me ei võiks nüüd loenguga edasi minna. Ta üritas peamiselt sõnadega olukorda lõpetada. Ja siis see lõppeski umbes nii, et kui õppejõud seal silitas teda öla- või peapealt, siis õppejõud ütles, et teeme pausi, ma ei suuda, ma olen nii erutatud. Mingi sihukese lause pani sinna lõppu! /.../ Ma ütlen et see 10 minutit – see oli nii kohutav, et selline asi saab juhtuda. Ja minu jaoks oli ka kohutav teiste [kursusekaaslaste] reaktsioon – inimesi ajas see naerma. Tegelt seal ei ole midagi naerda, see oli lihtsalt rõve ja võigas, mis toimus! Sa oled tulnud ülikooli midagi õppima ja siis sa pead üle elama sellist olukorda, kus kasutatakse oma positsiooni ära, seksuaalsust, soolist poolt ... ja see füüsiline lähenemine sellele ühele mehele. Ma olin ikka jumala šokis sellest.

Tuuli ütleb, et selle kogemuse pärast on ta Eesti kõrghariduses pettunud ja osalt siin kogetu pärast plaanib ta õpinguid jätkata mõnes välismaa ülikoolis. Aastaid heaoluriigis elamise tulemusel on ta omaks võtnud sealse ühiskonna ebavõrdsuse mittetolereerimise – muuhulgas arvab ta, et sealne ühiskond on tervikuna väga teadlik ja kõrvalseisja julgeb vahele astuda sellistes olukordades. Oma kogemuse põhjal leiab ta, et Eesti ühiskond veel sellisel tasemel ei ole – Eestis ei julge keegi enda või kiusatu kaitseks välja astuda. Eesti tudengid ühelt poolt kardavad iseenda käekäigu pärast. Aga niisama oluline on ka vähene teadlikkus ahistamisest – ei teata, et kõrvalseisjana on samuti kohustus teise kaitseks välja astuda; ei teata ka, kuhu ja kellele tuleks raporteerida.

Ave* lugu

Ave on välismaal doktorantuuris õppiv intervjuueeritav, kelle juhtum leidis aset mõned aastad tagasi bakalaureuse tudengina, kuid n-ö juhtumi järelmõjud on kujundanud veel hiljutise ajani tema akadeemilist karjääri ja õpingute valikuid. Ave tundis end aastaid selle juhtumi pärast teatud mõttes kammitsetuna – kuigi kõnealoleva õppejõuga hilisemad kokkupuuted on olnud vaid erialased, tundis Ave end siiski ebamugavalt, kartes õppejõu reaktsiooni baaris lähenemiskatsest keeldumisele. Ave tunnistas, et väike uurimisringkond ja õppejõu hea ja tugev võrgustik on pärssinud Ave erialast tegevust ja arengut Eestis. Nii oligi välismaa ülikoolis doktorantuuriõppes oma uurimisteamaga edasi tegelemise üheks mõjutajatest eelnev kogetud juhtum.

Ma ise korraldasin üht üritust ja siis ta tuli koos teise õppejõuga. Hiljem sain teada, et tema on teisi üliõpilasi varasemalt ka viinud oma koju /.../ eriti noori ja rebaseid. Tal on kuulnud teatud ringkondades. /.../ Minuga juhtus siis nii, et ta küsis väga viisakalt: „Kas võime istuda Teie lauda?“ Ja siis mingi hetk küsis: „Kas ma võin suudelda Teie kätt?“ Ma olin siis baka kolmandal aastal, hakkas just lõputööd kirjutama. Ja siis mu esimene mõte peas oli, et ma ei taha, aga samal ajal mõtlesin

kas ta on kaitsmiskomisjonis, et kuidas see mind mõjub. Ma ütlesin talle: „Ei.“ Tema vastas, et: „Kuidas, aga äkki ma ikkagi võiksin.“ Ühesõnaga ta võttis mu käe ja siis ikkagi suudles seda. Ma olin ürituse korraldaja, ma ei saanud veel sealt ära minna. Ja siis ta hakkas edasi: „Kas ma võin teile osta jooki?“ – ütlesin „Ei“, aga ta ikka käis peale, käis peale, ikkagi ta läks jooki tellima ./../ Mingil hetkel ma otsustasin, et kurat, ma lähen koju. Siis tahtis veel kaasa tulla, mind koju saata ... Mul võttis väga palju jõudu, et öelda „ei“ ... Ma ei ole harjunud sellises olukorras olema, enda eest seisma niimoodi. Aga samas mõtled, et mis nüüd saab, nad on ju ikkagi õppejõud ja nad on lugupeetud inimesed ja nad kirjutavad ajakirjanduses vahepeal. Mul oligi hirm, et ta tulebki kaasa minuga, et ma ei saa temast lahti. Lõpuks läksin ruttu ära ja ta jäi ikkagi sinna baari, et ta ei tulnud kaasa. ./../ Ma tundsin, et see ei ole normaalne. Aga samas ma tundsin, et see on väike asi, sest see ei olnud ka nii väga füüsiline ja ma sain ilusti koju ja kõike muud ja pärast ka midagi enam ei juhtunud. ./../ Häbitunne oli ka. Aga mõtlesin, et see ei ole nii suur asi mida jagada või et baaris, kus tarvitatakse alkoholi ei ole selline asi midagi ebatavalist. Selle paari aastaga [mis on ahistamisjuhtumi ja praeguse intervjuu vahel] on minu arusaam olukorra tõsidusest muutunud ja mul on ka julgust nüüd rohkem enda eest seista ja ta perse saata. Aga tol hetkel oli suhtumine, et baaris ikka juhtub. Mõtlesin toona, et nõme, aga samas olen mõtetu bakatundeng. Pluss see ka, et mul poleks olnud aimu ka kuhu pöörduda, et politsei juurde minemiseks on see liiga väike asi, või kuidas ma lähen raiskan nende aega sellega. Ülikoolis poleks mul olnud aimu ka, kelle poole minna, kas peaks dekanaati minema? Aga samas üliõpilasena ma ei teadnud, mis üksusedki on olemas. Ja rääkida õppejõududele sellest? – meil on 15–20 õppejõudu, üliõpilasi vahel on sama palju ... Seal see anonüümsuse aspekt – no seal seda ei ole. Mu enda teadlikkuse tõusmine ka sel teemal, et mis ei ole okei ja mis on okei, et kasvõi see, et sellised asjad tuleks politseis või kuskil ära fikseerida. See kõik on tulnud läbi elukogemuse, läbi teiste kogemuse, läbi vestluste spetsialistidega. Tol hetkel kuhugi oma looga edasi minna, peale selle, et räägid sõbrale keda usaldad, see ei olnud nagu võimalus.

Margiti* lugu

Margit on hiljuti humanitaarteaduste ja kunstide valdkonnas doktorikraadi omandanud naine. Oma loos toob ta välja, et on ahistamist kogenud oma „eksootilise“ välimuse tõttu teismeeast alates, kuid kõrgkoolis kogetud on seda ootamatut, kuna siin on teo toimepanijaks erialaringkondades austatud ja tunnustatud mees. Margiti juhtum toimus bakalaureuse lõputöö kirjutamise ajal kui kaasjuhendajaga neljasilma kohtumisel suudles tunnustatud erialaspetsialist Margitit. Juhtumi tuumaks on asjaolu, et lihtsam oli Margitil minna otse teo mittesobivusest rääkima ahistajaga, kui otsida viisi kuhu ja kellele juhtunust raporteerida. Samas tõdes Margit, et kuigi konfrontatsioon küll hoidis ära võimalikke sarnaseid juhtumeid ahistaja ja Margiti vahel, siis tegelikult võis mees sellest hoolimata uusi naistudengeid sarnastel viisidel kimbutada. Uuringu seisukohast soovime rõhutada ka olulist raporteerimist tõkestavat asjaolu: meie hinnangul käitus peajuhendaja ebapädevalt kuuldes tudengi ahistavast kogemusest kaasjuhendajaga. Juhtum näitlikustab kogu ülikooli personalile suunatud teadlikkuse tõstmise vajalikkust: kuidas ülikooli töötaja üliõpilase usaldusisikuna peaks kaebuse korral käituma, kuhu kaebust edasi suunata ning kuidas käituda ohvriga.

Ja siis juhendaja, kes mul oli, soovitas mulle tungivalt ühte meesterahvast [kaasjuhendajaks]. Alguses saime kolmekesi kokku ./../ Kõik oli tore. Pärast saatsin talle oma töö lugeda, ta kutsus mind oma stuudiosse. Ma teadsin, et see on kuradi kahtlane. Aga ma läksin. Pakkus veini, mida ma ei võtnud. Kui ma hakkasin ära minema ... no vat ma olen põnevat päritolu, siis ta kuidagi sujuvalt ütles, et teie ka ju suudlete põsele ja mitu korda seal suudeldakse. Tol ajal oli mul välimusega õudselts vaja väljendada, et mind mehed ei huvita – kurguni kinninööbitud ja ketsid jalas, hoody oli peas. Ja siis me oleme seal ukse peal ja hakkab nagu mingi tants pihta. Et teeme [hüvastijätku suudlust] teie moodi, pööran ühte põske, teist põske. Ja tema püüdis mind suule suudelda! Ja ta suudleski mind suule. Saad sa aru! ./../ lõpuks ma kirjutasin talle, mis nagu varesti läks. See oli aasta hiljem umbes ja ta oli vahepeal korduvalt kontakti otsinud. Meil oli ka tööalast kokkupuutumist, nii et ma sain aru, et ma elulõpuni teda vältida ei saa. Ja ma ütlesin [kirjas] talle, et sa kuritarvitasid oma positsiooni kõrgemalt ja see ei okei. Õudselts rõve oli seda kirjutada. Aga siis ta tahtis kokku saada ja rääkida. Saime kokku, istusime seal sööklas ja ta oli: „Oi, ma ei julgenud sulle terekättki anda, äkki ahistan!“ Ja tõi mulle paar väidet, mis ma ümber lükkasin. Üks oli see, et ta oli natuke enne veini joonud ja ei mäleta mis juhtus. Kas tegu oli ühe sõbraliku põsemusiga – ütlesin: „Ei, sa suudlesid mind huultele!“ Aga mu lemmik oli see, kus ta ütles et: „Aga sa ütlesid et ma kõrgemalt positsioonilt kuritarvitasin, aga vat naine teeb nii ja mees saab aru, et naine tahab nii.“ Siis ma vaatasin talle imestunult otsa, et: „Kas sa ütled, et ma provotseerisin sind või?“ Siis ta oli küll et: „Ei-ei, jumala eest mitte“. Lõpuks ta ütles veel, et kas ta on minu meelest mingi rõve vanamees, kes mingeid nilbeid mõtteid mõtleb. Ma ütlesin talle vastu, et oma peas võid sa mõelda, mida iganes sa soovid, aga sa ei tohi püüda seda teoks teha. See tundus väga ehmata talle kõik. Mul oli väga palju parem olla pärast seda, kuigi ma ei tahtnud temast tegelikult mitte midagi teada. See aasta otsa ... vat sa küsid, kas ma kartsin. Ei ma ei kartnud, aga mul oli jälk, mul oli nii kohutavalt jälk. ./../ Ma rääkis sellest oma ülikooli juhendajale, et selline asi juhtus ja ma ei näe võimalust koostööd jätkata [ahistanud kaasjuhendajaga]. Aga tema ei näinud selles probleemi. (raputab pead) No nalja teete? Ma käitusin põhijuhendajaga ka väga ebaviisakalt, ma kadusin lihtsalt ära. Lõpuks otsisin teised juhendajad, vahetasin kooli ka. Ma tundsin ... vat see juhtum mõjutas mind sel määral, et ma

põhijuhendajat ka vältima hakkasin. Aga ma ei suutnud talle kommunikeerida, et ei, see ei olnud normaalne /.../ ma ei tahtnud ülikooliga mingit pistmist teha, sest ma tundsin, et mul ei ole seal tuge. Nüüd ma saan muidugi aru, et see polnud normaalne jutt.

Julia* lugu

Julia on venekeelsest perekonnast pärit neiu, kes pärast keskkooli eneseotsingute järel jõudis äratundmiseni, et just loodus- ja täppisteaduste valdkond on tema suurim huviala, ning seda ta ka kolm aastat tagasi bakalaureusõppes õppima hakkas. Juliaga toimunud juhtum on uuringu käigus kogutud lugudest kõige värskem – alles 2019. aasta suvesügisel toimunud sündmused on seotud Julia bakalaureusetöö juhendajaga ning leidsid aset peamiselt juhendamise konsultatsioonide varjus. Intervjuu tegemise ajal kirjutas Julia parajasti oma lõputööd sooviga sügissemestri lõpus töö kaitsta, tal ei olnud plaani juhendajat juhtunu pärast vahetada. Julia avaldas vaid lootust, et tal õnnestub ebamugavustest hoolimata lõpetada ja kevadel alustada kandideerimisi välismaa kõrgkoolidesse magistrantuuri õpingute jätkamiseks. Tema loo jutustamis- ja tõlgendusviisid on väga kõnekad – selles kohtab nii enesesüüdistamist, enesel suurema vastutuse nägemist, kui ka püüet võimupositsiooni tarvitanud juhendajat mõista ja nn Stockholmi sündroomist lähtuvat kaasatundmist.

See on hiljuti juhtunud lugu, see on seotud mu lõputööga /.../ Ma võtsin ühendust ühe õppejõuga, kes on ise veel doktorant. Ma teadsin, et ta on spetsialist teemal, millest ka mina olin huvitatud, ja siis ma võtsin temaga ühendust ja meil oli juhendamiskonsultatsioon. Ja siis kuu aega hiljem ta leidis mind Facebookist ja saatis sõbrakutse. Okei. Ma olin nagu „veider, aga olgu, mis iganes“. Enne seda ei olnud ühtegi vihjet mitte millelegi. Ja siis ta küsis: „Hei, arutame su lõputööd, me võime millalgi minna koos lõunale.“ Ma olin nagu okei, aga mulle ei meeldi see punane lipp! /.../ Nii et see oli meie teine konsultatsioon ja pärast seda ta küsis: „kas tahad koos lõunale minna sööklasse?“, mille peale mina vastasin (ebaleval häälel): „Võib kah, ükskõik.“ Ja siis ta rääkis oma õpingutest ja miks ta selle valis ja üldiselt olid kõik jututeemad ülikooliga seotud või ta rääkis oma karjäärist /.../ Aga igal juhul kuidagi jõudis ta sinna, et küsis „Hei, kas tahaksid teed ja kooki sööma minna väljaspool ülikooli?“ ja ma arvan, et selle küsimuse konnotatsioon oli, et me võiksime ikkagi rääkida lõputööst, nii et see oli kutse tulla konsultatsioonile väljaspool ülikooli ruume. /.../ Ja sellel korral ta rääkis, et ta hängib sageli oma õpilastega – mulle tundus see veider, aga samas miks mitte, võib-olla ta tunneb, et ta on veel isegi nagu tudeng ja ta tahab olla rohkem koos omavanustega, sest kõik ta kolleegid on 60 pluss /.../ Me jõime teed ja sõime kooki ja siis ta sõidutas mind oma autoga vanalinna. Ja jällegi, ma olin nagu kurat küll, ma isegi ei tunne sind ja ma istun sinu autos, ma ei ole sellega nõus! (naerab) /.../ Kuid ma eeldasin, et ta ei ole nii rumal, et ta teeks midagi rumalat, sest positsioon milles ta on, on üpris riskantne. Ma mõtlen, et ta peaks kasvõi oma maine peale mõtlema! Sest ta oli päise päeva ajal minuga väljas, eks. Nii et me jalutasime, me rääkisime erinevatest asjadest ja ma mõtlesin, et see on okei. Ja siis ma tahtsin ära minna ja ta viis mu oma autoga tagasi ülikooli juurde. Ta elab siinsamas, ühiselamus! (naerab) Ja siis äkitselt küsis ta: „Kas tahad tulla üles filmi vaatama?“ Ma mõtlesin kurat ja vastasin talle: „Parem mitte.“ Ja siis ... Ma olen väga hoolas selles osas, mida ma räägin ja ütlen, ma ei ... Ma ei olnud huvitatud mitte mingist suhtest või millestki muust temaga, sest ma ei tunnengi teda. Ma olen väga kinnine inimene, ma ei tea, kas see on mu Eesti mentaliteet või miski, millega ma olen lihtsalt sündinud /.../ Või võib-olla ma olen naiivne, võib-olla. Ja samal ajal ma ei taha inimestest eeldada automaatselt kõige halvemat. Ma püüan olla ... kuni keegi mulle otse näkku ütleb, enne seda ma ei tee ennatlikke järeldusi. Nii hea küll, nädal läheb mööda, järgmine konsultatsioon ülikoolis. (muigab) Ja sel korral ta ametlikult kutsus mu kohtingule. Ta küsis: „Lähme sellel õhtul restorani õhtust sööma.“ Suurepärase! (naerab), ma olin nagu (kehitas õlgu) „Hästi.“ Nii et ma siis meeldin talle? /.../ Põhimõtteliselt ta viis mu restorani. Minu jaoks on oluline, et ma ei eelda et mees peaks minu eest maksma, ma ei tahtnud et ta seda teeks, aga samal ajal kui mina otsisin raha, maksis ta meie mõlema eest. Ma isegi küsisin ettekandjalt kas ta saaks veel arve pooleks teha, aga ta ei saanud enam. Ja teine asi – ma ei joo tavaliselt, aga sel õhtul ta põhimõtteliselt tellis mulle õlle selles restoranis /.../ okei ... siis sa suitsetas ja ta tellis mulle veel ühe õlle (muigab). Ma ütlesin talle „Oota, ma ei palunud seda!“, aga tema vastas: „No kuna sa ei suitseta, siis nüüd on sul midagi teha, joo seda!“ Siis ta suudles mind. Ma olin nagu püha müristus! (naerab) ja kohe pärast seda ma küsisin temalt, et mida see tähendab? /.../ Aga ma ei mäleta enam kas ta vastas midagi, siis ma küsisin „Mis alusel sa mind valisid välja?“ ja tema vastas, et ma olen tark ja ilus ja midagi sellist. Ja siis ma küsisin edasi, „Sa siis juhuslikult valisid minu?“ ja tema vastas, et jah. /.../ Ja siis ... me läksime bussiga koju. Ma tahtsin oma peatuses maha minna, aga ta ei lasknud mind. Ta hoidis mul käest kinni ja tiris mind oma ühikasse. Nüüd muidugi „tiris mind“ – see ei olnud nii, et ma oleks karjunud või füüsiliselt vastu hakanud, võib-olla olin ma lihtsalt liiga purjus et öelda „ei“. Võib-olla ma uskusin temasse, et ta ei tee midagi ebasüdasat. Nii et ta tiris mind oma ühikasse, kuigi ma ütlesin: „Ei, ma tahan minna koju.“ /.../ Ta ütles midagi sellist, et ma tahan sulle midagi näidata (muigab) --- ja jälle, kui ma seda lugu kellelegi räägin, siis on see nii ilmselge, et ma olen rumal ja naiivne ... See on nii ilmselge! Aga jällegi, benefit of the doubt. Nii, et ...noh ta ... ta hakkas mind suudlema. Suudlemine on minu jaoks veel okei. Aga see muidugi viis edasi millelegi muule ja sel ajal kui ta mind lahti riietas ma ütlesin talle: „Kuule, mul on päevad, ma ei taha seda teha.“ Siis ma ütlesin „ei!“ Enne seda ta oli mind tõuganud voodisse ja ma ütlesin talle: „Ei, ma ei taha, ei!“ Muidugi ma olin purjus ja naersin samal ajal, aga ei on ikkagi ei. Ta riietas mind lahti, on ilmselge, et tema käes oli kontroll. Tema oli joonud ainult ühe õlle, tema ei olnud sel hetkel purjus ... Ma kordasin, et ma ei taha ja et see

on halb mõte. Ja siis äkitselt ta jättis järgi! See tähendab, et seksi ei juhtunud, ta ei läinud edasi. Siis ta vabandas ja ütles: „Ma vabandan, sul on õigus, me ei peaks seda tegema.“ Ja siis hakkas ta rääkima millestki hoopis muust /.../ Ja siis ma lahkusin. Huvitaval kombel läks ta pärast seda kuuks ajaks tagasi oma kodumaale ja sel ajal me ei suhelnud üldse. Üldiselt ma pean ütleva, et me ei suhelnud sõnumites palju. Ja siis ta tuli tagasi. Ta ei teavitanud oma tagasijõudmisest või midagi sellist ja mina ei küsinud ka. Aga siis ühel öösel kell 1:30 [Facebookis] ta saadab mulle sõnumi: „Kas oled ärkvel?“ – „Jah“ – „Kohtume poole tunni pärast minu juures?“ Ma oli nii solvatud! Sest ma ... minu jaoks ... kui keegi tahab selliseid asju teha, siis palun väga tehke, mul on ükskõik, aga mina .../.../ Ma ei ole seda sorti inimene, kes üheöösuhteid harrastab. See oli ju lihtsalt booty call! Ja siis ma hakkasin arusaama: muidugi, kui rumal ma olin. Tema jaoks, õppejõu meelest, ma olen nagu rämps! Ja siis ma hakkasin mõtlema, et äkki on ta kuulnud kuskilt, et vene tüdrukud on kergesti kättesaadavad ja muud seda sorti tähendusi. Aga jällegi ma kunagi ... ma arvan et ma olen korralik inimene /.../ Järgmisel konsultatsioonil ma tundsin end väga veidralt, ma ei suutnud isegi mõnda mu lõputööd puudutatavat küsimust küsida ta käest. Ja muidugi hakkasin küsima endalt, kas ma üldse jätkan tema juhendamise all? Kõige lihtsam viis sellest välja saada, oleks juhendajat vahetada. Aga probleem on selles, et ma (ohkab) olen juba nii palju tööd ära teinud ja mulle meeldib see uurimisteema ja ma otsustasin, et kuigi see on väga piinlikkust tekitav, siis ta ei saa praegu midagi teha [mulle] ... ma eldan. Ma lihtsalt otsustasin, et ma võtan end kokku ja teen selle ära. Ma käin ainult tema konsultatsioonides, seal on alati keegi veel ja mitte midagi ei saa juhtuda ja kõik on hästi /.../ Ma otsustasin, et olgu mis on, ma tahan lihtsalt oma lõputöö valmis saada.

Liisa* lugu

Liisa on bakalaureusetudeng humanitaarvaldkonnast. Intervjuu käigus selgub, et Liisal on erinevaid kokkupuuteid ebamugavust tekitanud situatsioonidega nii Eestis kui välismaal elades, aga ka erinevatest eluvaldkondadest ja ka kõrvalseisja rollis kogetuna. Aga juhtumid, mida Liisa ahistamiseks peab, on seotud ühe õppejõuga, kes loengukursuste toimumise ajal lõi seksualiseeritud õhkkonna auditooriumis. Õppejõu ebaprofessionaalse tegevuse ja suhtumise kohta esitasid üliõpilased kaebusi õppenõustajale, kuid üliõpilastele tundus, et kaebustega ei tegeldud täie tõsiduse ja professionaalsusega. Kursusele jäi mulje, et kaebused õppejõu rassistlikest kommentaaridest ja soolisest ja seksuaalsest ahistamisest lükati ülikoolis nõ vaiba alla. Selle tulemusel kannatas oluliselt Liisa enesekindlus ja usk ülikooli. Oma lugu jutustades vabandab ja pisendab Liisa korduvalt juhtunut, öeldes et ehk ongi ta ise liiga tundlik. Aga kannatada said ka Liisa õpitulemused – ainus viis kuidas mitte kogeda uuesti ebamugavaid olukordi, oli õppejõu vältimine, ainetest puudumine. Lõpuks sai Liisa ka nõrgad hinded nendest õppejõu kohustuslikest ainetest.

Need [ahistamise lood] on seotud kõik ühe inimesega, toimusid kõik eelmisel aastal ülikoolis. See oli üks õppejõud, kes ei olnud väga tore. Põhimõtteliselt need oli niimoodi kaks-kolm erinevat korda kui need juhtusid. Ma olen mõelnud, et äkki ma ise olen väga tundlik ja võtan seda kui ... nii-öelda ahistamist --- See juhtus niimoodi, et ta tahtis näidata klassi ees, kuidas piltide jaoks peaks poseerima ja kuidas valgust õigesti panna poseerimiseks. Põhimõtteliselt ta valis inimesi välja. Valis minu ja ma pidin sinna klassi ette minema. Ma alguses ütlesin, et ma ei soovi seda teha. Tema ütles, et ei, ma juba valisin su välja, tule siia nüüd. Läksin istusin seal. Siis hakkas et: „Nüüd ma sätin sind.“ --- Ma istusin seal ja tema --- Kõige vastikum oli see, et kõik nagu naersid selle peale, keegi nagu ei oodanud, et see juhtub. Mina tundsin end väga ebamugavalt, see ei olnud koht, kus ma tahtsin olla, ma ütlesin talle, et ma eriti ei taha seal olla ja kas ma võin tagasi minna. Siis ta seda mul ei lubanud teha ja siis Ma ei mäleta, mis ta täpselt ütles, aga ta rääkis hästi palju sellest, kuidas naiste kehad on ilusad ja kuidas neid paremini pildistada ja õigete nurkade alt peaks pildistama, et ikka kõik näeks suurem ja ilusam välja. /.../ See oli siis ükskord. Teine kord oli sama moodi, aga ma olin selles situatsioonis koos oma kursavennaga ja me pidime õppejõu jaoks teeskleva, et me oleme paar, ja siis tahtis meid niimoodi pildistada. Me sattusime kahekesi sellisesse olukorda, tundsin kahekesi end ebamugavalt, me pidime tegema koos asju, mida me ei tahtnud teha. Aga sa ei saa klassi ees ka hakata, et ma ei taha --- Ma ei tahtnud suurt stseeni ka korraldama hakata, läksin kaasa ja olin seal /.../ Ma ei tea, kui ma mõtlen sellele õppejõule, siis ... see on väk! Siis tema kohta me kirjutasimegi meile õppekorraldusspetsialistile. Ma ei olnud ainus, kellele ta n-ö selliseid asju tegi. Kõik see --- Aga keegi nagu ... meile vastati, et okei kurb lugu, aga ta on hea õppejõud ja ta oskab oma tööd teha. /.../ Ta tegi ka igasugu rassistlike nalju ja rääkis pidevalt, kuidas naisi on parem alasti pildistada, sest siis on ... no palju parem igatahes. Oli kõik tema fotod ja asjad olid selles mõttes tiirlesid ümber naiste ja naiste kehade. Ma saan aru, et kunst ja ta ongi sellise nägemusega, aga kui ikkagi õpilane ütleb, et ta ei soovi osaleda selles, mida ta teeb, siis võiks nagu mitte suruda peale. /.../ Mul jäid kodutööd tegemata, sest ma ei tahtnud seda teha. Ma sain halva hinde selle aine eest, sest ma ei tahtnud seal käia, sest ma ei tahtnud uuesti sattuda olukorda, kus ma pean jälle klassi ette minema kuidagi. /.../ Ma ei tea, kui suur situatsioon see teiste jaoks on, aga minu jaoks oli see väga ebamugav. Mul oli nagu kohe see tunne, et ma ei taha siin olla, mul on ebamugav. Ta nagu katsub mind ja ma ei taha. Ta ei ole tore inimene ja ma lihtsalt --- /.../ Ma tean, et sarnaseid asju on ka teistega juhtunud, ma polnud ainus, keda sinna klassi ette tiriti ja ma polnud ainus, kellele see ebamugavust tekitas. Ja ma polnud ka ainus, kes emaili selle kohta saatis.

Siiri* lugu

Siiri on hetkel integreeritud õppes õppiv üliõpilane, kes esimesel kursusel sattus erialapraktikale ühte ettevõttesse. Läbitud praktika meeldis talle, tööandja pakkus võimalust osakoormusega töötamist õpingute kõrvalt jätkata. Siiri sai hästi läbi nii tööandja kui teiste töötajate ja tööandja perega, kes samuti ettevõttega tihedalt seotud olid. Tööandja hoiatas Siirit, et Siirile ja Siiri sõpradele-perekonnale võib tulla ahistavaid sõnumeid, sest tööandja endine partner ahistab mehe kõiki tuttavaid, töötajaid, pereliikmeid. Varsti pärast hoiatust hakkasidki saabuma sõnumid ja kirjad Siiri pereliikmetele, koolikaaslastele, õppejõududele. Siiri lahkus töökohast, end sõnumid jätkusid. Siiri koos teiste ettevõttes töötanud praktikantidega, kes ka sarnaseid sõnumeid said, püüdsid abi leida politseist, ent tulutult. Käidi ka ülikoolis laimusõnumitest rääkimas, ent seegi ei lahendanud ega lõpetanud sõnumite saatmist. Juhtum toimus paar aastat tagasi, enne karistusseadustiku muutmist. Pärast seadusemuudatust lakkasid salajaselt adressaadilt sõnumite ja kirjade saatmine. Kuigi Siiri räägib lugu üpris reipas ja naerusuises olekus mõjutas siiski juhtunu ka tema pereelu, suhteid vanemate, sõprade ja tuttavatega, kes ka laimava sisuga sõnumeid said. Siiril diagnoositi pool aastat pärast juhtumit ärevushäire.

Ei läinud kaua aega mööda kui tuli siis minu emale esimene kiri. Kuidas mina käin selle [ettevõtet omaniku, praktika juhendajaga] ringi, käin hotellides magamas ja umbes mingi raha eest ja kõike siukest värki. Emps mul ehmatas täiega ära /.../ Siis ma selgitasin oma kavatsusi, et ma olen lihtsalt praktikal seal. /.../ Paberi teel saadeti ka, aga sõnumeid tuli lihtsalt kogu aeg. Need oli räiged siuksed rõvedad. Siis ta saatis nagu paberi teel, minu kodusele aadressile saatis naistest nimekirja, kellega see [ettevõtet omanik, praktika juhendaja] on koos olnud ja kirjasaatjal on salajane laps, kelle ta sai mehega. Ma ei mäletagi seda stoorit kõike. Need kõik tulid kooli mul õppejõududele tunni ajal [minu kohta]. Saad aru, ma vaatan, õppejõule tuleb sõnum samal ajal kui mulle tuli. Põhimõtteliselt, politseisse me ka kohe pöördusime perega. Politsei ei saanud tollel ajal väga midagi teha. Ahistamine ... ta ei öelnud, et ta tuleb kedagi tapma ja siis politsei ei saanud midagi teha. Kindlasti pidi see olema sealt perekonna seest, kes saadab. Tulidki nagu perekonna seest, naiselt ja mehelt, see pidi keegi väga lähedane olema. /.../ Ma rääkisin oma kooli direktoriga või instituudi direktoriga ka sellest. Tema oli selle [ettevõtet omanik, praktika juhendaja] kursavend, ütles jaa, et see on tõsi, et [ettevõtet omanik, praktika juhendajal] on palju naisi ja nii. Hakkasime koos vaatama, mis õppejõududele [sõnumeid saadeti] – need on kõik need, kellega [ettevõtet omanikul, praktika juhendajal] on kontakt olnud. Kõik viitas sellele, et sõnumite saatja on keegi perekonnast. /.../ Ma olen mõelnud küll, et ma nii väga tahaksin teada, kes see saatis neid. Minust oli blogist võetud pilte, mul oli [vahetusõpilase aastast] blogi ja seal oli mul koos teiste vahetusõpilastega pilte tehtud. Koos poistega ja värki, niisama. Ja siis ta oli sinna pannud, et vaata palju mehi sellel tüdrukul on olnud. /.../ Vahepeal oli väga nõme minna kooli, sa ei tea ju, kas õppejõud mõtleavad nüüd sinust teistmoodi või mitte. /.../ Mina üldse läksin Eestist ära [välismaale] praktikale, aga mul tulid ikka need sõnumid. Aga siis tol ajal sügisel, kevadel see toimus kõik ja siis sügisel tuli uus seadus ja pärast seda ei ole enam sõnumeid tulnud. Läksin praktikale 2016 suve alguses, siis küsis, kas tahan nädalavahetustel hakata uuesti käima, olin nõus. Siis [2017] märtsi alguses tuli esimene sõnum ja siis ma läksin kohe ära. /.../ Märtsis tulin ära ja siis järgmine talv tekkisid mul räiged ärevushood ja depressioon, mul kogu aeg käis pea ringi ja ma ei saanud aru, millest see on. Ja siis ma käisin palju psühhoterapias. Mõned asjad olid jah ka sealt, aga lõpp-põhjust ma konkreetset ei teagi, miks nad tekkisid. /.../ Ma ei tea, kas oleksin rohkem tuge tahtnud, mul oli piisavalt naljakas. Pigem kodune värk, mul läks emale selgitamisega päris kaua aega /.../ Politseisse muidugi läksime. Mul emal oli ka tuttav politseinik, kellega olime kirjavahetuses ka, ta ütles, et neil on kahtlus alune olemas, aga kuna seaduslik pole, siis ei saa öelda. Nad tahtsid aidata küll, aga ei saanud

Heli* lugu

Heli on hetkel magistrantuuris sotsiaalteaduste valdkonnas õppiv üliõpilane. Ta astus ülikooli alguses hoopis loodus- ja täppiseaduste valdkonna erialale, ent vahetas peagi valdkonda. Tema kogemustes on kahe valdkonna juhtumid tihedasti seotud, tihti intervjuus ka omavahel kõrvutatud. Heli arvab, et õppejõud panevad mõlemas valdkonnas hindeid palju näo ja välimuse järgi. Peamiselt on Heli kogenud soolist ahistamist: sooidentiteedi tõttu on jäetud tema arvamus tähelepanuta, teda on halvustatud sooidentiteedi tõttu, õppejõud on teinud soostereotüüpseid märkuseid. Heli leiab, et avalik vastuhakk nendele tihti stereotüüpsetele arvamustele puudub, sest kardetakse halvemat hinnet saada. Samuti on ta kogenud, kuidas enne bakalaureusetöö kaitsmist kutsuti seminari tudengid kokku ning räägiti välimusest ja välimusele tähelepanu pööramisest bakalaureusetöö kaitsmisel. Heli jaoks oli see ebavajalik ja solvav. Samuti tõestas see tema jaoks, kui pealiskaudne on hindamine – välimus oli oluline ainult selleks, et komisjonile positiivne mulje jätta ja seeläbi paremat hinnet saada.

Arvan, et kõrgkoolis soolise või seksuaalse ahistamise ohvriks sattuda on tõenäoline, aga see on ka selline asi, mis ei jõua

kellegi teise kõrvu. Kui mingil põhjusel sul peaks tudengina hea maine kaduma ja sa tahad seda eriala õppida, siis sul pole seda mujal Eestis kusagil teha. Ja kui lõpetad halva mainega, siis edu töö saamisel /.../ [näiteks] oli üks moment, kus püüdsin vaielda ja siis õppejõud ütles, et no mis sa siin oma vikerkaarvärvilist lippu lehvitad. Julgesin arutleda seksuaalse orientatsiooni teemal. /.../ Näiteks arutasime teemal, mis on mehelikkus ja mis on naiselikkus. Hegemooniline mehelikkus – kuidas see mehi mõjutab, kuidas naised. Kui rääkisid enda arvamusest öeldi, et sinu asi pole siin rääkida üldse. Ta küsis terve auditooriumi arvamust, meid oli 10 tükki, vähe, 2 meest. Nemad olid oma arvamuse öelnud, hakkasime ringi tegema, et kõik räägiks. Selline arutelu oli ja siis mindi tagasi poiste juurde. Teiste naistega jagasime omavahel pilke, aga väga keegi seal loengus üldse rohkem ei rääkinud. /.../ Meil oli üks aine, mis oli täis stereotüüpsed märkused. Oligi stiilis, et naised on petjad. Peaks olema loomade käitumisest, aga oli sellest, kuidas naised tahavad parimate geenidega mehi. See oli väga selgelt tema isiklik arvamus. Kui vaatad teadusartikleid, siis on teised teemad. Aga loengus ilmnis, et suurte rindadega naised on paljunemiseks sobivamad. Loobusin nendes loengutes käimisest. Muidu on aine kohustuslik kõigile. /.../ Kahe õppejõuga on niimoodi olnud, et olen istunud [loengusaalis] ja just nendel päevadel, mil kannan seelikut [on tundnud õppejõu ahistavat pilku]. Minu seelikud on põlveni üldjuhul. Minimaalselt. Siis tundsin vajadust kohendada oma seelikut, lõpuks viskasin mantli üle põlvede. Mind häiris, et minu poole hakati rohkem vaadata kui tavaliselt. Kaks korda oli eri õppejõududega. Enamasti siis käisin pükstega.

Estri* lugu

Ester on kõrgharidust üliõpilasena omandanud erinevates valdkondades, ülikoolides ja õpeastmetel umbes 17 aastat. Ta on kõrge õpimotivatsiooniga ning usub, et jääb kõrgharidusmaastikuga seotuks ka doktorantuuriõpingute järel. Tema ahistamiskogemused ulatuvad tagasi bakalaureuseõpingute aastatesse 2000. aastate alguses. Estri loos tulevad esile kahte tüüpi õppejõududest ahistajad, kuid sarnased on tagajärjed ja mõjud – ükskõik kas ahistaja tegutseb avalikult või varjatult on üliõpilase ainus enesekaitse põgenemine, edasise kokkupuute vältimine. Erialavaliku tegi intervjuueritav lähtudes soovist eemale hoida ühest või teisest õppejõust, mitte aga isiklikust soovist erialale pühenduda.

N-ö avalikult tegutsevaks sariahistajaks peab Ester õppejõudu, kelle naisi alavääristavast suhtumisest teadsid Estri meelest kõik – nii kolleegid kui üliõpilased.

See oli kohe esimene pidu, õppejõud istus minu ja minu kursaõe vahel ja katsus nii minu kui minu kursaõe jaga. Silistas niimoodi mõnuga. Ja siis mina ei öelnud mitte midagi, mina kangestusin. Ma olin harjunud, et Lasnamäe bussis mõni tüüp tuleb ja hõõrub sulle vastu ja siis sa ka kangestud ja ei oska mitte midagi teha. Aga mul see kursaõe ütles nagu et: „Mida te teete?“ Ja siis õppejõud ütles et: „Oih, need oli nii kondised, et ma arvasin, et need olid tooli jalad!“ Ja ta ütleski selle asja välja, mitte küll tõsimeeli aga noh see oli sihuke nali. Ja siis ta lahkus lauast, rohkem me sel peol ei pidanud midagi tegema /.../ Minul oli temaga alguses mingid situatsioonid, aga pärast oli ta niimoodi üleolevalt [suhtumisega], kaalu ja pluusi kohta kommenteeris. [näiteks] Ükskord ütles see õppejõud et ma peaks 5 kilo alla võtma, siis oleks ideaalne minu proportsioonide puhul. Et muidu läheb Willendorfi Veenuseks kätte ära. See kommentaar tuli peo situatsioonis /.../ Tekitas minus ilmselgelt ebamugavust. Sel hetkel olingi võtnud juurde, et juba see pool, et avalikult lahata [oli ebamugav]. Ja teisalt siis see seksuaalne alatoon, sest ta tõi ikkagi selle rindade ja piha suhte välja, kuidas see ikkagi olema peab. Ja tegemist ei olnud ideaalse figuuriga õppejõuga (muigab). /.../ Mul tuli kohe esimene pidu temaga kogemus ja selle pinnalt teadmine, et tasub eemale hoida temast edaspidi. Ja hiljem sai ise seda juba teadlikult jagatud. Aga samas see oli nagu nali „et tema ongi selline“, temast oli teada, et temast tuleb eemale hoida. Tema oli selline avalikult ohtlik tüüp, kellest sa pead eemale hoidma. /.../ Teatud käitumine oli teada ka kaasõppejõududel ja no selle õppejõu käitumist ju kõik nägid. Ja mul on ainult üks olukord olnud, kus kaasõppejõud tõmbab ta tagasi „kuule sul on vaja ära minna“. Aga see oli ka ainuke sekkumine tema väga avalikule tegevusele. Nii et järelikult see oli asi, mille koha peal pigistati silm kinni teadukonnas ja ju seda siis salliti. Ning lõpuks see kultiveeribki sellist käitumist, et see ongi okei ja anna minna, sa oled ikka meie tubli kolleeg jätkuvalt edasi.

Peibutava, varjatult tegutseva ahistaja tüüpi õppejõuga kohtus Ester bakalaureuses, kui oli juba erialavaliku teinud ja liitunud uurimisprojektiga, mille juhiks õppejõud oli. Sellist ahistaja tüüpi iseloomustab Ester kui väga hea mainega õppejõudu, kellest paljud kaastudengid kõrgelt lugupidasid. Hea kuvand ja maine tegi veelgi keerulisemaks intervjuueritaval olukorrale reageerimise ja õppejõu kohta teavitamise – teda lihtsalt poleks usutud. Ainsaks viisiks ebamugavast olukorrast pääseda oli Estril lahkuda uurimisprojektist ning vahetada eriala.

Oli mingisugune projekt, sain õppejõu käest diktofoni ja pärast pidin salvestuse, diktofoni tagasi viima. Nii et me olime projektiga seotud, käin talle lugusid kogumas ja oli sihuke hästi meeldiv töö. Sain sealt oma esimesed intervjuuerimise kogemused. /.../ Ja siis, mis mulle tundus professionaalne mentorlussuhe, et ma võisin julgelt inimese juurde minna ja ma võisin julgelt temaga 1–1,5 tundi istuda ja rääkida. Aga siis mingi hetk ... kujunes nii et kui ma hakkasin lahkuma, siis tema tuli ja kallistas. Mis minu meelest oli nagu väga sobimatu ja ebameeldiv. Et see oli kuidagi väga äkki, mingi füüsiline

kontakt, mis tekitas ebamugavust. Ma ei osanud sellest midagi arvata ka. Rääkisin ühe sõbraga ka sellest, aga et äkki ta lihtsalt on selline soe inimene ja ta tundub ju kena ja soe, meeldiv inimene. See, et ma talle ütlen, et ma ei taha neid kallistusi – see ei tulnud nagu kõne allagi. Tema on näide sellisest inimesest, kes tegutseb hoopis teistmoodi [varjatult]. Ja samas tal on väga hea kaitse – tal on üliõpilasi, kes on temaga hästi lähedased ja nad saavadki hästi lähedaseks kaastöötajaks temaga, kellega ta kunagi ei riku seda suhet ja kes kunagi ei näegi probleemi. Need ütlevad, et „ma ei tea millest sa räägid, ma olen temaga neli aastat koos asju teinud ja jumala professionaalne ja normaalne suhe on“. /.../ Kui ma siis mingi hetk enam ei soovinud selle projektiga jätkata, enam neid intervjuusid teha, kuigi mulle meeldis see töö, aga ma soovisin lihtsalt nagu temast ja sellest asjast eemalduda. Siis ... see tuli koguaeg nagu tagasi, ja jälle ja jälle. Ma ei saanud sellest asjast lihtsasti välja. Aga kui ma siis katkestasin ja ütlesin otse, et ma ei soovi enam ja et ma ei vali seda suunda ka, et kuigi ma olin juba aasta aega eriala suuna peal olnud. Ja siis oli ikkagi [õppejõu poolt] haavumine ja solvumine. Ja ei olnud sõbrad enam edasi, isegi ei teretatud. /.../ Et ta tundis seda tõrjutust. Ega ma ka ei osanud ... ei sõnastanudki ju toona seda nii, ütlesin ikka et: „Oo, ei mul on hoopis nüüd huvi teise eriala vastu.“ (Naerab). Ma nagu tegelikult ei öelnud talle otse välja, milles probleem on. Aga kui kogu sellest projektist anti välja raamat, kus on ära toodud projektis osalejate nimekiri, aga seal minu nime ei ole, kuigi minu intervjuusid on seal raamatus kasutatud.

Kerli* lugu

Kerli on humanitaarteadusi õppiv magistrant. Ta on aktiivne tudeng tudengiorganisatsioonides ja käib osakoormusega kooli kõrvalt tööl. Enese iseloomustuseks ütleb, et hetkel on ta keskpäraste õpitulemustega – ühelt poolt mõjutavad õpitulemusi kooli kõrvalt töötamine, aga ka vaimsed probleemid on õpitulemustele oma jälje jätnud. Intervjuu lõpus küsis intervjuueerija vaimsete probleemide ja nende põhjuste kohta – alles siis räägib Kerli oma loo vägistamisest, mis juhtus vahetusüliõpilasena. Kuna vägistajateks ei olnud ülikooliga seotud inimesed, ei pidanud Kerli juhtumit otseselt uurimisteenuga seotuks, kuid lugu illustreerib kõnekalt välistudengi hirme ja teadmatust juhtumist teavitamise kohta.

[vahetusüliõpilasena] semestri alguse ühel väljasõidu ajal oli meile antud valik, et kas te jääte ööbima [linna, kuhu väljasõit tehti] või lähete kõik koos tagasi. Me mõtlesime ühe kursaõega, et kui me juba oleme siin, siis jääme sinna ööbima. Ja siis õhtul mõtlesime väljas käia. Aga minu probleem oli selles, et ma pole hea alkoholitaluvusega /.../ aga see alles hiljem kõik lõi väga kiiresti [pähe]. Läksime klubisse. Juhtus see, et me läksime sõbrannaga lahku selles klubis, olime vist erinevatel korrustel. Ja siis ma jäin seal kahe mehega vestlema, tahtsin vett juua, mul oli hästi kehv olla. Ja siis üks mees ise andis mulle vett. Ja lõpuks mind visati klubist välja sellepärast, et ma olin liiga purjus. Mu sõbranna telefonil oli aku tühi ja ma ei saanud teda kätte ja mul oli paanika sellepärast, et ma olin lihtsat võõras linnas, hästi purjus ja jaanuari kuu oli ka veel ja hästi külm. /.../ need kaks meest, kellega ma algul suhtlesin, nad tulid mulle järgi. Mina --- Ma mõtlesin, et äkki nad aitavad mind välja sellest ja aitavad mul sõbrannat leida. Aga nad ütlesid et jaa, nad lasid ühe tuttavalt teda otsima minna ja et nad aitavad mul jõuda minu hotellini. Mul oli vist kuskile üles kirjutatud paberile minu hotelli aadress, aga ma ei teadnud, kus see asub. Nad võtsid takso ja siis nagu ... kus nagu asi hulluks läks oli see, kui ma nagu taipama hakkasin, et täiesti võõras koht, võõras linnaosa, sest meil oli hotell kesklinnas. Me peatusime mingi korteri juures, nad ütlesid et nad käivad korra võtavad rahakoti, et nad unustasid vist --- või et neil pole piisavalt raha. Ma mõtlesin, et okei, ma ei taha üksi ka taksosse jääda, ütlesin: „Ma tulen teiega kaasa.“ Ja siis me läksime üles korterisse. Ja siis ... ma ei tea, ma ei tea kas --- midagi sellel hetkel juhtus aga --- ma arvan, et seda võib mingi vägistamise alla küll liigitada kahe mehega Kui ma hommikul ärkasin, mind visati välja. Ja ma olin kleidi väel, jaanuari kuus, ma olin täiesti kuskil äärelinnas. /.../ Ma ei julgenud politseisse minna, ma arvasin et äkki --- kuna ma olin välistudeng siis äkki see läheb kuidagi ülikooli et selline intsident. Ma ei teadnud üldse, mida selles olukorras teha. Sellepärast ma ei läinud kuhugi. /.../ mina nagu tõesti alguses arvasin, et mina olin selles 100% süüdi, et ma join liiga palju. Aga ma liigitan ikkagi selle vägistamise alla, sest ma mäletan väga selgelt, et ma ei tahtnud ... Ja ei tahtnud rääkida sellest, ei julge inimestele rääkida. Aga alles hiljem kui ma suhtes olin, siis elukaaslane ütles, et miks sa sellest politseisse ei teatanud, aga nüüd tagantjärele ma ei saa midagi teha. /.../ See polnud küll ülikooliga seotud, aga see hirm kui ma mõtlesin, et kui pöörduks, siis oligi, et ma ei saa seda teha. Ma tundsin, et kui ma õppespetsialistile või kellelegi kes lähim kontakt on, pöörduks, siis see info läheb kuhugi, keegi saab teada ja minu vanemad saavad teada ja menetlus kahe riigi vahel hakkab käima ja mind saadetakse ära. Ja ma ju just alles tulin ja loengud pidid alles järgmisest nädalast hakkama. Ma ei kujutanud ette kuidas sellest välja tulla. /.../ Et ma arvan Erasmuse tudengid ... et sa pead olema teadlik, kas sa saad kellegi poole pöörduda. Jah, meile oli ka öeldud, et võid minna saatkonda – ma ei lähe saatkonda sellise teemaga (muigab). Ainuke mis ma saingi teha oli et kui ma külastasin paar kuud hiljem Eestist, ma olin kirjutanud Seksuaaltervise Kliinikumi nõustajale ja siis mulle tehti testid ära ja ma ei saanud mingit haigust.

Pireti* lugu

Piret asus õppima loodus- ja täppisteaduste valdkonda ingliskeelsele õppekavale, kuid aasta pärast vahetas eriala. Ahistamisjuhtumid ei olnud Pireti meelest peamine põhjus eriala vahetamiseks, aga paari õppejõu ja mitmete kursusekaaslaste poolt kogetud soolised ning seksuaalse alatooniga kommentaarid, ebavajalikud puudutused löid üleüldise halva õhkkonna. Tema loost selgub ka, et Piret ei usu, et tudengite vaheliste ahistamisjuhtumitele peaks reageerima, sekkuma ülikool. Üliõpilasi on liiga palju ja sellist tugistruktuuri ei saa ülikoolidel iialgi olema, et tudengitevahelisi suhteid klaarida.

Ilmselt see, et nad [kursavennad] on eri kultuuriruumidest tulnud, kuidagi lööb siin halvasti välja, ilmselt mõned mitte eestlased ka julgevad rohkem öelda ja teha siin. /.../ Ükskord oli mul väga-väga suur maasikas kaela peal ja pidin minema kooli niimoodi. Ja siis üks ... tegelikult mitu kursavenda kuidagi nagu olid „Noh, läksid kutiga mingi liiga nagu ...“ ja siis tuli sealt hunnik asju ja kuna siis see oli päev, kus oli 5 loengut ja siis igas vahetunnis oli mingi kommentaare selle kohta. Lõpuks oligi tunne, et püüaks end kuhugi ära peita ja salli ette panna, et nad jumala eest ei kommenteeriks nagu /.../ [teine kord] Enda meelest olin kena outfiti välja valinud, läksin kooli ja siis esimene asi, mida üks kursavend mulle ütles oli, et kuule, et kas sa oled kaalust juurde võtnud vä? Ja siis oligi niimoodi, et kogu klassirumm jäi vait, kõik vaatasid talle otsa ja ta ise vist ei saanud aru, et ta oli midagi valesti teinud. /.../ [veel meenub kolmas] kursavend, kes lihtsalt ei saanud aru, et ma ei ole huvitatud ei suhtest ega ka sõprussuhtest. Ma aitasin teda järele paaris aines, millega tal oli probleeme, sest jäi võistluse pärast õppimises maha. Ja siis ta vist oletas, et me oleme nagu mingi asi. Ma ütlesin talle pidevalt: „Ei ma ei ole huvitatud su sõber olemast ega ka suhtes olemast.“ Aga ta ei saanud aru, alles nüüd, kui ma ütlesin, et vahetasin eriala, siis ta vist hakkas aru saama, et meie vahel ei ole midagi. /.../ Meil oli laboripraks siin suvel ja üks kursavend ... kuidagi me liikusime ühest ruumist teise ja sellel hetkel ta võttis kuidagi õlgadest kinni ja kuidagi ... oli veider. Kiirendasin natuke sammu ja rohkem seda ei juhtunud, aga kuidagi väga-väga veider oli see, et miks sa nagu praegu katsud teist inimest. Tundus, et ta väga arvab endast, et ta on mingi naistemees või midagi sellist, et ta võibki tüdrukutele läheneda. Otseselt ei tea, et ta kellelegi veel oleks lähenenud, aga levis jutt, et ta on naistemees. Õnneks tuli suvi peale ja nüüd vahetasin eriala, nii et rohkem ma temaga enam kokku pole puutunud.

LISA 8. Loendusindeks - mitu situatsiooni on osalejad ankeedis kirjeldatutest kogenud?

